

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

**XXXIII.
KOLOKVIUM**

**SLOVENSKÝCH,
MORAVSKÝCH
A ČESKÝCH
BIBLIOGRAFŮ**

Sestavila Zdeňka Mikulecká

DIGITÁLNÍ KNIHOVNA

STUDIJNÍ A VĚDECKÉ KNIHOVNY V HRADCI KRÁLOVÉ

- publikace vztahující se k osobnostem a území Královéhradeckého kraje na jednom místě
- regionální dokumenty převážně z 19. a 20. století nejen z fondu Studijní a vědecké knihovny, ale i dalších knihoven kraje
- romány, pohádky, povídky, kuchařky, dramata, výroční zprávy škol, noviny, časopisy, zpravodaje...

DÍLA NEDOSTUPNÁ NA TRHU (DNNT)

- autorsky chráněné dokumenty v Digitální knihovně SVK HK lze pročitat pohodlně z domova, stačí se přihlásit
- jedná se o monografie vydané do roku 2001 a periodika vydaná do roku 2011, které v DK najdete pod licencí "Díla nedostupná na trhu - online"

DN
NT

Najdete na adrese:
<https://kramerius.svkhk.cz/>

 Digitální knihovna Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové

XXIII. KOLOKVIUM SLOVENSKÝCH, MORAVSKÝCH A ČESKÝCH BIBLIOGRAFŮ

3. – 5. 10. 2021

Kysucká knihovna v Čadci

Sdružení knihoven ČR – Sekce SDRUK ČR pro bibliografii

Slovenská asociácia knižníc

e-kniha • Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové • 2022

Sestavila Mgr. Zdeňka Mikulecká

§

Texty přednášek publikované Studijní a vědeckou knihovnou v Hradci Králové jsou vázány autorskými právy a jejich využití je definováno zákonem č. 121/2000 Sb., autorský zákon.

Za obsahovou správnost příspěvků odpovídají autoři.

Vydání (obálka, upoutávka a grafická úprava), jehož autorem je Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, podléhá licenci Creative Commons.

V SVK HK 1. vydání

Verze 1. z 2022-08-10

ISBN 978-80-7052-157-1 (pdf)

Obsah

Úvod.....	5
 I. tematický blok: Regionální bibliografie – zdroj informací o kulturním a přírodním dědictví regionů, ochrana životního prostředí v regionech	
Juraj Fándly – obyčejný farár z Naháča	7
Bc. Jana Brliťová	
 Dejateľia východného Slovenska – uspeli doma i vo svete.....	11
Mgr. Viktor Szabó	
 Jedinečný región Turiec ... čo len tak nenájdete!	28
Bc. Alena Suchoľáková	
 II. tematický blok: Uspěli ve světě, doma je neznáme	
Mobilná aplikácia o osobnostiach Prešova a Krosna a rozmanitosť jej využitia.....	39
Mgr. Andrea Sivaničová	
 Historička a bibliografka Marie Ludmila Černá-Šlapáková v Praze a Bratislavě	44
PhDr. Jiřina Kádnerová	
 Juraj Langer – pútnik s vlastnou mapou.....	49
Mgr. Katarína Kožáková, PhD. a Ľubica Luptáková	
 Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univerzite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie	56
PaedDr. Ivan Očenáš, PhD.	
 Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938).....	64
Ing. Ivana Poláková, PhD. a prof. PhDr. Ing. Miroslav Tuma, DrSc., PhD.	
 Dadanovská exulantská tlačiareň v Žiline.....	84

Ivana Uríková

III. tematický blok: J. A. Komenský a vzájemné průniky ve vzdělávání a kultuře

Dílo Jana Amose Komenského v překladech po roce 1989 96

Mgr. Lenka Pokorná Korytarová

IV. tematický blok: Za historií drátenického řemesla

Drotárstvo – jedinečné slovenské remeslo 126

Zuzana Hrdková

Slovenská obec Veľké Rovné – kolíska drotárstva 136

PhDr. Eva Mičietová

Drotárstvo na Hornom Považí 146

Nataša Lajdová

V. tematický blok: Představitelky dobové české a slovenské prózy s vesnickou tematikou

Amálie Kožmínová, z Čech až na Podkarpatskou Rus 159

Mgr. Pavlína Doležalová

ÚVOD

Milé čtenářky, milí čtenáři,

v tomto sborníku Vám přinášíme 14 zajímavých příspěvků, které v pěti tematických blocích zazněly na 23. kolokviu bibliografů.

Role hostitele kolokvia se ve dnech 3. – 5. 10. 2021 ujala Kysucká knihovna v Čadci, které se i přes četné organizační překážky spojené s covidovými omezeními a s ročním odkladem podařilo setkání bibliografů z Čech, Moravy a Slovenska zrealizovat. Program byl bohatý jak po odborné, tak po kulturní stránce, a štafetu nyní přebírá Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. Těším se na vás v r. 2022 a přejeme příjemné čtení!

Zdeňka Mikulecká

I. TEMATICKÝ BLOK

**REGIONÁLNÍ BIBLIOGRAFIE – ZDROJ INFORMACÍ
O KULTURNÍM A PŘÍRODNÍM DĚDICTVÍ REGIONŮ,
OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ V REGIONECH**

JURAJ FÁNDLY – OBYČAJNÝ FARÁR Z NAHÁČA

Bc. Jana Brliťová

Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave

V roku 2021 sme si pripomenuli 210. výročie úmrtia osvietenského kňaza Juraja Fándlyho, ktorého meno nesie naša knižnica v názve. V príspevku predstavujeme vzdelávací cyklus „Po stopách bernolákovčiny“ zameraný na osobnosti trnavského regiónu, ktoré významne prispeli k uzákoneniu a šíreniu prvej spisovnej slovenčiny. V ďalšej časti predstavíme život a dielo Juraja Fándlyho, výberovú personálnu bibliografiu Juraj Fándly (1750–1811) a krátky audiovizuálny dokument Juraj Fándly – obyčajný farár z Naháča.

The year 2021 marked the 210-year anniversary since the death of the enlightenment philosopher and priest Juraj Fandly whose name our library proudly bears. In this article, we present an educative series of „In the footsteps of bernolakovcina“ with a new section that focuses on local historical figures from the Trnava region who have significantly contributed to the codification and spreading of the first proper standards in Slovak language. In the next part, we are going to introduce the life and work of Juraj Fandly (1750–1811) together with a short audio-visual documentary Juraj Fandly – a priest from Nahac.

Súčasná globalizácia a s ňou spojené zmeny menia náš život veľkou rýchlosťou. V procese hospodárskych, technologických, ekonomických zmien sa do konfliktu dostáva – na jednej strane „univerzalizácia“ všetkých zložiek spoločenského života a na strane druhej tendencia podporovať, tvoriť, upevňovať, ochraňovať, dokumentovať a uchovávať všetky prejavy regionálnej kultúry, t.j. všetko pôvodné, odlišné, jedinečné, to čo charakterizuje tvorivý potenciál národov, regiónov, ich tradície, spôsob života – regionálnu identitu. Regionálna identita zahŕňa vedomie príslušnosti jednotlivca ku regiónu – regionálne povedomie.

Na formovaní regionálneho povedomia sa podieľajú neformálne zložky (spoločné hodnoty, životný štýl, tradície, história...) a formálne inštitúcie (médiá, školy, štátne organizácie, neziskové organizácie...). Medzi tieto určite patria aj knižnice. Knižnice majú mimoriadny význam pri formovaní a uchovávaní regionálneho povedomia zhromažďovaním,

uchovávaním, dôkladným analytickým spracovaním a sprístupňovaním primárnych a sekundárnych informačných zdrojov regionálneho charakteru.

Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave od konca šesťdesiatych rokov 20. storočia buduje špeciálny fond regionálnej literatúry a regionálnych periodík. Začiatkom sedemdesiatych rokov bolo vytvorené bibliografické pracovisko (5 pracovníkov), ktoré, síce značne oklieštené, pracuje dodnes ako súčasť útvaru referenčných služieb.

Hlavné zložky tohto pracoviska sú:

Fond regionálnej literatúry – študovňa regionálnej literatúry

V súčasnosti ho tvorí viac ako 5 600 knižničných jednotiek – knihy, almanachy, zborníky, drobné tlače a viazané ročníky regionálnych periodík. Regionálne dokumenty sú zaevidované v prírastkovom zozname knižnice a sú analyticky spracovávané v regionálnej bibliografickej databáze, v tomto čase v KIS Virtua, spolu s regionálnymi autoritami (1 pracovník na plný úväzok. Mesačne v priemere vytvorí 570 záznamov).

Ďalším významným zdrojom informácií o regióne je ***Databáza regionálnych osobností, inštitúcií a udalostí***. V súčasnosti obsahuje 3 854 záznamov osobností, inštitúcií a udalostí. Okrem identifikačných údajov, záznam obsahuje anotáciu a odkazy na primárne zdroje. Databáza sa buduje od konca sedemdesiatych rokov. Z databázy robíme tlačené výstupy podľa požiadaviek používateľov, zriaďovateľa... Každý rok vydávame kalendárium výročí významných regionálnych osobností, inštitúcií a udalostí. Už niekoľko rokov ho vydávame len v elektronickej forme a publikujeme ho na webovej stránke knižnice (<https://www.kniznicatrnava.sk/sk/neperiodicke-publikacie#kalendar>).

Vydanie výberovej bibliografie k výročiam významných osobností býva často spojené so živou prezentáciou osobnosti. Naším cieľom je vydať každý rok aspoň dve personálne bibliografie. Podľa finančných možností vydávame bibliografie v tlačenej forme, ak nie je iná možnosť, publikácia je zverejnená na webovej stránke knižnice (<https://www.kniznicatrnava.sk/sk/neperiodicke-publikacie#bibliografie>). Bibliografie spracovávame aj na spoločenskú objednávku. V tomto roku to bola bibliografia Dobro 2000–2020 (Bibliografia článkov o rezofonickom dobre, jeho vynálezcoch a Dobrofeste v slovenských novinách a časopisoch), ktorá sa prezentovala na hudobnom festivale Malý Dobrofest.

Náš útvar ***referenčných služieb*** sa významne podieľa na zviditeľňovaní regionálnych osobností aj realizáciou vzdelávacích podujatí (prednášky, prezentácie, literárne pásma) pre širokú verejnosť, či cieľené skupiny – školy, študenti, seniori... V minulom roku sme pripravovali vzdelávací cyklus pre seniorov Po stopách „ber nolákovčiny“ zameraný

na osobnosti trnavského regiónu, ktoré významne prispeli k uzákoneniu a šíreniu prvej spisovnej slovenčiny. Cyklus tvorili štyri podujatia. Na prvom stretnutí Od Proglasu po René mládenca sme prezentovali vývoj „slovenskej“ spisby po prvý slovenský román. Veľmi rozsiahla téma. Ďalšie stretnutia už boli na tému Juraj Fándly – 270. výročie narodenia, Anton Bernolák a Ján Hollý. Vzhľadom na minuloročnú pandemickú situáciu boli všetky kolektívne aktivity pozastavené, ďalšie stretnutia zostali len vo forme pripravených scenárov. Podarilo sa nám však vydať výberovú personálnu bibliografiu Juraj Fándly.

Bibliografia obsahuje 286 bibliografických záznamov od 1 780 do 31. augusta 2020. Úvodné slovo o Jurajovi Fándlym napísala PhDr. Ľubica Malá. Samotná bibliografia je rozdelená na časti: Autorova tvorba, Monografie a zborníky o autorovi, Články a štúdie o autorovi, Záverečné práce o autorovi, Drobné tlače (plagáty, pohľadnice, pozvánky, bibliografické letáky, skladačky, pamätne mince, prospekty). Diafil. Bibliografické záznamy sú v jednotlivých častiach radené chronologicky. Obsahuje autorský register a obrazovú prílohu. Personálnu bibliografiu zostavila pracovníčka knižnice Iveta Šimčíková. Vydavateľom je Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave. Vydaná bola v náklade 100 kusov.

V tomto roku sme si v marci pripomínali 210. výročie úmrtia osvietenského kňaza Juraja Fándlyho. Opätovne sme boli v situácii, keď sme nemohli na živom stretnutí prezentovať náš pripravený scenár. Pandemické opatrenia preniesli aktivity knižníc do online priestoru. Preto sme sa na našom pracovisku rozhodli prepísať scenár literárneho pásma na scenár filmový, pretože Juraj Fándly je pre našu knižnicu blízka osobnosť.

Juraj Fándly, povoláním katolícky kňaz bol mimoriadne pokrokový v otázkach viery a kňazskú činnosť úzko spájal so šírením osvety medzi farníkmi.

Plne vnímal potrebu vzdelávať ľud v materinskom jazyku, aj preto sa plne zapája do vydávania náučno-vzdelávacej spisby v novo kodifikovanom slovenskom jazyku. Všetky svoje sily postavil do služieb kňaza nového typu – učiteľa ľudu: slovom (kázne v kostole, osobné rozhovory), písmom (ľudovýchovná spisba, populárno-náučná literatúra poľnohospodárskeho, hospodárskeho a i liečiteľského charakteru), organizačnou činnosťou v Slovenskom učnom tovarištvu a príkladom vlastného života. Edukačne pôsobil so zameraním na potreby prostredia, v ktorom žil. Preto je prevažná časť jeho diela venovaná dedinskej osvete, využívaniu výsledkov vedy a techniky pri racionálnom hospodárení, poľnohospodárstve, zdravotvede a tomu, čo by sme dnes nazvali celkovému rozvoju osobnosti (boj proti poverám, za kvalitu osobného, rodinného a občianskeho života).

Ako katolícky kňaz a neskôr človek s podlomeným zdravím žil osamelo, o to viac síl venoval bohatej literárnej a najmä náučno-vzdelávacej spisbe.

Juraj Fándly – obyčajný farár z Naháča

Juraj Fándly bol jedným z čelných predstaviteľov bernolákovského hnutia, najmä v oblasti praktickej ľudovýchovy. Spolu s ďalšími osvietenskými kňazmi plánoval program vzdelávania dospelých, v ktorej zdôrazňoval osobnú a spoločenskú zodpovednosť za mravné a hmotné povznesenie slovenského ľudu. Pre ľudovýchovu zužitkoval výtvarky vedy, vzdelávania, teológie a prírodných vied. Vo svojich radách, napr. v úvodoch k spisom, rozpracoval metodiku foriem, obsahu a realizácie vzdelávacích aktivít pre dospelých, prednášok (kázni), nedeľných besied, vzdelávacích večerov, praktických hospodárskych pokusov, čím ho možno považovať za prvého slovenského teoretika edukácie dospelých.

Viac o živote a diele Juraja Fándlyho sa dozviete z nášho filmu Juraj Fándly – obyčajný farár z Naháča. Video je zverejnené na youtube kanály knižnice <https://www.youtube.com/watch?v=psxCfuQR8Do&t=28s>. Od jeho zverejnenia sme mali 146 zhliadnutí.

Veríme, že sme si jeho osobnosť patrične uctili.

DEJATELIA V'YCHODNÉHO SLOVENSKA – USPELI DOMA I VO SVETE

Mgr. Viktor Szabó

Štátna vedecká knižnica v Košiciach

Predstavovaný biobibliografický slovník *Dejatel'ia v'ychodného Slovenska (II. diel, L–Ž)* má široko koncipovaný regionálny záber, čo sa týka územného i chronologického spracovania, od najstarších čias až po súčasnosť. Dielo tak prináša poznatky z vyše 50-ročného viacgeneračného regionálneho výskumu celého v'ychodného Slovenska. Príspevok má za cieľ priblížiť dielo ako celok, ktoré priamo abecedne nadväzuje na I. diel (A–K), vydaný r. 2016, ale aj skrz vybrané osobnosti jednotlivých dejateľov v'ychodného Slovenska, ktorých profesionálna kariéra presiahla rámec V'ychodného Slovenska.

The presented biobibliographic dictionary *Dejatel'ia v'ychodného Slovenska (Part II, L–Ž)* has a broadly established regional scope in terms of territorial and chronological processing, from ancient times to the present. The work thus brings knowledge from more than 50 years of multi-generational regional research throughout eastern Slovakia. The paper aims to approach the work as a whole, which is directly linked alphabetically to Part I (A–K) published in 2016, but also through selected personalities of individual actors in eastern Slovakia, whose professional careers went beyond Eastern Slovakia.

Ako retrospektívne, tak i súbežné spracovávanie malo a má v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach jeden spoločný rozhodujúci princíp – regionálny prístup – v'ychodné Slovensko. Jeho neoddeliteľnou súčasťou sa stal biografický výskum, ktorý absorbuje a kumuluje poznatky zo všetkých uvedených výskumných projektov. Bibliografická činnosť v ŠVKK sa v rámci regionálneho princípu spracovávala a dodnes stále spracúva z celého územia v'ychodného Slovenska.

Zvlášť v posledných desaťročiach nastal veľký rozmach biografického výskumu na Slovensku s cieľom priblížiť význam osobností pre mestá a regióny a ich prínos na kultúrnom, hospodárskom a vedeckom rozvoji, a to nielen na Slovensku, ale i v zahraničí.

Biobibliografický slovník *Dejatel'ia v'ychodného Slovenska* sa líši široko koncipovaným regionálnym záberom územného i chronologického spracovania, od najstarších čias až

po súčasnosť. Publikácia prináša poznatky z vyše 50-ročného viacgeneračného regionálneho výskumu celého východného Slovenska. Príspevok má za cieľ priblížiť vybrané osobnosti z tejto publikácie, ktoré dosiahli v profesionálnej kariére úspech nielen v regióne východného Slovenska, ale aj v zahraničí, pričom ich meno nie je nezainteresovanému čitateľovi veľmi známe.

Dlhoročne a systematicky prebiehajúci biografický výskum priniesol poznatky, o ktoré sme sa rozhodli podeliť s čitateľmi. Samozrejme, nikdy nemôže jediná práca obsiahnuť v relatívnej úplnosti všetkých dejateľov. Biografický a bibliografický výskum je časovo náročný a nikdy nekončiaci proces, preto je veľmi náročné priniesť vyčerpávajúce dielo vzhľadom k stále pribúdajúcim novým vedeckým poznatkom z archívnych, genealogických či ďalších historických výskumov, narastajúcej produkcie tlače, ale aj ďalších, dnes už aj elektronických zdrojov, ku ktorým sa pridávajú časové, personálne i finančné možnosti inštitúcie. Zároveň tým vopred odpovedáme na prípadné, avšak časté otázky širokej verejnosti, prečo jedna známa osobnosť je zahrnutá, iná nie. Rozsiahle nazhromaždené poznatky sme rozdelili do dvoch dielov, v súčasnosti predkladáme II. diel L–Ž.

Biobibliografický slovník Dejatel'ia v'ychodného Slovenska venuje pozornosť osobnostiam, ktoré sú spojené s východným Slovenskom, či už sa tu narodili, zomreli, alebo v tomto regióne pôsobili. Prinášame údaje o Slovákoch narodených na východnom Slovensku, a to bez ohľadu na to, či pôsobili doma, v iných regiónoch Slovenska alebo v zahraničí, vrátane zahraničných Slovákov, prípadne ich potomkov. Ďalej osobnosti, ktorých činnosť sa spája s východným Slovenskom, či už ide o Slovákov alebo príslušníkov iných národností a štátností, s rôznou časovou dĺžkou ich pobytu, ale so zvýraznením prínosu pre daný región. Základ tohto slovníka tvoria nežijúce osobnosti, ktorých práca i dielo sú uzavreté. Avšak čoraz väčší záujem spoločnosti o osobnosti reprezentujúce minulosť i súčasný vedecký, kultúrny či hospodársky pokrok na Slovensku i v zahraničí, nás viedol k tomu, že sme výberovo zahrnuli aj žijúce osobnosti. Kritériom výberu sa stal ich nadregionálny, či medzinárodný úspech. Viedla nás k tomu snaha zviditeľniť prínos týchto reprezentantov pre naše kultúrne dedičstvo. Časť osobností zastupujú aj také profesie, u ktorých sa iba v mladom veku dosahujú najlepšie výsledky, napr. športovci a čiastočne i umelci, ďalšiu kategóriu tvoria mimoriadne nadané, v zahraničí akceptované a uznávané vedecké kapacity, napr. vedci, odborníci či umelci, ktorí dosiahli prenikavý úspech už vo svojom produktívnom veku, sú napr. zakladateľmi nových vedných odborov a pod. Robíme tak preto, že naša laická verejnosť má pomerne obmedzený prístup ku komplexnejším informáciám o špičkových odborníkoch pracujúcich doma i v zahraničí.

Predkladaný príspevok výberovo uvádza niektoré najvýraznejšie osobnosti z publikácie *Dejatel'ia v'ychodného Slovenska, II. diel L–Ž*.

LACKO, Michal (aj Džubík, Ladislav; Malý, Ján; Riman, Rímsky spravodajca, Slovenský pozorovateľ, Zemplínčan), ThDr., prof., SJ

Profesor na ústave orientálnych štúdií, neskôr aj na Gregoriánskej univerzite a hosťujúci profesor na prestížnych univerzitách a inštitútoch v Európe i USA (San Francisco, New York). Počas druhého Vatikánskeho koncilu člen zvláštnej komisie pre východné cirkvi. Vykonával rozsiahlu národno-kultúrnu činnosť. Spoluzakladateľ Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda (Cleveland – Rím). Významný bádateľ slovanských dejín, bibliograf, autor bibliografie exilových slovacík, na študijných cestách zbieral a registroval všetky dostupné tlačené slovaciká. Ako historik sa venoval najmä cyrilo-metodskému obdobiu, dejinám východoeurópskych a balkánskych cirkví, najmä dejinám gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Vyše 20 rokov spolupracoval s redakciou Slovenského vysielania vatikánskeho rozhlasu. Ovládal 13 jazykov. Spoluzakladateľ a redaktor vedeckej ročenky *Slovak Studies* (1961) vydávanej pri Slovenskom ústave. Autor a spoluautor monografií, učebníc, bibliografií, náboženských diel.

LEHOTSKÝ, Koloman, Ing., PhDr., PhD., prof.

Študoval na gymnáziu v Levoči a na ČVUT v Prahe (1928). V roku 1929 emigroval do USA. Asistent na University of Michigan v Detroite (1930–1934), doktorand (Dr. filozofie), asistent podlesného v United States Soil Conservation Service v Zanesville v Ohio (1934–1935), profesor a vedúci lesníckeho oddelenia na Escola Superior de Agricultura e Veterinaria v meste Viçosa v Brazílii (1935–1937), od r. 1938 areálny lesník, špecialista v U. S. Soil v Michigane. Vojak v námorníctve USA (1942–1944). Od r. 1944 profesor lesníctva a zakladateľ lesníckej katedry na Clemson University, od r. 1947 vedúci katedry botaniky a bakteriológie, vedúci novozaloženej katedry lesného hospodárstva na Univerzite poľnohospodárstva (1956–1969). Riaditeľ lesníckej rady v Južnej Karolíne (1962–1964). Do r. 1971 viedol lesnícke kolégium na univerzite. Prispel k profesionálnemu rozvoju lesníctva v USA, vychoval stovky lesníkov, založil Clemson Arboretum (1951). Člen mnohých vedeckých spoločností, napr. Foresters Council South Carolina (1962–1964 predseda), Society of American Foresters (apalačskej sekcie od 1973), Forest History Society, Forest Farmer Association, Czechoslovak Society Arts and Sciences (predseda, 1968–1972). Publikačne činný, prekladateľ.

MÁRAI, Sándor (aj Grosschmid)

Významný predstaviteľ európskej literatúry 20. stor. V medzivojnovom období veľa cestoval, žil najmä v Paríži (20-te r. 20. stor.). Dopisovateľ maďarských a českých novín (pražský *Prager Tagblatt*), krátko písal aj po nemecky, potom iba maďarsky. V literatúre používal realistický štýl, písal básne, poviedky, životopisné diela, romány, divadelné hry a cestopisy. Ako prvý Maďar sa venoval dielam Franza Kafku. Značnú časť svojho diela venoval Košiciam. V r. 1948 emigroval. Po krátkom pobyte vo Švajčiarsku a v Taliansku sa presťahoval do New Yorku v r. 1952. Spolupracovník Rádia Slobodná Európa v Mníchove a New Yorku (1951–1967). Od r. 1967 žil v Salerne, potom od r. 1980 v San Diegu. V nemeckej jazykovej oblasti sú jeho diela vydávané v rekordných nákladoch, jeho literárny štýl porovnávajú so štýlom Thomasa Manna. Košice hrajú v jeho dielach významnú úlohu. Svoje diela v Maďarsku zakázal vydávať, kým neodíde sovietske vojsko a budú slobodné a demokratické voľby.

PAULY, Rose (aj Dresen, Pauly-Dreesen, Pollák, Rózsa)

Jedna z najvýznamnejších dramatických sopranistiek svojej doby. Spev študovala vo Viedni, v sezóne 1917/1918 debutovala v Mestskom divadle v Hamburgu, pokračovala vo Viedni. Ako prvá sopranistka získala angažmá v Gere. V nasledujúcich dvoch rokoch vystupovala v nemeckých divadlách v Karlsruhe, Kolíne a Mannheime. V r. 1925–1927 účinkovala vo Viedni, členka Krollovej opery v Berlíne (1927–1929), prístupnej avantgardným experimentom. Tu sa prvýkrát predstavila v úlohe Elektry, ktorá ju preslávila po celom svete. V r. 1929–1938 stály hosť Štátnej opery vo Viedni, r. 1930 debutovala v Paríži ako Salome. V r. 1931 jediný raz spievala v SND v Bratislave. Po nástupe Hitlera k moci v r. 1933 jej medzi prvými umelcami zakázali vystupovať. Odišla do exilu, prvé tri roky strávila v Nemeckom divadle v Prahe, popritom spievala vo viedenskej Štátnej opere. V r. 1935–1939 spievala na všetkých veľkých európskych scénach: v milánskej La Scale, v Ríme a Neapole, v londýnskej Covent Garden, San Franciscu, ale aj v Moskve, Leningrade a Odese, v r. 1938 debutovala v Met a v r. 1940 v Teatro Colón. V repertoári mala neuveriteľných šesťdesiatšesť postáv. Spolupracovala s najslávnejšími dirigentmi tých čias, ako boli napr. Klemperer, Kleiber, Kraus. Počas exilu získala angažmán v Metropolitnej opere v New Yorku, kde spievala do r. 1940. Roku 1942 utrpela ťažký úraz, svoju umeleckú dráhu skončila v r. 1943 v úlohe Elektry v Buenos Aires. Uprostred vojny sa presťahovala s druhým manželom do Palestíny. V Jeruzaleme vyučovala spev.

PETRÓCZY, Štefan (aj Petróc de, István)

Roku 1900 sa prvýkrát zoznámil s lietanim na balónoch. Od roku 1903 bol pracovníkom Inštitútu vojenskej geografie vo Viedni. Venoval sa pilotovaniu balónov, no najmä trigonometrickým a kartografickým meraniam. Veliteľ aviatickej základne pre balóny a vzducholode v meste Fischamend, neskôr od r. 1910 aj pilot motorových lietadiel. Po vypuknutí prvej svetovej vojny od septembra 1914 bol veliteľom letovej skupiny a letiska v meste Wiener Neustadt. Od novembra 1914 slúžil na viacerých frontoch v rôznych pracovných pozíciách. Roku 1918 spolu s Teodorom Kármánom a Viliamom Zurovcom zostrojil prvý vojenský vrtuľník PKZ-1 s obmedzenou možnosťou použitia a po ňom inovovaný PKZ-2. Po skončení vojny sa vrátil do Maďarska, kde ho na ministerstve obrany poverili zorganizovaním leteckého oddelenia, kde sa stal jeho prvým vedúcim. Taktiež zohral dôležitú úlohu pri organizovaní maďarskej vojenskej kartografie a vytváraní maďarsko-nemeckého aerotechnického slovníka. V medzivojnovom období bol podpredsedom Maďarského leteckého zväzu a predsedom Leteckého odboru. Písal populárno-náučné diela na tému leteckej a civilnej obrany. R. 1937 ho zvolili za predsedu Ligy pre leteckú ochranu.

PUTTI de, Lia (aj Putty, Puttiová, Lya, Amália Helén Mária Róza), barónka

Svetoznáma herečka éry nemého filmu. Už ako 14-ročná začala vystupovať s cigánskou kapelou zo Sečoviec a v cirkuse v Košiciach, Užhorode a Krakove, kde ju objavil slávny režisér z Viedne, Max Reinhardt. Prijala jeho angažmá do varieté vo Viedni. Roku 1918 sa opäť vrátila na javisko ako tanečnica v Royal Orfeum v Budapešti. Od r. 1918 sa venovala filmovému plátnu, dostala hlavnú úlohu vo filme *Császár katonái* (Cisárovi vojaci). Bola to jej jediná úloha, v ktorej účinkovala v Uhorsku. Po 1. svetovej vojne odišla do Bukurešti. V r. 1919 vystupovala v divadle Alhambra. Od r. 1920 sa začala popri divadle venovať aj filmu. V r. 1921 sa presťahovala do Berlína, kde naplno rozvinula svoju kariéru a natáčala s filmovou spoločnosťou UFA, vystupovala aj v slávnej La Scala v Miláne. V r. 1926 dostala angažmán v Hollywoode, zahrála si vo viacerých svetoznámych filmoch. Vo filmoch stvárnila mnoho divadelných rolí, spočiatku komediálnych, neskôr aj dramatických.

RADVÁNYI, Géza (aj Grosschmid; Ember, Tamás)

Medzinárodne známy režisér. Prvé básne publikoval v miestnych časopisoch pod pseudonymom, r. 1922 bola v denníku *Kassai Napló* publikovaná jeho prvá novela. V r. 1926–1928 akreditovaný novinár v Spoločnosti národov v Paríži, Ženeve, Madride a v Londýne. Popritom bol reportér denníka *Prágai Magyar Hírlap*. Postupne sa začal venovať

úprave a písaniu scenárov, od r. 1933 asistent režiséra a scenárista pre nemecké a francúzske filmové spoločnosti, neskôr réžie. V r. 1939 sa vrátil do Maďarska a zapojil sa do výroby filmov. Na začiatku 40-tych r. režíroval vlastné scenáre. K jeho menu sa viaže aj prvý pokus o vytvorenie farebného filmu s názvom *A beszélő köntös (Hovoriaci župan)*. Jeho film *Európa nem válaszol (Európa neodpovedá)*, v ktorom medzi prvými kritizoval vojnu, zožal na Benátskom filmovom festival v r. 1941 veľký úspech. Po 2. svetovej vojne sa angažoval na založení Vysokej školy divadla a filmového umenia v Budapešti. V r. 1947 režíroval vlastný film *Valahol Európában (Niekde v Európe)*. Príbehom osirelých detí, potulujúcich sa povojnovou krajinou, zobrazuje zdrvujúce následky vojny, ako aj zmiešané pocity strachu a oslobodenia. V r. 1952–1953 natáčal v Paríži. Spolupracoval aj s Michelom Simonom, Romy Schneider a Lili Palmer. Objavil jedného z najznámejších komikov Francúzska, Louisa de Funésa, ako aj Genevieve Page. Dosiachol svetové uznanie, vytvoril populárnu európsku kinematografiu v 50-tych a 60-tych r., ktorá bola schopná konkurovať hollywoodskej produkcii. Viacero jeho filmov bolo nominovaných na Oscara. Od r. 1954 pedagóg na Vysokej škole filmového umenia v Mníchove. V r. 1977 sa vrátil do Maďarska.

REIZNEROVÁ, Margita

Tvorila hlavne básne a z prózy rozprávky v rómštine. Písať začala až po r. 1989, kedy spoluzaložila Združenie rómskych autorov. V r. 1991–1994 bola spoluzakladateľkou a riaditeľkou nakladateľstva Romaňi čhib a pracovala tiež iniciátorkou časopisov *Amaro lav (Naše slovo)* a *Romano gendalos (Rómske zrkadlo)*, kde bola aj redaktorkou. Svoje básne publikovala mimo tohto periodika aj v časopise *Romano džaniben*. Okrem písania sa venovala aj hudbe, bola sólistkou rómskeho folklórneho súboru Perumos, ktorý založil jej brat Jan-Lád'a Rusenko. V r. 1996 emigrovala s rodinou do Belgicka, kde pokračovala v písaní básní a rozprávok. Bola členkou Medzinárodnej asociácie rómskych spisovateľov.

Rich, Morris (aj Reich, Mauritius)

V r. 1860 odišiel do USA, kde sa stal americkým podnikateľom. Vyrastal v Clevelande (Ohio). R. 1867 si otvoril obchod na kusový tovar a odevy na Whitehall Street v Atlante. Bol zakladateľom prvej série predajní na juhu USA, ktoré dodnes nesú meno "Rich". R. 1871 sa do jeho podnikania zapojil brat Emanuel, spolu rozšírili činnosť a firma sa premenovala na M. Rich & Co. Neskôr sa v r. 1876 pridal ďalší brat Daniel, došlo opäť k zmene názvu firmy na M. Rich & Brothers, r. 1901 na M. Rich & Bros Co. Bratia spolu vybudovali rad

podnikov – obchodných domov, ktoré tvorili svetový maloobchodný reťazec Rich's až do r. 1976, kedy ho predali.

ROMAN, Štefan Boleslav, Dr.

Do Kanady sa vysťahoval v r. 1937 ako 16-ročný, spolu so starším bratom. V 2. svetovej vojne bojoval v radoch kanadskej armády. Po vojne začal podnikat' v Concord Mining Syndicate, postupne vybudoval komplex banicko-priemyselných akciových spoločností i finančných spoločností. Bol zakladateľom a predsedom správnej rady Denison Mines Ltd., najväčších uránových baní na svete. Založil aj farmu, ktorá v pestovaní holsteinského rožného dobytku získala medzinárodný ohlas, podnikal s naftou, plynom, uhlím a cementom a vybudoval ďalšie priemyselné a finančné spoločnosti. Aktívne pôsobil v krajanských spolkoch, inicioval založenie Svetového kongresu Slovákov (1970) so sídlom v Toronte. Bol jeho prvým predsedom (1970–1988). Pričinil sa o založenie gréckokatolíckej diecézy v Kanade. V Unionville (Ontario, Kanada) dal postaviť katedrálu Premenenia Pána (kópia kostola z Nového Ruskova). Vyvíjal aj osvetovú činnosť. Vo svete bol hodnotený ako mimoriadna osobnosť. Získal viacero vyznamenaní.

ROTH, Emery (aj Róth, Imre)

Vo veku 13 rokov po smrti otca emigroval do Chicaga. Pracoval ako kreslič v architektonickej spoločnosti Burnham & Root, kde robil práce na Svetovú kolumbovskú výstavu r. 1893, čo ho r. 1895 priviedlo do kancelárie Richarda Morrisa Hunta v New Yorku. Zlepšoval svoje zručnosti plánovania a interiérového dizajnu prácou pre Ogdena Codmana, Jr. Roku 1898 si založil vlastnú kanceláriu. Roku 1903 si ho najali Leo a Alexander Bingovci, poprední developeri nehnuteľností v New Yorku. Hlavný vplyv na jeho prácu mal klasicizmus Kolumbijskej expozície, ako aj estetické hnutie a architektúra spojená s umením a remeslami. Okrem svetoznámych hotelov a bytových domov pre bohatých, navrhoval aj bytové domy pre strednú triedu a tiež kostoly a synagógy. Po jeho smrti firmu pod názvom Emery Roth & Sons viedli jeho synovia.

Roth, Ladislav Emanuel (Ladislav E.), Dr., Ing., M.Sc., Dr. h. c.

Pracoval vo Výskumnom ústave pre elektrotechnickú fyziku a vo Výskumnom ústave spojovacej techniky A. S. Popova v Prahe. V r. 1962 získal tím, v ktorom pôsobil a aj štátnu cenu za výskum polovodičov. V r. 1966 odišiel do USA, kde na kalifornskej univerzite (UCLA) pracoval ako odborný asistent. Popritom od r. 1973 absolvoval planetárnu fyziku

na Kalifornskom technologickom inštitúte (CALTECH). V r. 1973–2006 pracoval ako vedecký pracovník na vesmírnom výskume v Jet Propulsion Laboratory (laboratórium prúdových pohonov) v Pasadene, ktoré patrí pod NASA. Navrhoval a konštruoval vesmírne sondy. Jeho prístroje a výpočty boli súčasťou projektov Apollo, Mariner, Viking, Magellan a Cassini.

SILVAY, Juraj (George), CSc., MUDr., prof.

Bol členom tímu, ktorý v r. 1967 ako prvý na Slovensku implantoval kardiostimulátory. Od r. 1967 pôsobil na oddelení srdcovohrudnej chirurgie v Mount Sinai Hospital and medical School v New Yorku ako riaditeľ pre výskum. Od r. 1972 sa špecializoval na anestéziológiu a pracoval na anesteziologickom oddelení v Mount Sinai Hospital a na Mount Sinai School of Medicine v New Yorku, kde sa vypracoval na jedného z najznámejších anestéziológov pri kardiovaskulárnych a hrudných operáciách. Pôsobil najprv ako asistent, od r. 1976 ako docent a od r. 1979 ako profesor. Počas celých 40 r. úzko spolupracoval s vedeckými a klinickými pracovníkmi na Slovensku, v Česku a Maďarsku. Významne prispel k propagácii slovenskej a českej vedy v USA a na celom svete. Bol prezidentom Svetovej spoločnosti pre srdcovú, hrudnú a cievnu anestéziológiu (1991–1994). Je čestným členom Slovenskej chirurgickej spoločnosti.

Szarmáry-Móryová, Magda (aj Móryová, Móry Szarmáry, Szarmáry, Szarmáry-Móry, Magda, Magdaléna Mária)

Roku 1929 v Londýne nahrávala a vystupovala na súťažiach a koncertoch. Najmä v r. 1926–1945 mala bohatú klavírnu i spevácku koncertnú činnosť, o. i. v Košiciach pre Židovský dobročinný ženský spolok, s organistom a skladateľom Zoltánom Peschkom, s Máriou Hemerkovou-Mášikovou. V r. 1930 sa stala členkou Nového nemeckého divadla v Prahe (dnes Smetanove divadlo) a Opave. V r. 1930–1934 vyvrcholila jej spevácka a koncertná kariéra. V r. 1945–1953 žila rodina v Spišskej Novej Vsi, ich majetok bol znárodnený, mali existenčné problémy. Pedagogička umeleckého spevu a korepetície na Konzervatóriu v Bratislave (1953–1973), externá profesorka spevu na VŠMU v Bratislave (1966–1967), v nemeckom Schömburgu viedla majstrovské spevácke a interpretačné kurzy. So svojimi žiakmi vystupovala na svetových súťažiach. Často účinkovala aj v rozhlase na Slovensku, ale aj pre londýnsku gramofónovú firmu, Rádio BBC a pod.

ŠKURLA, Vasil (aj Laurus, Lavr, Lavrus)

Roku 1946 emigroval, spolu s ďalšími mníchmi, do USA. Usadili sa v kláštore Sv. Trojice v Jordanville (New York, USA). R. 1948 sa stal mníchom a prijal rehoľné meno Laurus. R. 1949 diakon, r. 1954 kňaz, od r.1959 predstavený kláštora – igumen a r. 1966 archimandrita. Rektor Duchovnej akadémie v Jordanville. V r. 1967 vysvätený za biskupa, tajomník biskupskej synody. R. 1981 arcibiskup syrakúzske, tajomník Posvätej synody ruskej zahraničnej cirkvi v USA. Rektor duchovnej akadémie Sv. Bohorodičky, vyučoval bohoslovecké predmety. R. 2001 bol zvolený synodou biskupov za metropolitu východnej Ameriky a New Yorku a metropolitu Ruskej pravoslávnej cirkvi v zahraničí. Rozhodujúcou mierou sa zasadil o znovuzjednotenie ruskej pravoslávnej cirkvi, v máji 2006 predsedal štvrtému zasadaniu diaspóry, na ktorom sa prijalo zmierenie a normalizácia vzťahov s moskovským patriarchátom po vyše 80 r. trvajúcim rozkole (máj 2007 – podpísaný spoločný dokument metropolitom Laurom a Alexijom II.).

ZINGEROVÁ, Otilia (aj Shachar, Tamar)

Po vojnových útrapách a holokauste odišla ako 15-ročná do Palestíny. Svoje kresliarske a rysovacie vlohy uplatnila v špičkovej keramickej umeleckej továrni Charsa, kde pracovala 12 r. Roku 1969 založila súkromné keramické štúdio, kde aj vyučovala. Zúčastňuje sa rôznych sympózií a keramikárskych stretnutí na Slovensku i v Čechách. Nadviazala dobré kontakty s významnými slovenskými a českými keramikármi, napr. s Imrichom Vanekom, Ferdišom Kostkom, Zdenom Nouzovským, Srečkom Mustagrudičom. Častými námetmi v jej tvorbe sú náboženské motívy, najmä rajské jablko, ale aj znaky hebrejskej abecedy a pod. V jej dielach je zrejмый vplyv Negevskej púšte, tradície judaizmu a lásky k mestu troch náboženstiev – Jeruzalemu.

Žifčák, Gejza Michal (aj Zifcak, Michael Gejza), Ing.

Spolu s manželkou Ľudmilou patrili medzi prvých povojnových absolventov Vysokej školy obchodnej v Bratislave. R. 1940 získal licenciu na výrobu Alpy Francovky pre Slovensko spoločne s podnikateľom Michalom Dávidom, spolu vybudovali úspešný podnik v Hlohovci, ktorý pôsobil až do znárodnenia r. 1948. Od r. 1946 bol najmladším poslancom slovenského parlamentu za Demokratickú stranu. R. 1948 ho chceli zatknúť, ilegálne utiekol spolu s manželkou. Začínal ako šofér na americkom veľvyslanectve v Paríži. Potom odišiel do Washingtonu v USA, kde sa stal členom rady Slobodného Československa na podporu exilovej vlády. R. 1951 sa presťahoval do Austrálie, kde sa zamestnal ako pouličný predavač

novín. Študoval popri zamestnaní. Stal sa majiteľom úspešného vydavateľstva kníh Hill of Content Publishing Company a od r. 1951 pracoval pre veľkú sieť kníhkupectiev Collins Booksellers, najprv ako účtovník, neskôr dosiahol post prezidenta spoločnosti. Bol dlhoročným prezidentom Austrálskej asociácie kníhkupcov (ABA) a zakladateľom Austrálskej národnej knižnej rady (National Book Council), členom viacerých vládnych komisií. V r. 1972 zakladal medzinárodnú mimovládnu organizáciu UNESCO – International Book Committee (IBC) koordinujúcu prácu 18 organizácií, ktorej bol aj prezidentom. Bol aj viceprezidentom Svetového kongresu kníh (World Congress of Books) v Londýne. V r. 1990 vítal z poverenia austrálskej vlády v Canberre A. Dubčeka. R. 1995 uvedený do funkcie 1. honorárneho konzula SR v Melbourne v štáte Victoria, do r. 1997. Spolu s manželkou sponzorovali vydanie knihy svojej priateľke Maše Haľamovej *Čriečky*. Ako jedinému Slovákovmu anglická kráľovná Alžbeta II. udelila vyznamenanie Rad britského impéria (1981, Order of the British Empire).

Zoznam bibliografických odkazov

-jo-, 1990. Často spievam slovenské pesničky: Tamar Shacharová túži po stretnutí spolužiakov z humenského gymnázia. In: *Podvihorlatské noviny*. Roč. 40, č. 41 (23. 9. 1999), s. 4.

-mi-, 2017. Nova knyžka pro metropolyta Lavra. In: *Nove žyttja*. Roč. 67, č. 11, s. 3.

-mi-, 2015. Pamätnyk mytropolytu Lavrovi. In: *Nove žyttja*. Roč. 65, č. 24, s. 6.

-mš-, 1996. Pozdravil ho sám R. Reagan: jeho svätosť arcibiskup Laurus navštívil svoj rodný kraj. In: *Dukla*. Roč. 6, č. 34, s. 4.

(ak), 2008. Zomrel metropolita Laurus. In: *Prešovský Korzár*. Roč. X., č. 67 (19. 3. 2008), s. 3.

(dak), 1995. Medailón literáta. In: *Lúč*. Roč. 4, č. 86 (12. 4. 1995), s. 3.

(int, ps), 2008. Rodáka z Lodomirovej, vlastným menom Vasil Škurla, pochovali v piatok v americkom Jordanville: vrcholný predstaviteľ ruskej Pravoslávnej cirkvi v USA metropolita Lavr zomrel! In: *Podduklianske novinky*. Roč. 7, č. 13, s. 4, 16.

(jo), 1999. Čestní občania Sniny. In: *Podvihorlatské noviny*. Roč. 40, č. 37 (9. 9. 1999), s. 1.

(kor), 2008. Pamätná tabuľa pre rodáka. In: *Spišské hlasy*. Roč. IX., č. 10, s. 3.

(mar), 2011. Odhalili tabuľu architektovi z USA: rodák zo Slovenska. In: *Zemplínsky Korzár*. Roč. XIII, č. 281 (6. 12. 2011), s. 2.

(mj), 2011. V Sečovciach odhalili pamätnú tabuľu E. Rothovi. In: *Sečovčan*. Roč. 16, č. 12, s. 2.

(šim), 2007. Kniha o priekopníkovi letectva zo Spiša. In: *Spišský denník Korzár*. Roč. IX., č. 179 (4. 8. 2007), s. 1.

AICH, Péter, 2002. Vitám a röpirattal. In: *Irodalmi szemle*. Roč. 45, č. 3, s. 67–76.

ANDROVIČ, Štefan, 1993. Nadšenci z oblakov: naša súčasnosť vie málo o priekopníkoch slovenského letectva. In: *Slovensko*. Roč. 17, č. 3, s. 37–39.

BALASSA, Zoltán, 2008. Ak chceme byť sviežo opití, k obedu pime iba čisté víno: novinár a spisovateľ, rodák z Košíc, Sándor Márai píše vo svojom diele Škola chudobných o pive, víne a whisky. In: *Košický večer. Korzár*. Roč. 19 (40), č. 6, s. 12.

BALASSA, Zoltán, 2017. Niekde v Európe. In: *Staromestské listy*. Roč. 15, č. 5, s. 3.

BALASSA, Zoltán, 2008. Primátor Knapík: Splatili sme dlh slovenskej kultúrnej verejnosti: pri príležitosti 108. výročia narodenia Sándora Máraiho pokrstili knihu o tomto spisovateľovi. In: *Košický večer. Korzár*. Roč. 19 (40), č. 16, s. 22.

BALASSA, Zoltán, 2018. Radványi Géza Emléknepok. In: *Kassai Figyelő*. Roč. XVI, č. 10, s. 14–15.

BALASSA, Zoltán, 2007. Spolužiakom posielal cez ulicu horiace papierové lietadielká. In: *Košický večer. Korzár*. Roč. 18 (39), č. 16, s. 21.

BARTALSKÁ, L., 1992. Život a dielo prof. Michala Lacku. In: *Knižná revue*. Roč. 2, č. 9, s. 9.

BEDNÁŘOVÁ, K., 1992. Rodák z Krásnej. In: *Košický večer*. Roč. 3 (24), č. 55 (18. 3. 1992), s. 7.

BEŇKO, Kamil, 2008. Významné osobnosti regiónu zo súčasného okresu Svidník – 2.: Metropolita Lavr (1928–2008) – občianskym menom Vasiľ Škurla. In: *Podduklianske novinky*. Roč. 7, č. 25, s. 5.

BESZEDITS, Stephen, 2005. Emery Roth: Architect of New York City's Grand Apartments. In: *Hungarian studies Review*. Roč. 32, č. 1–2, s. 87–96.

BIELIK, František, 1988. Koloman Lehotský (1906–1975). In: *Slováci v zahraničí, 14*. Martin: MS, s. 217–220.

- BLAHO, Jaroslav, 1991. Odkliatie krajanky: Rose Pauly. In: *Kultúrny život*. Roč. 25, č. 49, s. 14.
- BLAHO, Jaroslav, 1999. Zabudnutí rodáci?: z opernej histórie. In: *Hudobný život*. Roč. 31, č. 9, s. 34–35.
- BŮCHLER, Róbert, [1990]. *Stručný pohľad na dejiny Židov na území Slovenska*. Menashe: Institute for Advanced Studies, s. 7.
- BUZINKAY, Alexander, 2008. Slovák, ktorý posielal ľudí na Mesiac: vedec Ladislav E. Roth bol prítom, keď prví ľudia kráčali po povrchu nášho najbližšieho vesmírneho satelitu. In: *Hospodárske noviny*. Roč. XVI., č. 237 (9. 12. 2008), s. 9.
- CABADAJ, Peter, 1999. Návrat Leopolda Laholu (?): exilové histórie. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 10 (14), č. 11, s. 5.
- DVOŘÁKOVÁ, Barbora, 2003. Košičan z NASA. In: *Sme*. Roč. 11, č. 216 (20. 9. 2003). [Príl.:] Víkend. Roč. 5, č. 37, s. 27.
- Emery Roth (*1871 – †20.8.1948): americký architekt slovenského pôvodu, rodák zo Sečoviec: medailón osobnosti*, 2013. Zost. Anna Hanulová. Trebišov: Zemplínska knižnica. 37 s.
- FARAH, Valéria, 2000. *Rómovia v literatúre (1945–1999): výberová bibliografia*. Košice: Krajská štátna knižnica Košice. 128 s.
- FEDOR, M., 1992. Významný bádateľ slovenskej minulosti. In: *Katolícke noviny*. Roč. 107, č. 11, s. 13.
- FEDOR, Michal, 1992. Verný syn gréckokatolíckej cirkvi. In: *Slovo*. Roč. 24, č. 2, s. 6–7.
- FRIED, István, 2007. Caliban, a polgári ír. In: *Irodalmi szemle*. Roč. 50, č. 11, s. 79–86.
- GAJDOŠ, A., 1991. Š. B. Roman. *Slovenský východ*. Roč. 1(20), č. 80 (5. 4. 1991), s. 3.
- GÉCZIOVÁ, Katarína, 2017. Géza bácsiho ťahali korene vždy do rodných Košíc: na rodné mesto spomínal filmový génius s nostalgiou. In: *Košický večer*. Roč. 50, č. 47, s. 5.
- GREGUŠ, Ctibor, 1999. *Slovenskí rodáci svetu*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. S. 82,137–139 .
- HLAVÁČ, A., 1968. Na obede s uránovým kráľom. In: *Východoslovenské noviny*. Roč. 17, č. 169 (17. 7. 1968), s. 1, 2.
- HORNÍK, Ján, 1996. Významný rodák Spišskej Novej Vsi prof. PhDr. Ing. Koloman Lehotský: (18. 2. 1906 – 20. 8. 1975). In: *Nové Spišské hlasy*. Roč. 6, č. 15, s. 6.

- hun, 2011. 1986. november 26-án 25 éve hunyt el Radványi Géza. In: *Kassai Figyelő*. Roč. IX, č. 11, s. [2].
- HVIŠČ, Jozef, 1993. Osobnosti. 40: Štefan B. Roman. In: *Knižná revue*. Roč. 3, č. 20, s. 3.
- JAVORSKÝ, Mikuláš, 2008. Slávna herečka nemého filmu Lia de Putti spievala v cigánskej hudbe v Sečovciach: knihu "Kontesa Lia" pokrstili rodnou hrudou. In: *Sečovčan*. Roč. 2, č. 12, s. 7.
- JÍLEK, Rastislav, 2011. Vzdali úctu slávnemu rodákovi. In: *Slovo Zemplína*. Roč. 52, č. 43, s. 4.
- KAPUTA, Andrej, 1990. Arcibiskup vo svojom rodisku. In: *Dukla*. Roč. 13, č. 39, s. 3.
- KAPUTA, Andrej, 1991. Ne zabuv ridnu zemlju, movu. In: *Nové žyttja*. Roč. 41, č. 8, s. 3.
- KITÜNTETÉSEK, 1917. In: *Szepesi Lapok: Politikai És Tátrai Ujság*. Roč. 33, č. 17 (13. 2. 1917), s. 3.
- KORMOŠOVÁ, Lucia, 2010. Kalendárium osobností mesta: august. In: *Ičko: informátor*. Č. 8, s. 23.
- KOVÁTS, Miklós, 1999. Márai Sándor diákévei. In: *Irodalmi szemle*. Roč. 42, č. 1–2, s. 127–135.
- KRUŽLIAK, I., 1996. Videl budúcnosť slobodného Slovenska. In: *Verbum*. Roč. 7, č. 2, s. 97–98.
- KULCSÁR, Tibor, 1991. A kassai csalogány és a Tátra Schubertjének története. In: *Új Szó: Vasárnap*. Roč. 24, č. 30 (26. 7. 1991), s. 7.
- KVETKO, M., 1999. Zomrel predseda Svetového kongresu Slovákov. In: *Ako chutí cudzina*. Zost. Miroslav John Ličko. Bratislava: Kalligram, s. 656.
- Lia, 2000. Rok Sándora Máraiho: medzinárodné sympóziu. In: *Košický večer*. Roč. 11(32), č. 70 (10. 4. 2000), s. 3.
- LIBA, Peter, 1999. Ladislav E. Roth, náš rodák – vedec svetového mena. In: *Slovo: časopis gréckokatolíckej cirkvi*. Roč. 31, č. 22, s. 6.
- Magyar életrajzi lexikon. II. L–Z*, 1969. Budapešť: Akadémiai Kiadó, s. 452.
- MARTINČEK, Ladislav, 1976. Vynálezca viazaného vrtuľníka. In: *Technické noviny*. Roč. 24, č. 10, s. 2.

Metropolita Laurus navštívil Ladomirovú, 2003. In: *Dukla*. Roč. 13, č. 23, s. 14.

MEZENCEV, V., 1990. Symbol vlastností slovenského národa. In: *Východ*. Roč. 1(38), č. 104 (4. 5. 1990). Príl.: Víkend, č. 10, s. 4.

MIHÓKOVÁ, Mária, 1992. *Prof. P. Michal Lacko, S.J.* Košice: Slovenský katolícky kruh. 19 s.

MUCHA, František, 2000. Koho sme to vlastne oslavovali v Košiciach – ospevovateľ a iredenty? In: *Slovenská republika*. Roč. 8, č. 85 (11. 4. 2000), s. 9.

NÁHALKA, Štefan, 1973. *Pamätnica Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda*. Rím: SÚSCM. 359 s.

ÖTVÖS, Anna a Barbara JUHÁSZOVÁ, 2018. *Márai Sándor. Pamätná výstava / emlékkiállítás*. Košice: Mestský výbor Csemadok v Košiciach. 16 s.

ÖTVÖS, Anna, 2018. *Lolina kniha: Lola Matzner, Sándor Márai a Košice na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava: Artforum. 193 s.

ÖTVÖS, Anna, 2015. Prvé publikácie Sándora Máraiho v košických denníkoch v roku 1915. In: *Knižná kultúra Slovenska koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia*. Zost. Marcela Domenová. Prešov: ŠVK, s. 56–62.

ÖTVÖS, Anna, 2013. Sándor Márai v Košiciach. In: *Košické historické zošity 23/2013*, s. 42–52.

ÖTVÖS, Anna a Tímea Veresová, 2013. Odchody a návraty Sándora Máraiho. In: *Historická revue špeciál*. Bratislava: Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI, občianske združenie, s. 43–46.

ox, 1998. Prvý na Slovensku: otvorili Klub národnostných menšín. In: *Košický večer*. Roč. 9, č. 87 (11. 5. 1998), s. 1.

PANČUROVÁ, Anna, 2007. Náš rodák Emery Roth dal tvár Manhattanu: zaslúži si trvalú spomienku. In: *Sečovčan: mesačník občanov Sečoviec a okolia*. Roč. 1, č. 11, s. 8.

PAŠTEKA Julis [et al.], 2000. *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: Lúč. Stĺp. 794–796.

PAUČO, Jozef, [1966]. Prof. Michal Lacko, S.J. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike*. Middletown: [s.n.], s. 179–180.

PETRAŠKO, Ľudovít, 2010. Najslávnejšia Elektra svojich čias – Prešovčanka menom Rose Pauly. In: *Prešovský Korzár*. Roč. XII, č. 202 (2. 9. 2010), s. 13.

PETRAŠKO, Ľudovít, 2010. Zmlknuté hlasy: najslávnejšia Elektra svojich čias – Prešovčanka menom Rose Pauly. In: *Prešovský večerník*. Roč. XXI, č. 4999 (17. 8. 2010), s. 11.

PETRÍK, Ján, 2007. *Štefan Petróczy von Petrócz: biografia priekopníka letectva zo Spiša*. Spišská Nová Ves: Ján Petrik. 60 s.

PETRÍK, Ján, 2007. *Štefan Petróczy. Z minulosti Spiša XV*. Levoča: Spišský dejepisný spolok, s. 279–284.

POTEMRA, Michal, 1992. P. *Michal Lacko*. In: *Zborník referátov na vedeckej konferencii v Košiciach 19. – 20. 3. 1992*. Košice: Slovenský katolícky kruh. 232 s.

r, 2017. Metropolit Lavr (Škurla). In: *Nove žyttja*. Roč. 67, č. 8, s. 2.

REPAŠSKÝ, Ľubomír, 2007. *Šándor Márjai. Kamenné svedectvá*. Košice: Zuzana Baníková, s. 12–13.

Révész Tamás. Az első magyar katonai repülőre emlékezve (Petróczy István ezredes életútja), 2007. In: *Új Honvédségi Szemle*. Roč. 61, č. 4, s. 74–84.

RUMANOVSKÝ, Ivan, 1996. Filmová hviezdička z Vojčíc. In: *Literárny týždenník*. Roč. 9, č. 36, s. 15.

SEDLÁK, Juraj, 2003. Slovák v NASA: vedec a výskumník Ladislav Emanuel Roth patrí medzi významné osobnosti kozmického výskumu USA. In: *Plus 7 dní*. Roč. 13, č. 39, s. 42–44.

SEMANCO, Emil, 2004. *Najkrajší kút: 77 trás s kompasom srdca*. Bratislava: TRIO Publishing. S. 187–189.

SKLENČÁROVÁ, Tatiana, 1996. Slávny Sečovčan. In: *Sečovský obzor*. Roč. 1, č. 7 (11. 12. 1996), s. 5.

Slovenský Hollywood, 2016. In: *Sme*. Roč. 24, č. 88 (16. 4. 2016). Príloha: Ženy: magazín. Č. 16 (16. 4. 2016), s. 12–13.

STRADTRUCKER, Ivan, 1997. Spriaznený s hviezdami, no Venuša mu... : rozhovor. In: *Národná obroda*. Roč. 8, č. 262 (14. 11. 1997). Príl.: Štýl, s. [13].

SUCHÝ, Jozef E, 2001. Štefan Boleslav Roman 1921–1988. In: *Slovo: časopis gréckokatolíckej cirkvi*. Roč. 33 č. 25–26, s. 10–11.

Š, 1968. Roman navštívil Bratislavu. In: *Lud*. Roč. 21, č. 172 (20. 7. 1968), s. 4.

ŠKURLA, Michal, 2017. *Metropolita Lavr (Vasil' Škurla): historické a spoločenské okolnosti jeho života a pôsobenia 1. 1. 1928 – 16. 3. 2008*. Svidník, Prešov: Tlačiareň svidnícka. 223 s.

Štefan Boleslav Roman: (personálna výberová bibliografia), 2008. Zost. Erika Závodská, Jarmila Sabanová. Trebišov: Zemplínska knižnica. 19 s.

ŠVAGROVSKÝ, Š. a Ľ. MATEJKO, 1991. Život a dielo profesora Michala Lacka. In: *Studia Academica Slovaca* 20. Bratislava: Alfa, s. 313–324.

TEKEL, Andrea, 2016. Emléktáblát kapott Kassán Radványi Géza. In: *Kassai Figyelő*. Roč. XIV, č. 11, s. 4.

THURZO, Igor, 1991. Slovák na fóre sveta. *Bratislavské listy*. Roč. 4, č. 5, s. 6.

THURZO, Igor, 1991. Slovenský príspevok k nádeji sveta. In: *Literárny týždenník*. Roč. 4, č. 27, s. 4. Rec.: Roman, Štefan Boleslav. Zodpovedná spoločnosť: Toronto.

TORMISOVÁ, Eva, 2015. *Osudy Židov Starej Turej*. [S. 1.]: Eko-konzult, s. 11.

Tózsér Árpád. A veréb, a szamár és a paródia : Márai Sándor verseiről, 1999. In: *Irodalmi szemle*. Roč. 42, č. 1–2, s. 44–45.

URBANČÍKOVÁ, Lýdia, 2005. Kilencvenhat év a zene szárnyán. In: *Kassai Figyelő*. Roč. III, č. 10, s. 7.

URBANČÍKOVÁ, Lýdia, 2006. Magda Szakmáry-Móryová: významná rodáčka z Košíc, osobnosť európskeho formátu (1905–2001). In: *Príčiny, konfrontácie, následky*. Košice: Hudobná spoločnosť Hemerkovcov, s. 88–105.

URBANČÍKOVÁ, Lýdia, 2005. Pripomenú si osobnosť európskeho významu – Magdu Szakmáry-Móryovú: 100. výročie narodenia umelkyne si uctia zádušnou omšou. In: *Košický denník Korzár*. Roč. VIII, č. 224 (28. 9. 2005), s. 4.

URBANČÍKOVÁ, Lýdia, 2009. *Život ako storočie: Magda Szakmáry-Móryová*. Košice: Hudobná spoločnosť Hemerkovcov. 148 s.

URMINSKÝ, A., 2005. Medaila rodákovi. In: *Východ*. Roč. 1(38), č. 97 (25. 4. 1990), s. 3.

VAJDA, Barnabás, 2005. Merengés a Japán kert fölött: (Márai Sándor 105. születésnapján). In: *Irodalmi szemle*. Roč. 48, č. 5, s. 70–76.

VÁROŠ, Milan, 1997. *Putovanie za krajanmi*. Bratislava: EUROSKOP, s. 158–160.

Vaskeresztel k'it'untetett szepesiek, 1915. In: *Szepesi Lapok: Politikai És Tátrai Ujság*. Roč. 31, č. 55 (16. 5. 1915), s. 4.

VEREŠČAKOVÁ, Lýdia, 2008. Kontesa de Putti sa "vrátila" do rodných Vojčíc. *Zemplínsky Korzár*. Roč. X, č. 277 (1. 12. 2008), s. 1, 2.

Vičnaja pamjať, náš drahý vladyka, 2008. In: *Istyna = Istina*. Roč. XIII (apríl 2008), s. 3.

VIRÁG, Ladislav, 2001. Letectvo na v'ychodnom Slovensku: významný letecký odborník a šéf najväčšej c. k. aeronautickej základne pochádza z Granč-Petroviev. In: *Košický denník Korzár*. Roč. 4, č. 221 (26. 9. 2001), s. 8.

VNUK, F., 2001. Štefan Boleslav Roman (1921–1988). In: *Historický zborník*. Martin: Vyd. MS, č. 1, s. 214–217.

Výlety do kozmu: Slovák, ktorý si potykal s vesmírom, 2004. In: *Slovensko*. Roč. 27, č. 3–4, s. 48–49.

ZLATOHLAVÝ, P., 1990. Š. Roman – veľký syn slovenského národa. In: *O päť minút dvanásť*. Roč. 2, č. 6, s. 9–10.

ZRUBEC, Laco, 2000. Grandiózni majstri – štetca. In: *Slávni Slováci sveta*. Nitra: Garmond, s. 194.

ZRUBEC, Laco, 2008. *Kontesa Lia*. [Fotografie: Jaroslav Čúrny]. Michalovce: Excel Enterprise. 151 s.

ZRUBEC, Laco, 2008. *Kontesa Lia*. Vojčice: Obecný úrad. 150 s.

ZRUBEC, Laco, 2003. Lia de Putty. In: *Literárny týždenník*. Roč. 16, č. 7, s. 6–7.

ZRUBEC, Laco, 2001. *Slávni Slováci svetu*. Nitra: Garmond v spolupráci s Maticou slovenskou Abroad, Kanada, s. 129–130.

JEDINEČNÝ REGIÓAN TURIEC ... ČO LEN TAK NENÁJDETE!

Bc. Alena Suchoľáková

Turčianska knižnica v Martie

Monitoring regiónu Turiec, budovanie regionálneho fondu, činnosť, propagácia bibliografického pracoviska Turčianskej knižnice v Martine a jeho následné využitie širokej čitateľskej verejnosti.

Monitoring of the Turiec region, establishment of the regional fund, activities, promotion of the bibliographic workplace of the Turčianska Library in Martin and its subsequent use by the general reader community.

TURIEC

*Za Velkou Fatrou zlaté slnko spáva,
kým v kvapkách rosy dlane omočí.
Hanblivo potom zore zažíhava.
Driečnemu Turcu pozrie do očí
a prvým lúčom spiace mesto budí,
čo hory chránia v nežnom objatí.
Načúva potom rytmu krokov ľudí,
kým hrdý Kriváň lúčom pozlátí.
V Turci sú rána voňavé a jasné,
keď spoza Fatry zlaté slnko vstáva
a povetrie, čo slnka lúčom skrásnie,
majster drozd novou piesňou popretkáva.
Milujem Turiec, ten stred môjho sveta,
kolísku poľným kvetom rozvoňanú,
kde storaká sa čistá krása stretá.
- A ďakujem ti, dobrý Bože, za ňu!*

Zo zbierky básní *O kráse* (2016) regionálnej autorky Evy Očkayovej-Kalabusovej, narodenej 27. novembra 1939 v Martine. Detstvo plné hier a dobrodružstiev prežila vo Vrútkach. Po ukončení školy učila na 1. stupni ZŠ v Martine a Košťanoch nad Turcom. Píše rozprávky, poéziu pre deti a dospelých. Je členkou Literárneho klubu Hany Zelinovej vo Vrútkach a Literárneho klubu Duria pri Turčianskej knižnici v Martine.

Jedinečný región Turiec ... čo len tak nenájdete!

Región Turiec sa nachádza v Turčianskej kotline, ktorú ohraničuje na severe a západe Malá Fatra na juhu Kremnické vrchy a Žiar, a na východe Veľká Fatra.

Obr. č. 1: Turčianska kotlina z vrchu Drienok (zdroj: <https://www.turiec.net/turcianska-kotlina-turiec.html>)

Patrí k regiónom s najvyšším počtom kultúrno-historických pamiatok v rámci Slovenskej republiky, ponúka nádherné prírodné scenérie, termálne pramene, športové možnosti. Na formovaní podoby Turčianskej kotliny mali značný podiel vodné toky, najmä rieka Turiec, ktorá ju pretína od juhu na sever. Na jeho území sa nachádzajú 3 zrúcaniny hradov, 18 kaštieľov, 35 kostolov, a viac ako 190 kultúrno-historických a umeleckých pamiatok.

Turiec tvoria okresy Martin a Turčianske Teplice. Kultúrnym a ekonomickým centrom Turca je mesto Martin, ktoré bolo osídlené už od strednej doby kamennej (2600–2300 r. pred Kristom). Mesto aj v novodobej histórii určovalo smer slovenských dejín. V r. 1861 bolo na jeho pôde vyhlásené Memorandum národa slovenského, ktoré určovalo národný program Slovákov. Martin potom celé polstoročie zohrával úlohu centra slovenskej kultúry a politiky. Počas II. svetovej vojny v r. 1944 práve tu začali ozbrojené boje SNP proti fašizmu. Vrútky ležia v severnej časti okresu Martin, na sútoku riek Váh a Turiec, v centre žilinského kraja, medzi mestami Žilina a Martin. Prvá písomná zmienka sa datuje od r. 1255, od r. 1285 boli kuriálnou obcou rodu Ruttkayovcov. Ich význam prudko vzrástol po vybudovaní Košicko-Bohumínskej železnice a železničných dielní (r. 1874), keď sa z nich stal dôležitý železničný uzol. V rokoch 1949–1954 a 1971–1990 bola obec súčasťou Martina pod úradným názvom Martin-Vrútky. V roku 1990 sa obec osamostatnila a získala štatút mesta. Turčianske Teplice patria medzi najstaršie známe kúpele na Slovensku. Mesto je centrom horného Turca a sídlom okresu. Prvá písomná zmienka o termálnych prameňoch na ich území sa datuje z roku 1281. Návštevníci si môžu vychutnať pokojné prostredie v lone nádhornej prírody, ktorá vytvára podmienky na oddych a relaxáciu.

Kultúra v Turci

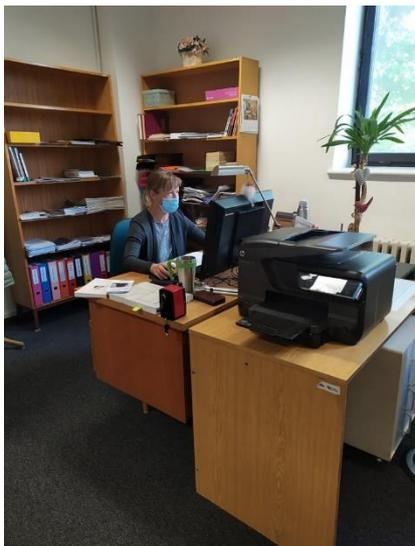
Kultúra v Turci má bohatú tradíciu. Žili a pôsobili tu mnohí významní spisovatelia, umelci, divadelníci. K národným pamiatkam patrí Národný cintorín, Slovenské národné múzeum, Matica slovenská. V jej obnovenej prvej budove sídli Slovenské národné literárne múzeum. Okrem nich môžu návštevníci zavítať do Turčianskej galérie v Martine alebo do galérie Mikuláša Galandu v Turčianskych Tepliciach. Pýchou mesta je Slovenské komorné divadlo (Divadlo SNP), Slovenská národná knižnica a v neposlednej rade Turčianska knižnica v Martine.

Obr. č. 2: Budova Turčianskej knižnice v Martine (Divadelná 5). (Zdroj: www.turcianskakniznica.sk)

Plní úlohu verejnej regionálnej knižnice pre okresy Martin a Turčianske Teplice. Jej poslaním je prostredníctvom knižnično-informačných služieb zabezpečovať prístup k informáciám pre všetky vekové kategórie obyvateľstva. Buduje univerzálny knižničný fond, ktorý tvoria prevažne knihy, špeciálne dokumenty a periodiká. Metodicky usmerňuje obecné a mestské knižnice regiónu. Prvé publikované údaje o Mestskej verejnej knižnici v Martine pochádzajú z roku 1924. V roku 1951 bola Okresným národným výborom v Martine zriadená Okresná ľudová knižnica, ktorá svoju činnosť začala 1. 1. 1952. Knižnica nemala vlastnú budovu a preto sa viackrát sťahovala až do roku 1982, kedy bol odovzdaný knižnici do užívania prvý z piatich naplánovaných pavilónov v centre mesta. K centrálnej budove postupne pribudli pobočky na najväčšom martinskom sídlisku Sever, ďalšie tri na Vrútkach (1992 sa osamostatnila), Priekope a Záturčí (1993 zrušená, 2003 na Základnej škole Aurela Stodolu).

V roku 1994 sa podarilo v spolupráci s gymnáziom J. Lettricha zriadiť v ich priestoroch na sídlisku Ľadoveň novú pobočku. Roku 1996 bola premenovaná na Turčiansku knižnicu. Na napĺňaní poslania knižnice sa podieľa od roku 1977 Bibliografické pracovisko Turčianskej knižnice v Martine v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja.

Obr. č. 3: Bibliografické pracovisko (foto: Jana Matejová, 2021)

Bibliografické pracovisko

Je odborným pracoviskom, ktoré je zamerané na monitorovanie regiónu Turiec. Sleduje hospodársky, spoločenský a kultúrny život, monitoruje regionálnu i celoslovenskú tlač a z vybraných článkov regionálneho zamerania buduje elektronické regionálne databázy. Jeho prvoradou úlohou je získavanie, uchovávanie a sprístupňovanie regionálneho fondu čím knižnica plní dôležitú archívnu funkciu.

Úlohy a služby bibliografického pracoviska:

1. Poskytovať bibliografické a faktografické informácie
2. Vypracovávať rešerše na regionálne témy
3. Realizovať absenčné výpožičky (mimo knižnice) regionálnych dokumentov
4. Realizovať prezenčné výpožičky (v knižnici) regionálnych dokumentov z príručnej knižnice
5. Poskytovať poradenské a konzultačné služby
6. Systematicky budovať fond regionálnej literatúry, periodických a neperiodických dokumentov
7. Monitorovať celoslovenskú a regionálnu tlač a zo spracovaných článkov budovať elektronickú regionálnu bazu dát
8. Retrospektívne spracovávať články z regionálnej tlače a kapitoly z regionálnych zborníkov
9. Budovať databázu regionálnych, menných a korporatívnych autorít, akcií a geografických názvov
10. Vydávať bibliografické súpisy (tematické, výberové, personálne) a Kalendár výročí regionálnych osobností Turca

Jedinečný región Turiec ... čo len tak nenájdete!

11. Budovať databázu osobností kultúrneho, spoločenského a verejného života okresu Martin a Turčianske Teplice
12. Uskutočňovať výskum literárnych osobností regiónu Turiec
13. Koordinovať bibliografickú činnosť v regionálnej pôsobnosti
14. Realizovať výstavnú činnosť s regionálnym obsahovým zameraním
15. Realizovať besedy s regionálnymi autormi, hodiny bibliografie pre základné a stredné školy
16. Podieľať sa na tvorbe a realizácii projektov knižnice tematicky súvisiacich s regiónom

Fond regionálnych dokumentov tvoria:

1. Knižné publikácie, ktoré sa svojím obsahom viažu k regiónu alebo pochádzajú od regionálneho autora
2. Regionálne periodiká
3. Výstrižky z novín a časopisov
4. Špeciálne typy dokumentov – drobné tlače (pohľadnice, plagáty, pozvánky, katalógy výstav), fotografie, mapy, CD, DVD, videokazety a pod.

Regionálne periodiká: *Dubovské noviny, Hájsky hlásnik, Hlas Matice, Hlas Turian, Kláštorový hlásnik, Koštianske noviny, Martinské noviny, MartinskoTurčianskoteplisko, Martinský evanjelik, Mestské noviny, My Turčianske noviny, Obecný spravodaj pre občanov obce Jazernica, Sučianske zvesti, Svätod'urský hlásnik, Svetlo pravdy, Šumenie líp, Teplické zvesti, Turčianske zvesti, Znievske zvony*

Turiec v knižnici

POTREBUJETE INFORMÁCIE
o dejinách, osobnostiach, prírode, či turistických atrakciách?

U NÁS ZÍSKATE

Literatúru o našom regióne

Články z archívu regionálnych periodík
My Turčianske noviny,
Mestské noviny,
Vrútočan,
Teplické zvesti,
Hlas Turian,
Nové sučianske zvesti,
Hlas Mošoviec,
Koštianske noviny,
Kláštorský hlásnik,...

Rešerše na regionálnu tému

**Bližšie informácie Vám radi poskytnú pracovníci
náučného oddelenia a regionálnej bibliografie.**

The image is a promotional flyer for the Turiec region library. It features a green background with white text. At the top, it says 'Turiec v knižnici'. Below that, it asks if you need information about history, personalities, nature, or tourist attractions. It then lists what you can find: literature about the region, articles from regional periodicals (listing titles like 'My Turčianske noviny', 'Mestské noviny', etc.), and research on regional topics. At the bottom, it offers further information from library staff. There are several small images: a church tower, a portrait of a woman, a book cover titled 'TURIEC', a landscape with a wooden tower, and a river scene.

Obr. č. 4: Propagácia bibliografického pracoviska (www.turcianskakniznica.sk)

Z činnosti pracoviska:

1. Výstavná činnosť pracoviska

Obr. č. 5: Výstavná činnosť pracoviska (foto: Alena Sochuľáková, 2020)

2. Besedy s regionálnymi osobnosťami

Obr. č. 6: Peter Mišák a Miroslav Bielik (www.turcianskakniznica.sk)

3. Kniha Turca – čitateľská anketa o najkrajšiu a najzaujímavejšiu regionálnu knihu.

Do ankety môžu byť prihlásené publikácie, ktoré vyšli za predchádzajúci rok a viažu sa na región Turiec prostredníctvom autorov alebo tém. Nominovať jednotlivé knihy do ankety môžu autori, vydavatelia alebo čitateľská verejnosť. Nominované knihy budú rozdelené do dvoch kategórií – odborná literatúra a beletria. Hlasujú čitatelia, ale aj široká verejnosť. Nominované knihy sú postupne zverejňované na web stránke a facebooku knižnice a vystavené na pracovisku beletrie v Turčianskej knižnici v Martine (Divadelná 5). Ocenení sú traja autori v každej kategórii s najväčším počtom hlasov.

Jedinečný región Turiec ... čo len tak nenájdete!

Obr. č. 7: Víťazi Kniha Turca 2020 v kategórii odborná literatúra (foto: A. Sochuľáková, 2021)

Obr. č. 8: Víťazi Kniha Turca 2020 v kategórii beletria (Foto: L. Rendek, 2021)

4. Putovné výstavy víťazných kníh v Turčianskej knižnici v Martine knižníc Žilinského samosprávneho kraja

Obr. č. 9: Martin 10. – 24. 11. 2020 (Sochuľáková, 2021)

5. Edičná činnosť bibliografického pracoviska

Personálne bibliografie, informačné a bibliografické letáky, medailóny

Obr. č. 10 (foto: A. Sochuľáková, 2020)

Pracovisko bibliografie okrem inej činnosti zhromažďuje, spracováva a sprístupňuje informácie o osobnostiach pôsobiacich v rôznych oblastiach kultúrneho, spoločenského i hospodárskeho života regiónu Turiec. Medzi významné osobnosti slovenskej kultúry, ochotníckeho divadla v Martine patrí Doc. Michal Kováč-Adamov, CSc., vl. menom Michal Kováč, literárny historik, bibliograf, muzeológ, folklorista, teatrológ i dramatik, organizátor kultúrnych podujatí a zakladateľ Literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice, ktorý sa 24. mája 2020 dožil životného jubilea 90. rokov a pri tejto príležitosti sme mu venovali výberovú personálnu bibliografiu z fondu Turčianskej knižnice v Martine.

Ochotnícke divadelníctvo Turci

Ochotnícke divadlo na Slovensku má tradíciu takmer 2. storočia. Vo svojom vývoji to nemalo jednoduché, ale ani napriek tomu sa nevzdalo a bojovalo za svoju vlastnú identitu. Ochotnícke divadlo bolo prístupné všetkým sociálnym skupinám a vekovým kategóriám. Je pozoruhodné, že tento typ divadla v určitých oblastiach (mestách, dedinách) Slovenska nezanikol a že aj v dnešnej dobe, po toľkých rokoch od jeho vzniku, sa rozvíja a nachádza stále nových nadšencov. Región Turiec patrí k týmto oblastiam, kde ochotnícke súbory aj v dnešnej dobe majú pevné miesto v slovenskej kultúre a stále rozvíjajú svoju činnosť.

Medzi ochotnícke súbory z mnoho ďalších patrí Žabokrecké ochotnícke divadlo, ktoré z historických prameňov má počiatky ešte pred rokom 1920. Podľa kroniky obce divadlo vzniklo na Vianoce v roku 1920. Prvú divadelnú hru *Mariša* od bratov Mrštíkovcov režírovala učiteľka Božena Švehlová. Divadlo odohralo množstvo hier, vystriedalo sa veľa hercov, za veľký úspech sa považuje aj ľudový muzikál *Maľované na skle* (2012).

Obr. č. 11 (zdroj: <https://www.zabokreky.sk/ochotnicke-divadlo.html>)

V súbore si zahralo vyše 250 ochotníkov. Divadlo malo stále dobrých režisérov, dramaturgov, ochotníkov a najmä divákov. Hercom zaberá množstvo voľného času, ale každá premiéra a plné hľadisko je pre nich najväčšou odmenou. V roku 2020, ochotníci pod vedením Martina Zachara naštudovali veselohru Ferka Urbánka *Pani richtárka*. Hru pripravili pre sté výročie divadla, ktorá zožala mimoriadny úspech v celom okrese a najmä v rodnej obci.

Medzi stálice a klenot divadla patrila aj pani Želka Kraľovanská (*18. 5. 1948 – †1. 8. 2020).

Obr. č. 12 (zdroj:
<https://www.zabokreky.sk/ochotnicke-divadlo.html>).

„Bola herečka širokej škály. Vedela pobaviť, rozosmiať ale aj dojať divákov. Človek, ktorý vedel rozdávať radosť nielen na javisku, ale aj v zákulisí. Človek s veľkým srdcom. Bola dlhé roky pilierom Žabokreckého ochotníckeho divadla. Do divadla prišla v roku 1971, za čias režiséra Jána Ďurika. Vyskúšala si rôzne typy a charakterové postavy. Išlo o slávne tituly ako Ženský zákon, Statky-Zmätky, Kubo, Surovô drevo a mnohé iné klasické hry. Neskôr od roku 1990 prešla pod režijnú taktovku herca a režiséra Štefana Mišovica. Do jej repertoáru patrili hry ako Mariša, Starý zalúbenec, Neprebudený, Matka-Hriech a ďalšie hry novodobejších slovenských autorov. Po dlhšej pauze v divadle zažiarila v muzikáli Maľované na skle v postave Anjel, ktorý odohrala 47 krát. V súčasnosti pôsobila pod réžiou mladého autora a režiséra Martina Zachara, ktorý jej písal a vyberal tituly šité na ňu. Zažiarila v hrách ako Rozkošná panna, Láska za pár drobných, Letušky, Lýsistrata, Je úžasná, O psíčkovi a mačičke. Pri storočnici divadla sa naposledy rozlúčila s divákmi v hlavnej postave v hre Pani richtárka. Počas celej existencie jej účinkovania v súbore bola naplno oddaná divadlu. Nepoznala čo je to nedá sa, toto nezahrám, toto nespravím. Diváci ju na javisku milovali, pretože poznali jej kvality a dar, ktorý dostala od Boha. Nebolo dediny, kde sme hrali aby ju niekto nespoznal a neprihovoril sa jej. Mala rada spoločnosť, dobrú zábavu, partiu veselých ľudí. A práve divadlo jej sprijemňovalo dlhé chvíle. Zažila veľa divadelných súťaží, festivalov, ako aj na Slovensku, tak aj v Chorvátsku. Ako človek bola veľmi skromná, láskavá a ochotná

pomáhať druhým. Bola neskutočne vtipná a zábavná. Vážila si všetkých v divadle a mladšia generácia si od nej brala príklad. Po Želke ostalo v súbore prázdno. Odišla náhle a nečakane. Ale zanechala v divadle veľkú stopu. Ako na doskách, tak aj v srdciach všetkých divadelníkov a občanov našej obce Žabokreky.“ (Martin Zachar, Dáša Kalnická).

Zámerom môjho príspevku bolo predstaviť región Turiec bohatý na históriu, ale aj súčasnosť; pracovisko regionálnej bibliografie Turčianskej knižnice, ktoré ju eviduje a dokumentuje. V neposlednom rade venovať úctu z mnoho ďalších osobnosti regiónu známym (Mišo Kováč-Adamov) a menej známym (Želka Kraľovanská). V závere som si dovoľila predstaviť činnosť aspoň jedného ochotníckeho súboru Žabokrecké ochotnícke divadlo a takto upozorniť na to, že aj v Turci sa naďalej rozvíja tento typ divadla, ktoré má bohatú tradíciu a po mnohých úskaliach sa vrátili k činnosti aj ďalšie ochotnícke súbory v obciach (Blatnica, Belá-Dulice, Dubové, Kláštor po Znievom a iné). Dovoľujem si vysloviť poďakovanie p. Dáške Kalnickej za poskytnuté informácie týkajúce sa činnosti Žabokreckého ochotníckeho divadla a jeho osobnosti pani Želke Kraľovanskej.

Zoznam bibliografických odkazov

KMEŤ, Martin, Milan Gonda a Vladimír Híreš, 2020. *Čarovný Turiec: magical Turiec region*. Banská Bystrica: CBS spol. s.r.o. 221 s.

MLYNARČÍK, Jozef, 2000. *Martin: z dejín mesta*. 1. vyd. Martin: Vydavateľstvo Neografie. 706 s.

Národné kultúrne pamiatky na Slovensku – okres Martin, 2012. 1. vyd. Bratislava: Pamiatkový úrad SR Sloart, spol. s r.o. 48 s.

Turiec od A do Z, 1994. 1. vyd. Bratislava: ITA Slovakia, s.r.o. 40 s.

II. TEMATICKÝ BLOK

USPĚLI VE SVĚTĚ, DOMA JE NEZNÁME

**MOBILNÁ APLIKÁCIA O OSOBNOSTIACH PREŠOVA A KROSNA
A ROZMANITOSŤ JEJ VYUŽITIA**

Mgr. Andrea Sivaničová

Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove

Dejiny každého mesta vždy vytvárali ľudia, ktorí tu žili a mnohí v nich vďaka výsledkom svojej práce zanechali trvalé a nezmazateľné stopy. Sú po nich pomenované ulice, námestia, budovy, školy či iné inštitúcie, no často si ani neuvedomujeme, kto boli tieto osobnosti a čím sa preslávili. Mobilná aplikácia Prešov–Krosno približuje 80 osobností týchto dvoch miest v šiestnástich tematicky zameraných náučných chodníkoch, vďaka ktorým je možné hravou a interaktívnou formou spoznať významných spisovateľov, učiteľov, priekopníkov, vedcov, hudobníkov, lekárnikov, umelcov či iných dejateľov a miesta späté s ich životom v troch jazykových mutáciách. Súčasťou aplikácie je popri mapách a audiokomentároch i virtuálna prehliadka knižníc oboch miest s prepojením osobností na ich on-line katalógy. Bonusom je šestnásť online a dva offline kvízy.

The history of every city is made by people living there, and a portion of these people left a permanent and lifelong marks on it thanks to their continuous work. There are streets, squares, schools and other institutions named after them, meanwhile we don't even often recognise any of these figures and what made them famous. The mobile app Prešov–Krosno features 80 figures of two mentioned cities with a help of sixteen thematically set sidewalks, where you can meet various prominent writers, teachers, pioneers, scientists, musicians, doctors, artists and other actors in a playful and engaging way. You also get to know the cities they spent their lives in with three language options available. Part of the app is, apart from maps and audio clips, also a virtual tour of libraries within both cities with an option to connect to available online catalogs. At the end there are sixteen online and two offline quizzes for you to try.

Verejné knižnice ako kultúrne inštitúcie zohrávajú kľúčovú úlohu pri zvyšovaní úrovne vzdelanosti, informovanosti i regionálneho povedomia miestnej komunity so zámerom spájať obyvateľov a napomáhať vytváraniu tolerantnej občianskej spoločnosti. Jednou z ciest k tomuto cieľu je poskytnúť súčasným, ale i potenciálnym návštevníkom knižníc pútavou

a súčasnú dobu reflektujúcou formou pozitívne príklady osobností, na ktoré môžeme byť hrdí a môžu nám byť vzorom. Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove a Krosnienska Biblioteka Publiczna v Krosne spoločne cez Program cezhraničnej spolupráce Interreg V-A-Poľsko-Slovensko 2014–2020 vytvorili projekt *Knižnice v čase a priestore*, výsledkom ktorého je mobilná aplikácia Prešov–Krosno s mnohorakým využitím v praxi a s pozitívnou väzbou na propagáciu knižničného fondu i služieb knižnice.

Základným predpokladom pre vytvorenie projektu bol fakt, že obyvatelia miest Prešov a Krosno každý deň chodia po uliciach a námestiach, ktoré sú pomenované po významných osobnostiach našich dejín. No často si už ani neuvedomujú, čím boli tieto osobnosti také významné, že sú po nich pomenované ulice, námestia, budovy a školy, ktoré sú často centrom záujmu turistov ale i školských exkurzií. Naším úmyslom preto bolo prepojiť informácie o osobnostiach a miestach ich pôsobenia s knižničným fondom, ponúknuť im knihy a iné dokumenty, ktoré s nimi súvisia. A zároveň tak zvýšiť záujem o služby a podujatia knižnice s využitím moderných technológií a zúročením informačného a vedomostného potenciálu knižnice pri podpore turizmu a cezhraničného cestovného ruchu.

Čo v aplikácii nájdete?

S mobilnou aplikáciou Prešov–Krosno dostupnou pre mobilné telefóny a tablety v Google Play a App Store je možné spoznať výnimočných ľudí Prešova i Krosna, miestne knižnice a ešte sa pri tom zabaviť. Čo teda v aplikácii nájdete:

- 80 osobností Prešova a Krosna: spisovatelia, učitelia, hudobníci, umelci, lekári a lekárnici, vedci, priekopníci, dejatelia, rodáci a ženy
- budovy a miesta späté s ich životom
- 16 náučných chodníkov v 3 jazykoch: slovensky, poľsky a anglicky
- mapy a 3D prehliadky osobností
- audiosprievodcu
- 2 offline a 16 online kvízov
- profily knižníc, ich pobočiek a odborných oddelení, vrátane virtuálnych prehliadok
- prepojenie osobností na dokumenty v on-line katalógoch knižníc

Mobilná aplikácia fungujúca na platforme Android a iOS offline navyše ukáže používateľovi jeho aktuálnu polohu na mape a zobrazí náučné chodníky v jeho okolí. V aplikácii budú fotografie s možnosťou zväčšovania a textové informácie s fulltextovým vyhľadávaním.

Aké je využitie aplikácie?

Aplikácia je určená aktívnym i potenciálnym čitateľom knižníc, knihovníkom, študentom základných, stredných a vysokých škôl, učiteľom humanitných a prírodovedných predmetov, turistom a turistickým sprievodcom, ako i znevýhodneným skupinám obyvateľov.

- Aktívni i potenciálni čitatelia knižnice získajú lepšie informácie o knižničnom fonde knižnice v kontexte s významnými osobnosťami Prešova a Krosna.
- Knihovníci získajú pomôcku pri organizovaní pravidelných podujatí pre verejnosť spracovaním zaujímavých tematických okruhov:
 - V prvom rade ich môžu využívať pri organizovaní informačných exkurzií. Vzhľadom na to, že knižnice disponujú viacerými miestami, na ktorých poskytujú služby čitateľom a návštevníkom, môžu knihovníci aplikáciu využiť na celkové predstavenie činnosti a profilu knižnice na každom pracovisku, čo doteraz bolo možné len slovné, no s aplikáciou im to môžu priblížiť vo virtuálnej podobe, obsahujúcou všetky pobočky a odborné oddelenia s popisom ich činnosti a s možnosťou zobrazenia jednotlivých pracovísk na mape.
 - Aplikáciu môžu využiť pri organizovaných besedách a podujatiach zameraných na jednotlivé osobnosti v náučných chodníkoch, napríklad pri príležitosti ich výročí, alebo pri tematicky zameranom podujatí podľa obsahu jednotlivých náučných chodníkov.
 - Rovnako je možné pripraviť podujatie na predstavenie samotnej aplikácie so zameraním na jej benefity v podobe prepojenia na on-line katalógy knižnice a spoznávanie miestnych dejín. Takéto podujatia sa uskutočnili po návrate študentov do škôl, v polovici júna, kedy sa ich v Centre regionálnych dokumentov v Prešove zúčastnilo cez 300 prešovských študentov so svojimi učiteľmi. Dozvedeli sa ako sa orientovať na jednotlivých náučných chodníkoch, ako zistiť, ktoré miesta v meste súvisia s konkrétnou osobnosťou, prečítať či vypočítať si základné údaje o nich i to, aké knižné dokumenty k daným osobnostiam knižnica vlastní. Zároveň sa naučili pracovať s online katalógom, ako vyhľadať knihu, ako zistiť, či je kniha dostupná na požičanie alebo len na prezenčnú výpožičku, v ktorej pobočke ju nájdu a ako si ju môžu objednať či rezervovať. Vyskúšali si tiež kvízy, ktoré ich veľmi bavili a ocenili možnosť rýchleho získania rôznych informácií, najmä príležitosť pracovať s aplikáciou na tabletoch a veľkoplošnej interaktívnej obrazovke.
- Učelia humanitných a prírodovedných predmetov na základných a stredných školách môžu vďaka mobilnej aplikácii a virtuálnej prehliadke zatriktívniť vyučovanie:

Mobilná aplikácia o osobnostiach Prešova a Krosna a rozmanitosť jej využitia

- Dejeopísari môžu na hodinách zameraných na regionálnu históriu využiť všetky náučné chodníky, najmä však chodník rodákov.
- Pre slovenčinárov je určený chodník spisovateľov.
- Učítelia Náuky o spoločnosti sa môžu zamerat' na chodník priekopníkov či chodník vedcov.
- Pre učítel'ov estetiky je vhodný chodník umelcov.
- Učítelia hudobnej výchovy v aplikácii nájdu chodník hudobníkov.
- Chodník učítel'ov iste ocenia na hodinách pedagogiky
- Zemepisári môžu využiť krosniansku časť aplikácie.
- Angličtinári a poľštinári môžu využiť všetky chodníky, nakoľko aplikácia je dostupná aj v týchto jazykových mutáciách.
- Pre učítel'ov zdravotných škôl je pripravený chodník lekárnikov.

Výhodou je, že po absolvovaní chodníkov si študenti môžu získané vedomosti overiť v online kvízoch a v prípade, ak ich niektorá osobnosť zaujme, zistiť si jedným preklikom k nej dostupnú literatúru v knižnici. Učítelia im tiež môžu zadať úlohu spracovať podrobnejšie jednotlivé osobnosti a využiť pri tom dostupné knižničné publikácie.

- Turisti a turistickí sprievodcovia ich môžu využiť na spoznávanie a prehliadku mesta, pričom iste ocenia audiosprievodcu či možnosť využiť aplikáciu offline a zobrazenie ich aktuálnej polohy na mape a bodov záujmu prepojených s významnými osobnosťami.
- Aplikácia je prispôsobená aj pre nevidiacich a slabozrakých, sluchovo postihnutých. V mobilnej aplikácii sú totiž fotografie s možnosťou zväčšovania, textové informácie s fulltextovým vyhľadávaním určené pre sluchovo postihnutých, ktorí majú k dispozícii informačné texty a návod k ovládaniu. Nevidiaci môžu využiť audio komentár ku každej osobnosti.
- V neposlednom rade je aplikácia vhodným prostriedkom na spoznávanie knižníc, miest a ich osobností pre osoby s obmedzeným pohybom ako i pre starších ľudí, ktorí sa tak môžu virtuálne prejsť mestom z pohodlia svojich domovov.

Mobilná aplikácia Prešov–Krosno, ako výsledok projektu *Knižnice v čase a priestore* zameraný na predstavenie 80 osobností Prešova a Krosna sa venuje kultúre slovensko-poľského pohraničia, ktoré je charakteristické dobrým spolunažívaním rôznych národnostných skupín obyvateľov. Projektovými aktivitami chcú partneri poukazovať na ich silné stránky vychádzajúce z ich historického, kultúrneho a prírodného dedičstva. Dopadom projektu je teda poukazovanie na potrebu dobrého spolunažívania, zachovania rovnakých

príležitostí a nediskriminácie akejkoľvek skupiny obyvateľov územia. Jeho využitie nie je obmedzené len na dobu trvania projektu, nakoľko školy, turisti ale i pracovníci knižnice môžu zúročiť jeho obsah aj v budúcnosti pri ďalších prednáškach, podujatiach alebo pri pripomínaní si výročí jednotlivých osobností. Nesporným benefitom je i edukačná hodnota mobilnej aplikácie a možnosti jej využitia pri organizovanom i individuálnom vzdelávaní. Zároveň sa tým zviditeľní činnosť bibliografického oddelenia, ktoré systematicky spracúva a monitoruje miestnu regionálnu tlač so zreteľom na zachytenie a uchovanie dôležitých udalostí, momentov i osobností regiónu v permanentne budovanej elektronickej databáze článkovej bibliografie. Verejné knižnice sú podstatným miestom získavania relevantných a overených informácií, preto by v nich takáto praktická pomôcka pre poznanie regionálnych osobností literatúry nemala chýbať.

HISTORIČKA A BIBLIOGRAFKA MARIE LUDMILA ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ

V PRAZE A BRATISLAVĚ

PhDr. Jiřina Kádnerová

Turnovská rodačka Marie Ludmila Černá Šlapáková byla dáma mnoha zájmů a profesí.

Studiem byla historička a archivářka, životní osudy ji zavály do Bratislavy a tím změnila i původně zamýšlenou profesi: byla knihovnicí, bibliografkou a vysokoškolskou pedagožkou. Ve všech těchto povoláních svoje historické vzdělání využila.

Byla rodačkou ze srdce Českého ráje – z Turnova, ale mnoho let prožila v Bratislavě; možná je – a zejména byla – známější na Slovensku než v Čechách.

Pocházela z velmi kultivované rodiny, její otec Otakar Jiří Černý byl učitelem a strýc Antonín Bohumil Černý (1868–1926) známým pražským knihkupcem a jednatelem Společnosti přátel starožitností. Některé životopisné studie uvádějí, že jejím strýcem byl historik J. V. Šimák. Byl to přítel jejího otce a byl jí kmotrem při křtu. V rodině J. V. Šimáka bydlila po čas svých pražských studií.

Gymnázium vystudovala v Čáslavi, kde složila maturitu. Po gymnáziu pokračovala ve studiu dějepisu a zeměpisu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Po válce si studia rozšířila o studium archivnictví a byla jednou z prvních absolventek Státní archivní školy v Praze v roce 1923. Ve stejném roce obhájila na FFUK dizertační práci *Kancelář konzistoře podobojí*. V Turnově byla první ženou s titulem PhDr.

Po studiích se do Turnova nevrátila, ačkoliv si J. V. Šimák, její učitel historie na FFUK, velmi přál, aby po něm převzala historii Turnovska.

Ještě před dokončením vysokoškolských studií se rozhodla odejít za rodiči do Bratislavy, kam její otec odešel učit hned po roce 1918. Pilně navštěvovala bratislavské knihovny, zejména nově budovanou Univerzitní knihovnu, a hned od roku 1923 v knihovně začala pracovat jako pomocná vědecká síla.

Ředitelem knihovny byl PhDr. Jan Emler. Mezi tímto odborníkem i okouzlujícím (zralým) mužem a „Máří“ vzniklo nejen velké pracovní přátelství. Jejich citové pouto zůstalo nenaplněno pro Emlerovy obavy z velkého věkového rozdílu a možného jeho onemocnění. Na jeho doporučení odjela Černá v roce 1930 do Francie prohlubovat svoje studia na pařížské Sorbonně a samostatném ústavu pro pomocné vědy historické École des Chartes.

Měla mj. výborné jazykové nadání a svoje jazykové znalosti využila při mnoha cestách, navštěvovala téměř všude i knihovny a svoje poznatky publikovala.

Sňatek uzavřela v roce 1964 s generálporučíkem Františkem Šlapákem (1896–1965).

V Bratislavě pracovala do dokončení vysokoškolských studií jako pomocná vědecká síla, po studiích jako samostatná vědecká síla a současně se stala tajemnicí ředitele. Společně knihovnu přebudovali v moderní vědeckou instituci. Starala se zejména o všechny tehdy budované katalogy, jejichž počet rozšířila. Současně začala v roce 1937 vyučovat jako lektorka na Filozofické fakultě Univerzity Komenského. Samostatná knihovnická katedra byla otevřena až v roce 1951, u jejího zrodu samozřejmě stála.

V roce 1939 po vzniku Slovenského státu se jako ostatní Češi vrátila do tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava, usadila se v Praze a nastoupila do Národní a universitní knihovny. Tam pracovala na různých pozicích: nejprve ve věcném popisu a v oddělení bibliografie, řadu let v tehdejší Ústředním vědecko-metodickém kabinetu (dnešním Knihovnickém institutu). V bibliografii pracovala až do svých téměř posledních dnů života jako důchodkyně.

Jako vysokoškolský pedagog vyučovala na Univerzitě Komenského v Bratislavě v letech 1937–1939 a znovu od roku 1945 do roku 1960. Po celých patnáct let dojížděla 2x měsíčně vlakem do Bratislavy vyučovat zejména knihovědu, dějiny a teorii bibliografie a věcnou katalogizaci. Účastnila se zasedání katedry, vedla semináře a diplomové práce. Vychovala dvě generace slovenských knihovníků.

Současně přednášela na jednosemestrálních seminářích pořádaných Ústřední knihovnou Slovenské akademie věd nebo jednoletém nástavbovém kurzu Matice slovenské.

Od roku 1948 vyučovala v knihovnických kurzech při Filozofické fakultě v Praze; i zde byla vedoucí řady diplomových prací. Několik let působila také na střední odborné škole, tehdejší Státní knihovnické škole v Praze. Národní knihovna v Praze pořádala pro profesionální knihovníky bez odborné kvalifikace odborné kurzy – krátkodobé a několikátýdenní, jejichž organizací a obsahovou náplní byla MLČ pověřena a přednášela na nich. Byl to např. šestitýdenní kurz v Ládví u Prahy či krátkodobé kurzy zejména v západočeských a severočeských městech Teplicích, Chebu, Plzni, Karlových Varech, ale rovněž v Praze, Brně a Olomouci.

Bibliografie jejích samostatných publikací, statí ve sbornících, článků a bibliografií obsahuje více než 200 položek.

Začínala s pracemi historickými. Jako první napsala studie uvedené na této obrazovce, které publikovala v *Časopise Společnosti přátel starožitností*. V exemplářích knihovny Historického ústavu AV ČR v Praze z osobní knihovny prof. J. V. Šimáka jsou věnování Marie Ludmily Černé s textem „Milému strýci“ a s podpisem „Máří“.

Knihověda ji postupně zajímala stále více, historické vzdělání ji však trvale ovlivňovalo a pomáhalo jí. Důkazem toho jsou studie *Příspěvek k osudu Bible kralické* – zamyšlení nad exemplářem uloženým v Univerzitní knihovně v Bratislavě, stejně jako studie o *Comenianech* z fondu Univerzitní knihovny. V Gutenbergově roce, v roce 1940, napsala řadu studií o prvotiscích, mj. studii *Plzeň, kolébka českého knihtisku*. Vrcholem jejich knihovědných studií je titul *Dějiny knihy, písma a knihtisku* z roku 1948, používaný jako učebnice na střední knihovnické škole v Praze i obou knihovnických katedrách.

Pedagogická činnost v Bratislavě i Praze byla důvodem ke zpracování řady učebních textů pro střední školy i vysokoškolských skript, a to nejen z bibliografie. Titul *Národní bibliografie* informuje o významu, vývoji a dějinách bibliografie a současně seznamuje s důležitými národními bibliografiemi. Je nejen vysokoškolskou učebnicí, ale zároveň i příručkou pro knihovníky, stejně jako titul *Základy bibliografie*, vydaný Slovenským pedagogickým nakladatelstvím v roce 1957. Věnovala se ve svých pracích i zpracování, příkladem mohou být *Úvodní část k systému a organizaci katalogů* (Praha, Výzkumný ústav osvětový, 1957) nebo *Katalogizace jmenná a speciální* (Praha, Výzkumný ústav osvětový, 1957) či *Speciální katalogizace* (Praha, Ústřední metodický kabinet knihovnictví, 1956).

Ačkoliv se nestala historičkou Českého ráje, jak si přál profesor Šimák, zpracovala důkladnou bibliografii jeho prací a opakovaně ji doplňovala. V roce 1930 vydala Společnost přátel starožitností svému členovi sborník *Přátelé Starožitností svému učiteli* s bibliografií z pera Marie Ludmily Černé. K 70. narozeninám vydalo město Turnov v roce 1940 sborník *Turnov svému rodáku a čestnému občanu*, v němž bibliografie jeho prací za léta 1892–1940 zpracovaná MLČ má 41 stran titulů samostatných prací, příspěvků ze sborníků, menších článků v časopisech a recenzí. Krátký doplněk o několika titulech uvedla autorka v *Časopise Společnosti přátel starožitností* v témže roce.

Pozornosti Marie Ludmily Černé nemohla uniknout přední osobnost slovenské bibliografie, Ludovít Vladimír Rízner. Jeho *Denník* s jejím doslovem a mnoha poznámkami vydala Slovenská akademie věd v Bratislavě v roce 1955. *Denník* je nejen svědectvím o jeho životě, ale také přátelských i odborných vztazích s mnoha slovenskými a českými literáty a vědci.

Posmrtně vydalo Státní pedagogické nakladatelství v Praze v roce 1971 komentovanou bibliografii *Vzácné staré tisky ve Státní technické knihovně v Praze*. Bibliografie obsahuje více než 4000 tisků uložených v dnešní Národní technické knihovně.

V útlém dětství s rodiči při pobytu v jižních Čechách jsme se s touto dámou zcela náhodně potkali. Jako žákyně 2. nebo 3. třídy jsem byla – ne zcela dobrovolně – přítomna nekonečným

rozhovorům mojí matky a Marie Ludmily Černé. I dětská mysl vnímala bělovlasou ušlechtilou elegantní dámu. Tak si ji velmi dobře pamatuji, ačkoliv už více jsem ji nepotkala, jen se z jejích skript učila. Stejně ji charakterizují všichni, kdož ji znali nebo s ní pracovali.

Tolik osobní a profesní život jedné z výjimečných česko-slovenských knihovnic a bibliografek. Také svým exlibris, znázorňujícím vstupní dveře univerzitních knihoven v Praze a Bratislavě, dokládá svoje celoživotní poslání.

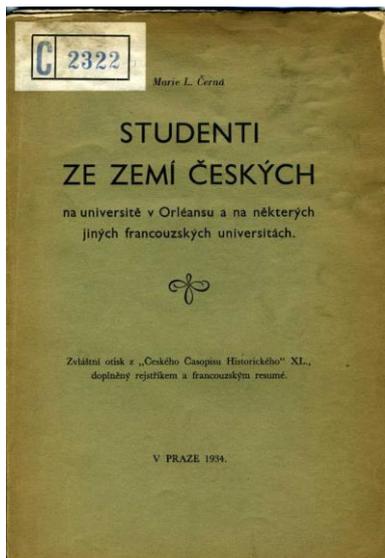
Obrazová příloha

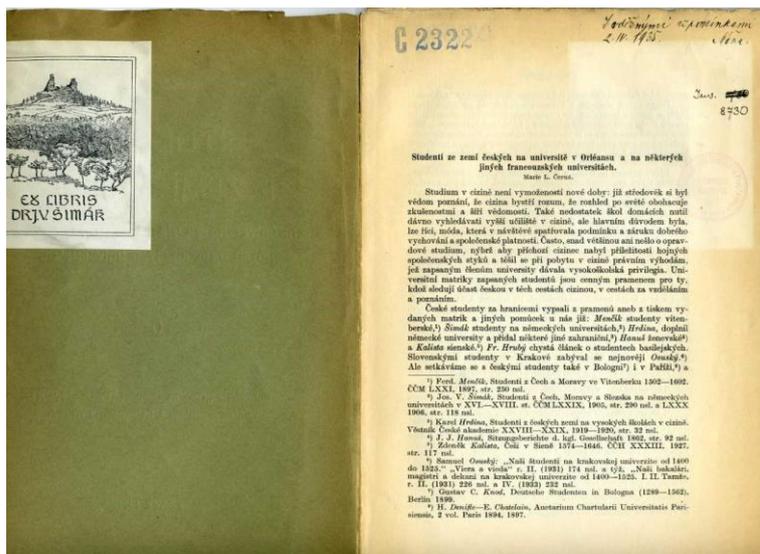
J. V. Šimák se svými vysokoškolskými studenty na výletě na Zvíkově v květnu 1921, M. L. Černá vpravo dole.

Obr. č. 1: Portrét J. V. Šimáka, autor neznámý

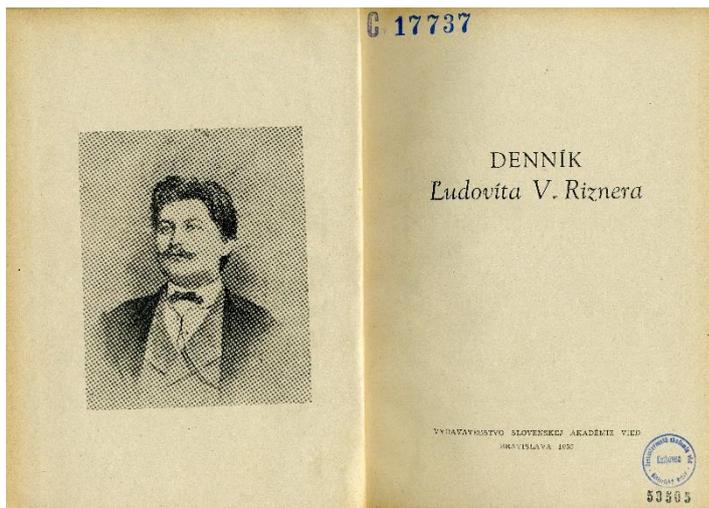
Obr. č. 2: Foto zveřejněno v článku: Kábová, Hana. Zapomenutá turnovská rodačka Marie Ludmila Černá-Šlapáková (1897–1970). Náš Turnov, 2016, č. 53, s. 5

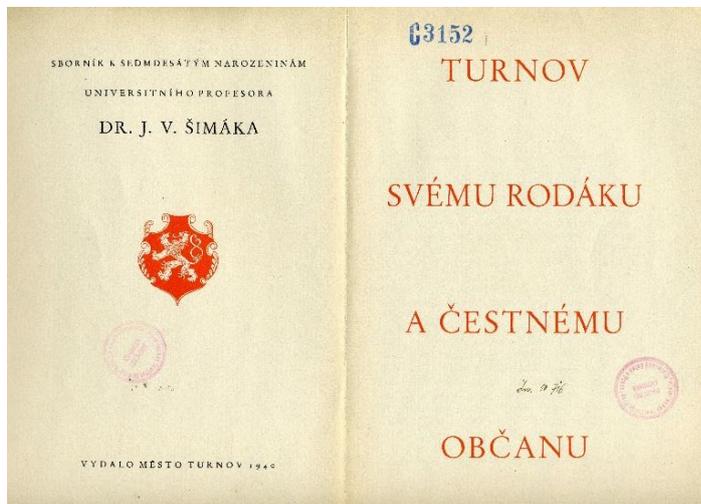
Obr. č. 3: Obálka z fondu Knihovny Historického ústavu AV ČR

Obr. č. 4: Z fondu Knihovny Historického ústavu AV ČR, s osobním věnováním Marie Ludmily Černé J. V. Šimákovi

Obr. č. 5: Denník L. V. Riznera

Obr. č. 6: Sborník vydaný v Turnově k 70. narozeninám J. V. Šimáka

JURAJ LANGER – PÚTNIK S VLASTNOU MAPOU

Mgr. Katarína Kožáková, PhD. a Ľubica Luptáková

Oravská knižnica Antona Habovšiaka v Dolnom Kubíne

Jiří Langer je historik, etnológ, vedecký pracovník, významná osobnosť vedecko-výskumnej práce na poli ľudovej architektúry, maliar, ilustrátor, odborný garant múzeí v prírode. Na Orave pôsobil jedenásť rokov a počas tohto obdobia sa zameriaval na dokumentáciu ľudovej architektúry oravských dedín, zveľaďoval zbierkový fond Oravského múzea, organizoval odborné prednášky. V roku 1965 spolu s Ignáčom Kolčákom zriadili Oravskú galériu, ktorej sa stal riaditeľom. Príspevok je zameraný na tzv. oravské obdobie Jiřího Langra, počas ktorého vykonal neoceniteľnú prácu pre náš región. Vďaka jeho záujmu a vytrvalosti zachránil a obnovil veľa pamiatok na Orave. Svojou fotografiou a kresbou zachytil kus histórie. Jiří Langer svojou prácou sa stal dôležitou osobou pre Slovensko.

Jiří Langer is a historian, ethnologist, researcher and a prominent figure of scientific research in the field of folk architecture. He is also a painter, illustrator, and a skilled guarantor of museums located in nature. He worked in Orava for eleven years and during this period he was focusing on documenting the folk architecture of Orava villages, increased a collection of the Orava Museum and was organising specialised lectures about history, architecture and other topics. In 1965, together with Ignác Kolčák, Langer established the Orava Gallery and became its first director. The paper focuses on his work in Orava during which he done an invaluable service to our region. Thanks to his enthusiasm and perseverance he saved and restored multiple monuments in Orava. He also captured a piece of history with his photography and drawing. Jiří Langer has become an irreplaceable person for Orava region.

Jiří Langer sa narodil 27. apríla 1936 v Brne. Je československá osobnosť, je historik, etnológ, vedecký pracovník, významná osobnosť vedecko-výskumnej práce na poli ľudovej architektúry. Zaoberal sa architektúrou dedín, tradičným hospodárstvom a sakrálnym umením. Je odborný garant múzeí a tiež je zaujímavý maliar, ilustrátor a aj pútnik. Jiří má rád prírodu a tento vzťah mu veľmi podporili rodičia, ktorí kvôli zdravotným okolnostiam jeho

najmladšej sestry trávili každé letné prázdniny na Orave v Zuberca. V podnetnom oravskom prostredí nasal veľa inšpirácie z ktorej čerpal vo svojom osobnom, ale aj kariérom živote.

V Prahe vyštudoval históriu na Filozofickej fakulte Karlovej Univerzity. Počas štúdií začal podnikat' pešie výpravy z južnej Moravy na Oravu. Ako sám hovorí: „*Zobral som batoh naplnený ceruzami, skicármi, fľaša fixátora, fotoaparát, pogumované plátno proti dažďu a spacák.*“ Takto vybavený putoval z rodného Adamova v Moravskom krase cez Púchov, Váh, Strečno, Terchovú, Zázrivú, Oravský Podzámok až do Zuberca. Bola to púť plná ľudí, nárečí a ľudových piesní. Bolo to tiež putovanie lemované chalupami, chlievmi, salašmi, ohradami okolo pastvín, ale tiež údoliami a hrebeňmi hôr. Na Orave trávil letné prázdniny a už zachytával, archivoval jej históriu, a okrem toho: „*...som každoročne u bezdetných starších manželov kosieval lúky.*“ Vznikali zápisy piesní, porekadiel, tónov, nádherné etnografické fotografie, ale aj skice.

Pracovné pôsobenie na Orave

Po ukončení vysokoškolského štúdia v roku 1960 Jiří Langer už so svojou manželkou Jarkou odišiel na Oravu, kde sa usadil na jedenásť rokov. V rokoch 1960–1963 pracoval v Oravskom múzeu. Dokumentoval ľudovú architektúru oravských dedín a zveľaďoval zbierkový fond, čo komentoval: „*Cestoval som po dedinách, ktoré som už dobre poznal. Chodil na návštevy domácich a nakupoval exponáty pre múzejné zbierky. Takto som objavil v Zázrivej truhlu z roku 1805, ktorá bola zložená zo šindlov, vyzdobená rezbou v podobe kruhových hviezdíc. Hodil som súsek na rameno, šiel na zastávku, napchal to do plného autobusu, potom vlakom z Kubína do Oravského Podzámku a odtiaľ som truhlu dotiahol na hrad.*“

V rokoch 1964–1965 pracoval na Okresnom dome osvetu na oddelení mimoškolského vzdelávania pracujúcich vo funkcii okresný konzervátor pamiatok. Organizoval prednášky o dejinách Oravy, prednášky o prírode, po dedinách organizoval poradenské besedy s lekármi a s právnikmi. V tejto pozícii sa Langer zaslúžil o záchranu kaštieľa v Hornej Lehote. V tom čase Okresný národný výbor nariadil zlikvidovať kaštieľ pre havarijný stav. Pod stavbu umiestnili aj detonačné nálož. Jiří vo svojej funkcii mal zo zákona právo 7 dní pozastaviť likvidačné rozhodnutie, čo zdržalo tento výkon a vytvorilo dostatočný priestor na zrušenie nariadenia. Krajský národný výbor v Banskej Bystrici likvidáciu zakázal. Táto Jiřího aktivita spôsobila, že kaštieľ v Hornej Lehote dodnes stojí.

V rokoch 1965–1971 bol riaditeľom Oravskej galérie. Založenie Oravskej galérie nebol jeho vlastný projekt – išlo o spoluprácu Jiřího Langra, Jozefa Mlynarčíka a Ignáca Kolčáka. A všetko sa začalo na Slanickom ostrove. Kostol v tom čase mal svojho správcu, ale bol

devastovaný a vystavený krádežiam turistov. Traja kamaráti sa zaktivizovali a Slanickému ostrovu vymysleli nové smerovanie. Každý mal svoju predstavu. Jiří navrhoval koncertnú sálu, Jozef regionálne múzeum hornej Oravy a Ignác galériu výtvarného umenia. V roku 1964 Jiří, Jozef a Ignác vyčistili areál Slanického kostola spolu s cintorínom a zabezpečili dvere na kostole. A aj takto sa rodila galéria. Najsilnejší impulz bol, keď zistili, že na Orave zmizlo z kostolov, kaplniek veľa sošiek, plastík. Jiří vtedy potvrdil 187 takýchto prípadov, a to len o ktorých vedel. Nakoniec zvíťazil koncept založenia galérie, ktorá mala byť zameraná na oblasť ľudového umenia.

Oravská galéria bola zriaďovaná „na kolene“, ale hlavní aktéri Jiří Langer a Ignác Kolčák mali na začiatku jasné tri ciele, a to 1. zachrániť ľudové plastiky a kamenné reliéfy na Orave; 2. zachrániť všetko cenné a nezabezpečené, tiež drevené kostoly (hlavne tvrdošínsky, ktorý získali do správy galérie); 3. vytvoriť stálu expozíciu Oravy v diele slovenských výtvarných umelcov.

Orava očami Jiřího Langra

Orava patrila k chudobným regiónom Slovenska so silnou poľnohospodárskou tradíciou. Po druhej svetovej vojne a od roku 1948 v rámci päťročných hospodárskych plánov nastúpila na cestu industrializácie a socializácie poľnohospodárstva. Ešte v roku 1954 bolo približne 10 % ľudí zamestnaných v priemysle a 72 % v poľnohospodárstve. Avšak tieto čísla sa každým rokom menili a industrializácia menila jej tvar. S rastom životnej úrovne sa menili požiadavky na bývanie a výstavba moderných bytoviek a rodinných domov nenávratne spečat'ovala osudy oravských dreveníc. Okrem toho množstvo pamiatok, ktoré zdobili katolícku Oravu boli ponechané napospas osudu.

Jiří Langer počas jedenásť ročného pôsobenia na Orave sa zaslúžil o záchranu množstva pamiatok, či už formou fotografie, kresby, zápisu, zakonzervovania. V príspevku sme sa zamerali na jeho konkrétne aktivity v priebehu celého tzv. oravského obdobia a rozdelili sme ich do 7 kategórií.

Tradičná ľudová/pôvodná architektúra

Jiří Langer navštevoval Oravu od svojho detstva. Svoju dokumentačnú prácu začal na konci 50. rokov 20. storočia. Navštevoval oravské dediny, ktoré meral, zakresľoval a dokumentoval urbanizmus oravských obcí. Langer hľadal a spoznával v pôvodnej architektúre spôsob života našich predkov. Takto získal poznatky vývoja spoločnosti. Snažil sa najskôr pochopiť zloženie jednotlivých vrstiev spoločnosti a potom sa pokúsil určiť, ktoré dochované stavby

koho reprezentujú. Skúmal pre koho sa stavalo, komu objekty patrili, kto v nich skutočne žil a ako žili. Venoval sa aj pôdorysnému členeniu domov, konštrukcii a stavebnému materiálu. Langer pri týchto základných výskumných otázkach pochopil urbanizmus skúmanej oblasti, ktorú naskicoval, fotografoval a takýmto spôsobom zdokumentoval Oravu v priebehu pár rokov. Neskôr tieto poznatky využil aj pri koncipovaní Oravského skanzenu.

Zdobené portály na ľudových domoch

Pri dokumentovaní pôvodnej architektúry mu neunikli ani zdobené portály. Venoval sa portálom s archivoltou, t.j. okrúhle tvarované nadpražie, na ľudových drevených domoch; pozdĺžnikové portály; rámy okien; archivoltové portály sýpok. Ich historické začlenenie a videnie je najskôr na evanjelických artikulárnych kostoloch v Istebnom a Leštínach postavených v rokoch 1686 a 1688. Takéto portály charakterizujú neskororenesančné stavebné umenie, ktoré na Slovensku dosahuje svoj vrchol v prvej polovici 17. storočia. K tejto problematike Langer napísal štúdiu *Zdobené portály na oravských ľudových domoch*, uverejnená v Slovenskom národopise. V štúdiu načrtol potrebný ďalší výskum, ale aj zmapoval terén, portály zakonzervoval vo fotografiách (Langer, 1968, s. 297–317).

Oravské kúrie

Kúrie boli príbytky drobného zemanstva, na ktoré sa tiež pozeral ako na historickú pamiatku. Charakterizujú ju rôzne slohové prejavy, ktoré však nastupujú oneskorene. Langer videl historickú hodnotu kúrií a argumentoval tým, že ak môžeme považovať za slohovú architektúru zámožnej šľachty a strednej vrstvy zemepánov, potom musíme považovať za určitý druh slohového prejavu aj rezidencie najnižšej privilegovanej vrstvy drobného zemanstva. Tiež túto tému zasadzuje do historického vývoja a sleduje ich vývoj v oravskej spoločnosti a dáva ich do komparácie s ďalšími slovenskými regiónmi. Pričom znova sleduje urbánnu stránku, stavbu, materiál a samotný osud a život v kúrii. K tejto problematike napísal štúdiu *Oravské kúrie ako typologický medzičlánok*, ktorú v roku 1977 uverejnil v Slovenskom národopise (Langer, 1977, s. 480–494).

Múzeum oravskej dediny

Vznik Oravského skanzenu je popísaný už v mnohých publikáciách, preto sa v našom príspevku nebudeme tým zaoberať. Základný kameň skanzenu bol položený v roku 1967, ale za tým bolo veľa práce a úsilia ľudí. Jiří Langer sa podieľal na vypracovaní odbornej štúdie *Koncepcia oravského regionálneho múzea ľudovej architektúry*, v ktorej vysoko odborne

pristupuje k realizácii skanzenu na Orave. Okrem podstatnej štúdie sa podieľal na terénnom výskume, výbere objektov, výber miesta. Presadil tiež, aby skanzen plnil okrem vedecko-dokumentačného a didakticko-osvetového cieľa aj cieľ turisticko-rekreačný, čo sa neskôr ukázalo ako veľká výhoda. Výskum a príprava Oravského skanzenu prebiehal už od začiatku 60. rokov 20. storočia, tzn. že Langer sa tomuto projektu venoval takmer od začiatku svojho pôsobenia na Orave. V publikáciách je práve Langer označený za otca oravského skanzenu (Langer, 1970, s. 233–244).

Drevené kostoly

Okrem pôvodnej architektúry ho zaujímalo aj sakrálne umenie. Na Orave sú vzácne drevené kostoly. Langer sa zaslúžil o záchranu dvoch a to v Tvrdošíne a kostol zo Zábreže, ktorý je umiestnený v Oravskom skanzene. Tvrdošínsky kostol je unikát a aj pri tomto objekte Langer ukázal svoju odbornosť. Kostol do roku 1966 nebol zakonzervovaný, nechaný „napospas osudu“. V roku 1966 sa dostal do správy Oravskej galérie, ktorá zabezpečila jeho údržbu a zakonzervovala ako historický objekt. Zásľuhu na tom okrem Langra mal aj Kolčák. V roku 1968 Langer vydal v Oravskej galérii publikáciu *Stredoveká architektúra a maľba, Gotický drevený kostol v Tvrdošíne*, ktorý z historického aj architektonického hľadiska zdokumentoval. Zásľuhou vtedajšej Oravskej galérie sa kostol postupne reštauroval (*Gotický drevený kostol Tvrdošín*, 1968).

Drevené plastiky, kamenné reliéfy, kamenné stĺpy, sochy

Ľudové diela sa nachádzali v kaplnkách, kostoloch, na priečeliach domov, tiež vnímal kamenné stĺpy, do ktorých boli vytesané sochy, ale aj maľované obrazy. Toto tzv. neslohové umenie ho zaujímalo a počas pôsobenia v Oravskej galérii sa aj s Ignácom Kolčákom zaslúžili o záchranu množstva historických pamiatok. K tejto problematike vydal v Oravskej galérii knihu *Oravské kamenné reliéfy 1749–1876*, kde identifikuje jednotlivé artefakty, pričom ich z časového a historického hľadiska vymedzil. Druhá polovica 18. storočia je podľa Langra veľmi produktívna, kedy na Orave vzniklo veľké množstvo rezbárskych diel. Toto umenie je viditeľné v 23 inventároch kostolov, ktoré nesú znaky remeselnej zručnosti. Prostredníctvom drevenej plastiky, reliéfov, stĺpov, ktoré zobrazovali často svätcov napr. sv. Floriána, Donata alebo Vendelína vnímal formu spracovania, kedy kamenár nerešpektoval kanonizovanú podobu zobrazenej postavy, ale ju pretvoril s pochopením psychológie jednoduchého človeka. Podľa Langra oravské prostredie tu prejavuje svoje osobitné predstavy o svätcoch, a preto vyzdvihoval vysoký individuálny prejav oravských umelcov prinášajúcich aj nové estetické

hodnoty, ktoré s nimi aj zanikajú. Problematiku neslohového insitného umenia načrtol a dal impulz k hlbšiemu skúmaniu (Langer, Jiří – Svobodová, Júlia, 1969).

Tradičné vokálne prejavy na Orave

Ďalšia oblasť v ktorej vidíme Langrovu prácu sú pracovné piesne Oravčanov. Piesne, ktoré ľudia spievali vo voľnej prírode, tzv. piesne z prírody. Langer sa zoberal ich funkčnou závislosťou, ktorá hrala významnú úlohu pri genéze vlastnej formy. Výskum postavil na vlastnom pozorovaní z rokov 1952–1960, kde osvetľuje funkčnú stránku tradičných vokálnych prejavov (a to obcí Malatiná, Hruštín, Breza, Oravská Lesná, Zákamenné, Oravské Veselé, Suchá Hora, Brezovica, Zuberec, Chlebnice, Dlhá nad Oravou. (Nezaoberal sa formálnou štruktúrou, ktorej sa venovali už iní bádatelia.) Repertoár týchto piesní boli pracovné piesne spievané v prírode. Langer v rokoch 1954–1958 zaznamenal 188 rôznych melódií a 1 696 k nim spievaných textov. V tých istých rokoch zapísal v Zuberci 203 piesní, na celej Orave 1 139. Z jeho výskumov napríklad vieme, že medzi piesne spievané v prírode patrí 58 % melódií a 67 % textov, medzi piesne spievané prevažne k tancom patrí 13 % melódií a 5 % textov. Langer vypracoval zaujímavú etnografickú štúdiu *Funkcie tradičných vokálnych prejavov pri zbere sena na Orave*, ktorú postavil na terénnom výskume (Langer, 1982, s. 269–285).

V príspevku neuvádzame všetky Langrove aktivity na Orave. Jiří počas jedenásťročného obdobia zanechal kus dobrej a odbornej práce. Výnimočnosť je aj v tom, že ako celoeurópsky uznávaný odborník postavil Slovensko aj do komparácii s inými krajinami, čím zvýšil historickú hodnotu svojho výskumu. Ako historik tiež písal aj o osobnostiach Oravy napríklad Ervin Szabo, Alexander Belopotocký, tiež sa venoval Slovanskej imigrácii v USA koncom 19. storočia a iné historické témy. Langrova dokumentačná tvorba/práca je veľmi bohatá a vybudoval unikátnu zbierku, a zachránil a zakonzervoval časť histórie Oravy, za čo sme vďační. Na druhej strane sa Orava stala jeho doživotnou priateľkou a dala mu slovenské meno Juro Langer.

Zoznam bibliografických odkazov

Gotický drevený kostol Tvrdošín, 1968. Oravská galéria, Martin.

Langer, Jiří, 1982. Funkcie tradičných vokálnych prejavov pri zbere sena na Orave. In: *Slovenský národopis* 30, č. 2, s. 269–285.

Langer, Jiří, 1970. Konceptia oravského regionálneho múzea ľudovej architektúry. In: *Zborník SNM – Etnografia 11*. Martin, s. 233–244.

Langer, Jiří, 1977. Oravské kúrie ako typologický medzičlánok. In: *Slovenský národopis* 25, č. 3, s. 480–494.

Langer, Juraj, 1968. Zdobené portály na oravských ľudových domoch. In: *Slovenský národopis* 16, č. 3, s. 297–317.

Langer, Jiří a Júlia Svobodová, 1969. *Oravské kamenné reliéfy 1749–1876*. Oravská galéria, Oravský Podzámok.

**SLOVENSKÁ LINGVISTKA VIERA BUDOVIČOVÁ A JEJ PÔSOBENIE NA
UNIVERZITE KARLOVEJ V PRAHE CEZ PRIZMU PERSONÁLNEJ
BIBLIOGRAFIE**

PaedDr. Ivan Očenáš, PhD.

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

Doc. PhDr. Viera Budovičová, rod. Szomolányiová, CSc. (* 1929), rodáčka z Nitry, lingvistka a vysokoškolská učiteľka, tri desaťročia (1963–1992) pôsobila na Univerzite Karlovej v Prahe, kde sa venovala nielen konfrontačnému výskumu slovenčiny a češtiny a česko-slovenských jazykových vzťahov, ale tiež propagácii slovenskej kultúry v Prahe a v Českej republike. Je autorkou desiatok vedeckých štúdií publikovaných v českých, slovenských a zahraničných časopisoch a zborníkoch, spoluautorkou štyroch zo šiestich zväzkov Slovníka slovenského jazyka (1959–1968); je tiež autorkou jazykovo-literárnych pásiem pre Klub, neskôr Dom slovenskej kultúry v Prahe a scenárov televíznych vzdelávacích programov.

Associate Professor PhDr. Viera Szomolányiová Budovičová, born in Nitra, was a linguist and university teacher, for three decades (1963–1992) she worked at the Charles University in Prague where she focused not only on confrontational research of Slovak and Czech and Czech-Slovak language relations, but also on the promotion of Slovak culture in Prague and the Czech Republic. She is the author of dozens of scientific studies published in Czech, Slovak and foreign journals and proceedings, co-author of four of the six volumes of the Slovak Language Dictionary (1959-1968); she is also the author of language and literary collections for the Club, later the House of Slovak Culture in Prague and screenplays for television educational programs.

K slovenským osobnostiam, ktoré ovplyvnili vedu, vzdelávanie a kultúru v Čechách sa svojou vedeckovýskumnou, pedagogickou a tvorivou činnosťou oprávnene radí slovenská jazykovedkyňa Viera Budovičová.

Viera Budovičová sa narodila v Nitre 3. januára 1929. S rodičmi bývala v Topoľčanoch, kde jej otec po návrate z Ameriky postavil veľký dom, v ktorom mal rodinný podnik

Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univezite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie

s dielňami na výrobu nábytku. Hospodárska kríza na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov minulého storočia donútila ho dom predať lekárnikovi, ktorý v ňom vyrábala vatú pre celé Slovensko. Po roku 1948 bol podnik znárodnený. V dome mali tiež nájomníkov, s deťmi ktorých sa malá Viera kamarátila, a tak sa niečo naučila aj z maďarčiny a nemčiny. Stredoškolské štúdium absolvovala na gymnáziu v Topoľčanoch a na odporúčanie profesorov v rokoch 1946–1948 aj na lýceu v Saint-Germain-en-Laye v západnej časti metropolitnej oblasti Paríža. Roky štúdiá a život tínedžerky vo Francúzsku hodnotí v jubilejnom rozhovore takto: „*Študijné úsilie bolo vyvážené prázdninami a cestovaním po Francúzsku (Bretagne, Côté d'Azur, Pyreneje, Alpy) a návštevou parížskych divadiel a opery so sprievodom našich profesorov*“ (Budovičová, Čelko, 1999, s. 28). V rokoch 1948–1953 študovala francúzsky jazyk a filozofiu na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave a k základnej dvojkombinácii si ešte pribrala aj angličtinu. V oboch jazykoch sa zdokonaľovala vo Francúzskom (Maison de France) a Anglickom (British Institute) inštitúte v Bratislave, kde sa učili piť čaj v anglickom štýle, kým sa o nich nezačala zaujímať polícia (Budovičová, Čelko, 1999, s. 28). Od študijných povinností sa odpútalala vo folklórnej skupine ženského spolku Živena, neskôr aj s manželom Milanom (1928–2019) v Lúčnici, s ktorou vystupovali v Rumunsku, vo vtedajšej Nemeckej demokratickej republike, účinkovali v divadelnej inscenácii *Rok na dedine* aj v rôznych filmoch. Postgraduálne štúdium absolvovala na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe a v Centre européen na Univerzite v Nancy vo Francúzsku. Na základe rigorózneho pokračovania získala v roku 1953 akademický titul PhDr. V rokoch 1955–1958 absolvovala internú vedeckú aspirantúru na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe a v roku 1961 obhájila kandidátsku dizertačnú prácu *K teórii a metóde sémantiky* (411 s.) a získala vedeckú hodnosť kandidáta vied (CSc.). Popri aspirantúre učila slovenčinu na Pedagogickej fakulte Univerzity Karlovej. V roku 1972 sa habilitovala za docentku.

V rokoch 1952–1955 (ako odborná pracovníčka) a 1958–1963 (ako vedecká pracovníčka) pracovala v Ústave slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Podieľala sa na vydávaní prvého výkladového *Slovníka slovenského jazyka*, ktorý vznikol na základe rozsiahleho excerpčného materiálu z diel slovenskej literatúry. Popri lexikografickej práci sa špecializovala na sémantiku, vedu o význame slov. V rokoch 1963–1992 pôsobila na Katedre českého a slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe (odborná asistentka, docentka). Začala sa venovať česko-slovenským jazykovým vzťahom ako celoštátna koordinátorka štátneho plánu vedeckého výskumu a sociolingvistiky. V rokoch 1989–1992 pôsobila ako hosťujúca profesorka češtiny na Univerzite Michela de Montaigne

Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univezite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie

v Bordeaux vo Francúzsku. Od r. 1992 je na dôchodku. Bola členkou viacerých vedeckých spoločností, ako Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied, Jazykovědné sdružení České republiky, Societas linguistica europea, Centre des études Slaves v Bordeaux, tiež expertkou lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov.

Publikovať začala v roku 1954 v časopise Slovenskej akadémie vied pre praktické otázky slovenskej jazykovedy – ako sa uvádzala vtedajšia charakteristika časopisu – *Slovenská reč* lexikograficky zameranými príspevkami. Hneď v prvom *Z teórie a praxe jednojazyčného slovníka* (1954) predstavila teóriu slovníka s presne vypracovanými zásadami na spracovanie slovníka. Podľa V. Budovičovej (1954, s. 65) je prvoradý jazyk, ktorý sa má v slovníku zachytiť, koncepcia a cieľ slovníka podmieňujú slovníkovú teóriu a jej zásady. K základným zásadám pri zostavovaní stredného typu *Slovníka slovenského jazyka* radí prehľadnosť pri výklade slova a jeho významoch alebo mierne hniezdovanie, teda pripájanie k základnému slovu len určitých, presne vymedzených odvođenín, ktoré so základným slovom významovo najužšie súvisia. V roku 1955 publikovala tiež v *Slovenskej reči* rozsiahlu štúdiu *Spracovanie významovej štruktúry slov vo výkladovom slovníku*, v ktorej jednak zhrnula hlavné zásady a pravidlá spracovania významovej štruktúry slov vo výkladovom jednojazyčnom slovníku (zjednodušovanie a zovšeobecňovanie pri zachytení a triedení rôznorodého a dynamického slovníkového materiálu), jednak poukázala na problémy pri spracúvaní významovej stránky slova a ich riešenie (nájsť a určiť hranice jednotlivých lexikálnych významov slova, určiť ich vzájomný pomer a poradie – 1. všeobecný, 2. odvođený, 3. odborný význam). Pri výklade významov slov vo výkladovom slovníku stredného typu považuje za najvyhovujúcejší základný typ stručného a zhusteného výkladu, ktorý však musí byť nielen zovšeobecňujúci, ale má obsahovať aj individuálne, charakteristické znaky, aby výklad bol jasný, výstižný, jednoznačný a hlavne adekvátny (Budovičová, 1955, s. 24). Poradie významov má odrážať vzájomné súvislosti jednotlivých významov. Na prvom mieste v hesle má stáť základný vecný význam slova. Všeobecné významy slova majú stáť pred špeciálnymi, odbornými významami (Budovičová, 1955, s. 20–21).

Počas internej vedeckej aspirantúry na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe publikovala v časopisoch *Naše reč* a *Slovo a slovesnosť* recenzie na druhé vydanie základnej príručky spisovnej slovenčiny *Slovenská gramatika* (1955) autorov E. Paulinyho, J. Ružičku a J. Štolca a na Horeckého *Kultúru slovenského slova* (1956).

Prvú štúdiu V. Budovičovej o sémantike *Predmet lingvistickej sémantiky* uverejnil *Jazykovedný časopis* v roku 1961 a v nasledujúcom roku jej vyšli ďalšie štyri: *K teórii*

Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univezite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie

jazykového významu (*Jazykovedný časopis*, 1962), *K metóde významového rozboru v lexike* (*Slavica Pragensia* 4, 1962), *K metodológii sémantického výskumu* (*Problémy marxistickej jazykovedy*, Praha 1962) a *Súčasnú problémy lingvistickej sémantiky* (*Informační bulletin pro otázky jazykovedné*, 1962). Sémantickým vlastnostiam odborných termínov sa venovala v *Československom terminologickom časopise* v štúdiu *Sémantické princípy odbornej terminológie* (1963) a na základe významových hodnôt vymedzila tri lexikálno-sémantické typy: 1. pomenúvací (nacionálny, pojmový), 2. výrazový (subjektový, emocionálny) a 3. zobrazovací (ikonografický) typ (Budovičová, 1963, s. 203–204) a tieto vlastnosti termínu: významová presnosť a jednoznačnosť, ustálený a definovaný význam, monosémickosť, štylistická monofunkčnosť, systémovosť, tendencia po medzinárodnosti, absencia preneseného (metaforického, metonymického a pod.) významu (Budovičová, 1963, s. 205–210).

Hlavnou výskumnou témou Budovičovej lingvistických skúmaní sa od polovice 60. rokov stala problematika vzťahu slovenčiny a češtiny ako blízkych príbuzných jazykov koexistujúcich v dlhodobých vzájomných vzťahoch. Prvý príspevok o vzťahu slovenčiny a češtiny *Vplyv češtiny na slovenčinu v oblasti štýlovej* publikovala v roku 1963 v *Slovenskej reči*. V roku 1965 uverejnila štúdiu *K problematike slovenčiny a češtiny ako východiska konfrontačného štúdia*, v ktorej vychádzala z princípov štruktúrnej a funkčnej lingvistiky. V tom istom roku v Štátnom pedagogickom nakladateľstve v Prahe vyšla antológia teoretických a literárnokritických textov ku štúdiu slovenskej literatúry 19. a 20. storočia *Slovensko a jeho život literárny* (1965). Texty od 40. rokov 19. storočia do polovice 40. rokov 20. storočia do antológie usporiadal Ludvík Patera a Viera Budovičová pravopisne a tvaroslovne upravila staršie texty od štúrovského obdobia až po dvadsiate roky 20. storočia. Na dobré porozumenie štúrovským textom zostavila stručný diferenčný slovník (s. 273–291), v ktorom pri zastaraných lexikálnych jednotkách uvádza ich súčasné významové a slovtvorné ekvivalenty.

Ako pedagogička na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe pripravila v spolupráci s Ludvíkom Peterom aj ďalšiu textovú príručku na štúdium slovenského jazyka pre študentov češtiny *Slovenská čítanka* (1971; 2. vyd. 1984), ktorá obsahuje výber textov z básnickej, prozaickej a dramatickej tvorby významných slovenských spisovateľov od bernolákovského a štúrovského obdobia po obdobie literárneho realizmu a súčasnosť, resp. v bernolákovčine, biblickej češtine, štúrovčine a súčasnej spisovnej slovenčine. V roku 1990 pre študentov bohemistiky na Univerzite Karlovej samostatne vydala súbor textov k vývinu spisovnej slovenčiny a jej štýlov od predspisovného obdobia cez prvú (berňolákovčina)

Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univezite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie

a druhú (štúrovčina) kodifikáciu spisovnej slovenčiny a jej ďalšie vývinové etapy až do súčasnosti *Slovenské texty I. s komentári: vývoj spisovného jazyka a jeho stylů* (1990).

V. Budovičová vo svojej štúdií *Spisovné jazyky v kontakte. Sociolingvistický pohľad na dnešný vzťah spisovnej slovenčiny a češtiny* (1974) postavila konfrontáciu slovenčiny a češtiny na sociolingvistický základ, berúc zreteľ nielen na štruktúrne a typologické odlišnosti obidvoch jazykov, ale tiež na vzťah používateľov k jazyku a postoj hovoriacich ku konkrétnej jazykovej situácii (Bosák, 1999, s. 74). V 70. a 80. rokoch rozpracovala česko-slovenský model dvojjazykovej komunikácie, v rámci ktorej každý z hovoriacich používa vlastný jazyk a navzájom si rozumejú.

V 80. rokoch minulého storočia sa výskumne začala venovať problematike semikomunikácie, ktorú definuje ako „*viac či menej úplnú, neplnohodnotnú až defektnú komunikáciu*“, pričom má na mysli najmä obsahovú, sémantickú stránku komunikácie. Pri semikomunikácii často vzniká narušená interpretácia pôvodného zmyslu výpovede, ktorá spočíva v tom, že kontaktný jazyk vnímame cez prizmu rodného jazyka. Vznikajú významové posuny jednotlivých slov i celého kontextu a posuny na rovine expresivity a štýlovej hodnoty výrazov. Semikomunikácia je tak sprievodným javom dorozumievania vo všeobecnosti a rečovej komunikácie osobitne (Budovičová, 1987, s. 52).

Podľa V. Budovičovej v špeciálnom prípade blízkej jazykovej príbuznosti a pri vysokom stupni kontaktovosti v česko-slovenskej bilingválnosti je v odbornej komunikácii stupeň semikomunikácie relatívne najnižší, a to vďaka dlhodobému a cieľavedomému ustaľovaniu odbornej terminológie, ktorá je v značnej miere paralelná. V televíznej popularizačno-odbornej relácii napr. o pestovaní ovocia však bude stupeň semikomunikácie veľmi vysoký u príslušníkov kontaktného jazyka pri značnej nasýtenosti textu diferencnými výrazmi (*roubovat/štepiti, rašit/pučať, česat/oberať (ovocie), obdělávat/obrábať, mělký/plytký* a pod.). Semikomunikácia sa dá znížiť použitím neverbálnych explikatívnych prostriedkov (obrázky, kresby atď.). Stupeň semikomunikácie závisí jednak od dosiahnutého stupňa bilingválnosti hovoriacich, jednak od typu komunikačnej situácie podľa toho, aký je v nej podiel diferencných formálno-významových či významových prvkov (slov s paralelnou hláskovou stavbou a odlišnou významovou štruktúrou [čes. horký, chudý, vedro → slov. horúci, chudobný, horúčava] alebo slov hláskovo i významovo diferencných [napr. slov. jeseň, robiť → čes. podzim, dělat]). Stupeň semikomunikácie sa tak zvyšuje v žánroch publicistického, hovorového a umeleckého štýlu, kde najmä bohatý diferencný slovník z oblasti expresívnej, emocionálnej a obraznej, ale aj z oblasti základných diferencných pomenovaní (napríklad častí tela, názvov z oblasti bývania, stravovania a každodenných činností, ale aj názvov

Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univezite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie

rastlín, zvierat a reálií, bežnej idiomatiky i ľudovej frazeológie) sťažuje úplné porozumenie hovoreného či písaného textu.

V bilingválnej komunikácii sa nepripúšťa používanie takých dvojstranných výrazov (medzijazykových homoným), ktoré majú v jednom z jazykov emocionálne zaťažený význam alebo vulgárny štylistický príznak, hoci sú v každom z jazykov bežne používané, neutrálne alebo mierne expresívne, pretože si ich jeden z účastníkov bude vysvetľovať podľa sémantickej a štylistickej platnosti vo svojom jazyku. Vzniká riziko buď číreho nepochopenia, alebo dokonca spoločenskej trápnosti a zosmiešnenia. Takéto slová sú tabuované iba z hľadiska interlingválneho vzťahu. Napríklad slovenské výrazy *sprostý človek*, *sprosté reči* s významom hlúpy môže český používateľ chápať ako výrazy etického hodnotenia s významom hrubý, neslušný, vulgárny, teda ako výrazy spoločensky urážlivé. U slovenského používateľa nastáva opačný proces, nepostrehne silný etický náboj týchto výrazov, nevníma ich ako nadávky. Podobne chúlостivé sú dvojznačné výrazy (slov. *mrdaťplecom*, *chvostom* [mykať, šklbať ramenom] alebo čes. *drbat* s významom pomloutvat [ohovárať niekoho]), (1987, s. 53–61).

V. Budovičová vykonala neoceniteľnú prácu propagovaním a rozširovaním slovenskej kultúry v Prahe a širšie v Českej republike. Osobitne cenné boli jazykovo-literárne dramatické programy, ktoré pôvodne pripravovala v Klube a neskôr v Dome slovenskej kultúry v Prahe pre stredoškóľakov aj širšiu verejnosť pri príležitosti rôznych výročí – o E. Štúrovi a štúrovcoch, k výročiu Jána Hollého, k 140. výročiu vydania Sládkovičovej Maríny. V programoch účinkovali profesionálni herci a herečky s prajným vzťahom k slovenčine a slovenskej kultúre: Květa Fialová, Alena Vránová, Vlastimil Fišar a ďalší. Divadelní a literárni agentura v Prahe vydala Budovičovej jazykovo-literárne pásma: *K žriedlam slovenskej poézie – štúrovci* (pre pražské stredné školy; 1976), *Spojivá nehynúce* (Literárno-dramatické pásmo o slovenských tolstojovcoch; 1979), *Anton Bernolák a slovenské národné obrodenie* (1982), *Jozef Škultéty a Matica slovenská* (Jazykovo-literárne pásmo k 120. výročiu Matice slovenskej; 1983 – s Klubom slovenskej kultúry).

Nezanedbateľná nie je ani prekladateľská činnosť V. Budovičovej. Z francúzštiny preložila do slovenčiny knihu Charlesa Hainchelina *Pôvod náboženstva* (Bratislava: Osveta, 1959. 396, [4] s. – Bibliogr. odkazy. Pozn. Reg.) a spolu s Belou Dunajskou cestopisnú knihu z Libérie Gérarda Périota *Útek zo zeleného pekla* (Bratislava: Obzor, 1969. 231, [5] s. – Edícia Svetom). Z češtiny do slovenčiny preložila *Vojenskú príručku pre brancov* (Praha, 1966), do češtiny zo slovenčiny publikáciu Miroslava Tomaščína *Plánovité řízení mezd v národním hospodářství* (Praha: Práce, 1984, 237 s.). Prekladateľskú činnosť V. Budovičovej

Slovenská lingvistka Viera Budovičová a jej pôsobenie na Univezite Karlovej v Prahe cez prizmu personálnej bibliografie

kompletizujú preklady do slovenčiny detských maľovaniek *Farbistá rozprávka pre šteniatko, Podťe s nami do lesa a Rozcvička pre zvedavé očičká* (všetky 1977), *Ako chcelo šteniatko malé psíčky, Dni ako granátky, O medovníkovom domčeku* (všetky 1978).

Viera Budovičová okrem vedeckovýskumnej, pedagogickej, prekladateľskej či kultúrno-osvetovej práce vykonala veľa užitočného aj v oblasti jazykovej kultúry, bola stálou a znamenitou poradkyňou v otázkach slovenského jazyka vo federálnych médiách. Pripravila tiež desať pokračovaní televíznej súťaže českých a slovenských stredoškôľakov vo vedomostiach o jazyku druhého národa.

Súpis personálnej bibliografie Viery Budovičovej registruje značnú publikačnú aktivitu autorky v oblasti lingvistickej sémantiky, konfrontačnej lexikológie, sociolingvistiky, česko-slovenských jazykových vzťahov a metodiky vyučovania slovenčiny v rámci bohemistiky, nemôže však zaznamenať všetku statočnú pedagogickú prácu a dôkladné úsilie vykonané pri rozširovaní slovenskej kultúry v Českom, osobitne v pražskom prostredí.

Personálne bibliografie

Budovičová Viera, rod. Szomolányiová. In: Ladislav DVONČ: Slovenskí jazykovedci: Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1925–1975). Martin: Matica slovenská, 1987, s. 97–101. Dostupné online:

http://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/

DVONČ, Ladislav. Súpis prác doc. Viery Budovičovej za roky 1954–1992. In: Jazykovedný časopis: Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Roč. 50, č. 1 (1999), s. 73–79. ISSN 0021-5597. Dostupné online:

https://www.juls.savba.sk/ediela/jc/1999/1/jc1999_1.pdf

Viera Budovičová, rod. Szomolányiová. In: Ladislav DVONČ: Slovenskí jazykovedci: Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976–1985). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997, s. 71–72. ISBN 80-224-0510-8. Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/

Viera Budovičová, rod. Szomolányiová. In: Ladislav DVONČ: Slovenskí jazykovedci: Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986–1995). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1998, s. 70–71. ISBN 80-224-0573-6. Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/

Viera Budovičová, rod. Szomolányiová. In: Ladislav DVONČ: Slovenskí jazykovedci: Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996–2000). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003, s. 53. ISBN 80-224-0719-4. Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/

Zoznam bibliografických odkazov

BOSÁK, Ján, 1999. Vzdialená i blízka jubilantka doc. Viera Budovičová. In: *Jazykovedný časopis: Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*. Roč. 50, č. 1, s. 71–72. ISSN 0021-5597. Dostupné online: https://www.juls.savba.sk/ediela/jc/1999/1/jc1999_1.pdf

BUDOVIČOVÁ, Viera, 1954. Z teórie a praxe jednojazyčného slovníka. In: *Slovenská reč: časopis Slovenskej akadémie vied pre praktické otázky slovenskej jazykovedy*. Roč. 19, č. 3–4, s. 65–74. ISSN 0037-6981.

BUDOVIČOVÁ, Viera, 1955. Spracovanie významovej štruktúry slov vo výkladovom slovníku. In: *Slovenská reč: časopis Slovenskej akadémie vied pre praktické otázky slovenskej jazykovedy*. Roč. 20, č. 1, s. 14–29. ISSN 0037-6981.

BUDOVIČOVÁ, Viera, 1963. Sémantické princípy odbornej terminológie. In: *Československý terminologický časopis*. Roč. 2, č. 4, s. 193–213.

BUDOVIČOVÁ, Viera, 1987. Semikomunikácia ako lingvistický problém. In: *Studia Academica Slovaca. 16. Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Edit. Jozef Mistrík. Bratislava: Alfa, s. 49–66.

BUDOVIČOVÁ, Viera a Ludvík PATERA, 1971. *Slovenská čítanka: textová príručka ke studiu slovenského jazyka pro studující češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství; Universita Karlova. 310 s.

BUDOVIČOVÁ, Viera a Vojtech ČELKO, 2019. Dvojaká duchovná vlasť. In: *Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac*. Roč. 26, č. 12 (2019). [Príl.] Klubové Listy, s. 27–30. ISSN 1213-0249. Dostupné online: http://www.klubsk.net/Listy/Listy_12_2019.pdf.

Encyklopédia jazykovedy, 1993. Sprac. Jozef MISTRÍK s kolektívom autorov. Bratislava: Obzor, s. 93 (heslo Budovičová, Viera).

PATERA, Ludvík a Viera BUDOVIČOVÁ, 1965. *Slovensko a jeho život literárny: antologie teoretických a literárne kritických textů ke studiu slovenské literatury 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Universita Karlova; Státní pedagogické nakladatelství. 294 s.

**ČESKÍ PROFESORI NA MARTINSKOM GYMNÁZIU V MEDZIVOJNOVOM
OBDOBÍ (1919–1938)**

Ing. Ivana Poláková, PhD. a prof. PhDr. Ing. Miroslav Tuma, DrSc., PhD.

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

Po prevrate v r. 1918 bola absolútne rozdielna situácia školstva v Čechách a na Slovensku. Kým v Čechách gymnáziá fungovali normálne pred prevratom 1918, po prevrate nebolo treba vykonávať žiadne rozsiahle zmeny. Ale na Slovensku bolo po prevrate potrebné vybudovať úplne od základov celé slovenské stredné školstvo. V šk. r. 1919/1920 vzniklo na Slovensku 35 stredných škôl! Začiatkom r. 1919 vyšla v novovzniknutej Československej republike výzva, aby sa na slovenské stredné a meštianske školy prihlásili učitelia a profesori ovládajúci slovenskú reč slovom aj písmom. Postupne sa prihlásilo vyše 300 českých profesorov, ktorí sa dali dobrovoľne preložiť na Slovensko so snahou vybudovať tu stredné školstvo. Vyučovanie na martinskom gymnáziu sa otvorilo 5. októbra 1919. Prvým riaditeľom poprevratového martinského gymnázia bol Ján Úlehla. Profesormi Bohumil Tesař, Dr. Ján Eisner, František Heřmanský, Dr. František Rojka, F. Krejčí a Jaroslav Vodrážka. Boli to všetko českí profesori, lebo jediným Slovákom v profesorskom zbore bol Pavel Florek.

After the coup in 1918, the state of education in the Czech Republic and Slovakia has become completely different. Grammar schools in the Czech Republic were functioning normally before the 1918 coup and no extensive changes were necessary after the coup. On the other hand, in Slovakia it was necessary to build the entire Slovak secondary education from scratch after the coup. There was 35 secondary schools established in Slovakia in 1919/1920! At the beginning of 1919, an appeal was issued in the newly formed Czechoslovak Republic for teachers and professors who had mastered the Slovak language verbally and in writing to enroll into Slovak secondary and burgher schools. Gradually more than 300 Czech professors signed up to be voluntarily transferred to Slovakia in an effort to build secondary education there. Classes at Martin's grammar school opened on October 5, 1919. The first director of the post-revolutionary Martin grammar school was Ján Úlehla. Professors - Bohumil Tesar, Dr. Ján Eisner, František Heřmanský, Dr. František Rojka, F. Krejčí and Jaroslav Vodrážka. They were all Czech professors with the only Slovak at the faculty being Pavel Florek.

Ťažké roky vzniku Matice slovenskej a prvého slovenského gymnázia v Turčianskom Svätom Martine

Súčasnjej mladej generácii Slovákov je už úplne samozrejmé, že máme vybudované školstvo v celom spektre možností a potrieb súčasného veľmi dynamického vývoja spoločnosti. Máme fungujúcu a dobre organizovanú predškolskú prípravu, ktorá začína už do piateho roka života mladého človeka, pokračuje v dvoch stupňoch základnej školy a nadväzuje na široké spektrum stredných škôl. Následné štúdium ponúkajú vysoké školy, vrátane graduálneho a postgraduálneho vzdelávania. Lenže kým sme dospeli do tohto štádia vývoja, museli sme prekonať dlhé obdobie postupného vznikania, rozširovania, organizovania a mnohokrát reformovania celého školského vzdelávacieho systému.

Jednou a najdôležitejšou historickou etapou vývoja v dejinách národného i kultúrneho, ale aj politicko-hospodárskeho vývoja Slovákov bola druhá polovica 19. storočia, najmä jeho šesťdesiate roky. Po temnom a veľmi protislovensky orientovanom období krutého Bachovho absolutizmu sa podarilo utlačovaným Slovákom vo vtedajšom Rakúsko-Uhorska predsa len založiť si svoje kultúrne inštitúcie. Memorandové zhromaždenie, ktoré sa konalo 6. a 7. júna 1861 v Turčianskom Svätom Martine umožnilo a podnietilo založenie Matice slovenskej (MS), dňa 3. augusta 1863 a umožnilo aj vznik troch slovenských gymnázií: vyššieho v Revúcej a nižšieho v Turčianskom Svätom Martine a v Kláštore pod Znievom. Podarilo sa, aj i keď len čiastočne, aspoň poslovenčiť aj maďarské gymnázium v Banskej Bystrici. Je potrebné si uvedomiť, že vtedy prebiehala na Slovensku doba veľmi krutého národného útlaku a preto aj ťažko vybojované požiadavky boli značným úspechom v kultúrnom živote Slovákov. Podstatná časť požiadaviek publikovaných v Memorande sa síce nespĺnila, pretože Slovákov ako národ vtedajší politický režim neuznával, ale vznik gymnázií s vyučovaním v materinskom jazyku bol predsa len malým krokom dopredu.

Vznik martinského gymnázia práve v Martine v 60. rokoch 19. storočia vďačil už existencii MS. Bola to jediná kultúrna inštitúcia. Vedenie MS hneď zo začiatku prízvukovalo dôležitosť výchovy a vzdelávania mladých ľudí pre budúcnosť slovenského národa. Prvý predseda MS Karol Kuzmány (16. 11. 1806 Brezno – 14. 8. 1866 Turčianske Teplice) to napísal vo svojej známej básni:

*Ak chcete ďalej prísť, ako my dôjdeme,
treba vám viac vedieť ako čo my vieme.,*

*treba vám vrúcnejšou vierou sa zapáliť,
treba vám smelosťou väčšou sa presláviť,
treba vám viac práce, viac trpezlivosti.. (1865)*

V r. 1860 bol vydaný tzv. „Októbrový dekrét“, ktorý zaktivizoval kultúrny i národný život Slovákov. Slováci už na Martinskom konvente, konanom 26. 10. 1865 žiadali otvorenie slovenského gymnáziá v Martine. Slovami národných dejateľov Karola Kuzmányho, Michala Miroslava Hodžu, Jozefa Miloslava Hurbana, Jána Jesenského, Jána Kohúta a ďalších dejateľov sa Slováci usilovali získať svoju národnú svojprávnosť. Deputácia slovenskej inteligencie ku kráľovi bola neúspešná, a tak konvent evanjelickej superintendancie v Martine zopakoval žiadosť 5. júla 1866 o otvorenie slovenského gymnáziá v Turčianskom Svätom Martine. Odpovede sa Slováci nedočkali a dňa 23. 9. 1866 Martinčania otvárajú bez súhlasu vrchnosti prvú a prípravnú triedu. M. M. Hodža uvádza prvých učiteľov Martina Kramára a Jozefa Nedobrého. Gymnázium dostalo aj prvú budovu od cirkevného zboru. Gymnázium malo 2 triedy a alumneum (Tuma a Lazišťan, 1965).

Pamätná budova existuje dodnes ako kultúrna národná pamiatka.

Patrónom školy bola vtedy evanjelická cirkev a.v. v Martine. Gymnázium už od počiatku zápasilo s veľkými finančnými ťažkosťami. Zbierky občanov a gymnázium bez oficiálnej dotácie od štátu nestačili na realizovanie a udržiavanie vzdelávacieho procesu. Chod gymnáziá podporovali donácie zo všetkých slovenských stolíc, ale aj od Slovákov z Viedne, Budapešti, Sarvaša aj z Prahy. Alumneum podporovali aj Martinčania. Každá martinská rodina darovala gymnáziu 10 zemiakov a holbu zrna, aby sa študenti len tak-tak mohli prestravovať. Kabinety školy podporovali občania Martina darovaním kníh a rôznych predmetov ako učebných pomôcok.

Výučba bola na vysokej úrovni v komparácii s inými školami prevádzkovanými v Maďarsku a či v Rakúsku. Toto však veľmi vadilo maďarským úradom a preto školu obviňovali z panslavizmu, z konfesionalnosti a výchovy v protiuhorskom duchu. Útoky proti škole sa stupňovali do tej miery, že na základe vyšetrovania v gymnáziu v dňoch od 3. novembra 1873 do 6. novembra 1874 jeho cisárske veličenstvo svojim rozhodnutím zo dňa 30. decembra 1874 nariadilo martinskej stolici gymnázium rozpustiť. Martinčania

Obr. č. 1: Prvé slovenské gymnázium
(foto: Ivana Poláková)

neuspeli proti maďarskej vládnucej presile šovinistov a 30. januára 1875 sa 98 biednych študentov v ostrej zime rozišlo zaspievaním piesne „Hojže, bože jak to bolí...“. V polovičke školského roka študentov neprijali už na žiadnu inú školu. Aj takto sa prejavil vzťah štátu k položeniu Slovákov a ku slovenskej národnej kultúre. V celom národe, najmä v kultúrnej oblasti nastal ohromný útlm a celková stagnácia. V Martine síce ešte fungovala Živena, Slovenský spevokol, Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, Turčianske kasíno i múzeum. Vychádzalo niekoľko slovenských časopisov ako *Národné noviny*, *Národný hlásnik*, *Orol tatranský*, *Slovenské pohľady*, *Černokňazník*, ale to všetko nenahradilo organizované národne orientované školstvo a rozvoj národnej kultúry.

Ostala v tomto smere len jedna možnosť a to, že slovenskí národovci dávali študovať svoje deti na Moravu, a do Čiech. Július Botto (1848 Rozložná – 1926 Revúca) vo svojej knihe *Krátka história Slovákov* radí: „*Nech každý Slováka, ktorému je to možné, vysielajú svojich snaživých synov do českých škôl. Tam sa svojmu národu neodcudzia.*“ (Botto, 1914).

Školstvo po vzniku prvej Československej republiky

Písal sa rok 1913 a celá Rakúsko-Uhorská monarchia sa otriasala vo svojich základoch. Jednotlivé národy monarchie vyjadrovali nespokojnosť najmä s národnostnou politikou, so stavom hospodárstva i s dovedajším stavom kultúrnych, osvetových, vzdelanostných, zdravotných a mnohých ďalších spolkov a inštitúcií. Musíme si uvedomiť, že pred rokom 1914 bolo ešte viac ako 20 % Slovákov analfabetov. Chýbali nám bežné formy kultúry, ako divadlá, verejné knižnice, obecné a mestské kroniky atď. Prvá svetová vojna ochromila biedou a utrpením celú Európu.

Svetová vojna skončila v r. 1918 a podstatne zmenila mapu dovedajšej Európy. Na troskách Rakúsko-Uhorskej monarchie vznikla po podpísaní Pittsburskej dohody 30. mája 1918 prvá Česko-Slovenská republika. Dohodu podpísali v štáte Pensylvánia v USA zástupcovia Slovenskej ligy v Amerike, Českého národného združenia a Zväzu českých katolíkov.

Slovensko aj po vojne, žiaľ, ešte veľmi dlho vo všetkých sférach hospodárstva výrazne zaostávalo za Českom, okrem iného aj preto, lebo sme boli najmä agrárnou krajinou. Dlhو trvalo, kým sa podarilo tieto deformácie vyrovnáť a utvoriť novú infraštruktúru a profesionalizovať vedu, kultúru, školstvo a až potom seabedome vstúpiť medzi národy Európy.

Po roku 1918 sa konečne po prvý raz dostáva slovenčina do úradov i do škôl ako úradná reč. Už 1. januára 1919 sa oživuje Matica slovenská. Na jeseň toho istého roka sa konečne

otvárajú brány Štátneho reformného reálneho gymnázia Viliama Paulínyho Tótha v Turčianskom Svätom Martine.

Začala nová éra v oblasti slovenského kultúrneho života v slobodnom štáte Čechov a Slovákov. V novom štáte Česko-Slovenskej republiky, neskôr s oficiálnym názvom Československej republiky vznikli nové zákony, ktorými sa zlegalizovalo vybudovanie štátnej správy. Inštitúcia riadenia školstva ako právny podklad vznikla zákonom č. 2/1918 Zbierky zo dňa 2. novembra 1918.

Zriadený Úrad pre správu vyučovania a národnej osvety bol zákonom č. 37/ 1918 Zb. a uznesením vlády z 18. novembra 1918 premenovaný na Ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠANO), neskôr MŠNO. Bol to centrálny riadiaci orgán pre oblasť kultúry a školstva ČSR so sídlom v Prahe. Pod právomoc tohto ministerstva patrila starostlivosť o výchovu a vyučovanie, vedu, ochranu pamiatok, múzejníctvo a archivníctvo, starostlivosť o umenie, školské a kultúrne styky so zahraničím.

Na Slovensku oblasť školstva prevzalo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, ktoré riadil minister Vavro Šrobár. Úlohou ministerstva bolo čo najrýchlejšie obnoviť v školách vyučovací proces na všetkých stupňoch vzdelávacieho systému, do ktorého patrila predškolská výchova, ľudové školy, meštianky, stredné a odborné školy a učiteľské ústavy.

Ministerstvo sídlilo po presťahovaní sa zo Žiliny dňa 4. februára 1919 vo vládnej budove v Bratislave na nábreží Dunaja, kde v súčasnosti funguje Filozofická fakulta Komenského univerzity v Bratislave.

Bolo však potrebné hneď zo začiatku vybudovať a zriadiť unifikovaný školský systém, pretože existovali rozdiely v Česku, na Slovensku i na Podkarpatskej Rusi. Išlo o dedičstvo pozostalosti uhorskej i z rakúskej časti monarchie. Okrem škôl bolo potrebné vybudovať aj školské riadiace úrady, inšpektoráty a škôldozorné úrady. Územná správa sa riadila podľa župného zákona platného od 1. januára 1923. Župy spravovali na Slovensku 77 okresov.

Novovznikajúce školské úrady vyžadovali kvalifikovaných riadiacich pracovníkov. Kritéria výberu úradníkov boli dosť prísne a boli ťažko splniteľné. Aj z týchto dôvodov prevažovali potom v školskej správe, a aj medzi učiteľmi, zamestnanci z Čiech.

Takto to bolo nielen v školstve, ale aj v ďalších oblastiach národného hospodárstva. Bez výraznej pomoci Čechov, by sa bolo hospodárstvo na Slovensku len ťažko a pomaly rozvíjalo.

Povojujové budovanie moderného slovenského školstva v demokratickom a republikánskom duchu

V Čechách, na Morave i v Sliezske sa po prevrate nemuseli realizovať žiadne podstatné zmeny v riadení škôl, lebo platili v zásade rovnaké administratívne predpisy. Aby sa celý systém zjednotil aj na Slovensku vyšiel dňa 27. mája 1919 zákon č. 293 Zb.

Na celom území ČSR existovali nasledovné typy gymnázií, a to:

- a/ klasické gymnáziá s latinčinou a gréčtinou, ale oproti predvojnovému stavu s rozšíreným počtom výučby prírodných vied,
- b/ sedemročné reálne gymnáziá s rozšírenou výučbou matematiky, fyziky, deskriptívnej geometrie a s viacerými cudzími živými jazykmi,
- c/ reálne gymnáziá s latinčinou od prvého ročníka a s francúzštinou od tretieho ročníka,
- d/ reformné reálne gymnáziá so štvorročným základom, ako u reálnych gymnázií a s latinčinou od piatej triedy.

Bol to najobľúbenejší typ gymnázií. Výučba bola koedukovaná. Štúdium na gymnázium končilo skúškou dospelosti. Písomné maturitné skúšky sa konali z 3 jazykových predmetov, ústne z 2 jazykov, z vlastivedy a matematiky. Od šk. roka 1930–1931 boli písomné aj ústne skúšky zo 4 jazykových predmetov v rôznych zvolených variáciách.

Za maturitnú skúšku sa platilo 100 Kčs a žiaci platili školné 200 Kčs za každý polrok. Nemajetní žiaci s dobrým prospechom a správaním mohli byť od platenia školného oslobodení.

V šk. roku 1927–1928 boli na Slovensku 2 klasické gymnáziá, 24 reálnych gymnázií, 10 reformovaných a 3 reálne gymnáziá. Národnostné menšiny mali 3 nemecké a 7 maďarských gymnázií.

V predmníchovskej republike mohli na francúzskych stredných školách študovať aj veľmi nadaní študenti z Československa. Chlapci v Dijone a dievčatá v St. Germainen-Laye (pri Paríži). Študovali v 3 najvyšších triedach a skladali bakalárske skúšky. U nás doma museli kvôli platnosti francúzskej maturity skladať skúšku zo slovenčiny (češtiny) a dejepisu.

Od r. 1930 prebiehala na gymnáziách rozsiahla reforma, ktorá kládla dôraz na to, že gymnáziá boli školami výberovými, pretože ČSR si v povojnovej dobe nemohla dovoliť, aby sa gymnáziá stali kultúrnym štandardom. Úlohou gymnázií bolo v tej dobe poskytnúť všeobecné vzdelanie, naučiť študentov myslieť, konať a moderne, teda ľudsky žiť. Gymnáziá si vtedy nekládli za úlohu pripravovať svojich študentov na konkrétne profesie a povolania.

Reformné práce na stredných školách boli ukončené a pripravené na realizáciu na počiatku roku 1939. Vypuknutím 2. svetovej vojny sa už takmer nič z rozsiahlych reformných prác

neuskutočnilo a celý vývoj bol v tomto smere vojnovými udalostiami prerušený, a už sa vlastne ani nikdy nevrátil na pôvodnú trajektóriu vývoja.

Martinské gymnázium v medzivojnovom období

Po ukončení prvej svetovej vojny bol Martin ešte z obdobia maďarskej vlády vnímaný ako mesto panslávov, ktorého vývoj netreba podporovať, ale práve naopak brzdiť a neumožniť jeho rast. *Národné noviny*, ktoré vtedy vychádzali a vychádzajú v MS dodnes 23. novembra 1922 uvádzajú, že veľkoobec Turčiansky Svätý Martin má 4 833 obyvateľov a 595 domov. Bola to nevzhľadná, provinčná a honosne nazvaná veľkoobec, skladajúca sa z niekoľkých usadlostí ako bol Riadok, Jahodníky, Modly, Hostie, Ambos (Bambusky), Kráčiny, z ktorých mnohé postupne zanikli, alebo sa zlúčil s Martinom (Šikura, 1944, s. 21–22). Ulicami Martina pretekali mnohé potôčky a aj ramená rieky Turiec. Stred Martina tvorila veľká kaluž a preto Martinčanom prischol aj názov, že sú „kalužiari“. Cez mesto plné mlák a výmoľov denne prechádzali stáda kráv, kôz i oviec. Tak vyzerala hlavná ulica, o ostatných ani nehodno hovoriť. Z väčších budov boli v Martine len Národný dom, budova Tatra banky, Múzeum A. Kmeťa, Župný dom, mestský úrad a domy Paulínyovské, Mudroňovsko-Halašovské, evanjelická fara a pár budov kníhtlačiarne.

Za maďarskej éry bolo na Slovensku vybudovaných len pár budov pre stredné školy ako napr. v Liptovskom Mikuláši, v Žiline, Trenčíne, Levoči, Spišskej Novej Vsi. Na Slovensku v 20. a 30. rokoch bol akútny nedostatok učiteľov a vhodných budov na realizáciu stredoškolskej výučby.

Štátna školská politika bola po prvej svetovej vojne orientovaná na dôsledné poslovenčovanie škôl ešte z maďarskej éry a rýchle budovanie slovenského školstva s využitím učiteľov, školských inšpektorov a riaditeľov presunom z Čiech.

Zákon č. 605/1919 Zb. zo dňa 29. októbra 1919 umožňoval prikázať presun pedagógov na hociktoré miesto v republike. Kompetenciu v tomto smere mal podľa výnosu MŠNO č. 31152 zo dňa 30. júna 1920 aj bratislavský referát. Pri neuposlušnosti mohli byť voči učiteľom vyvodzované disciplinárne sankcie.

Aby sa hneď v školskom roku 1918–1919 mohlo začať na stredných školách vyučovať, bolo potrebné nájsť a zamestnať učiteľov a mať na výučbu aj potrebné školské priestory. Dňa 30. januára 1919 bola v Národných novinách uverejnená výzva, ktorou sa hľadali profesori a učelia pre slovenské stredné školy a meštiansky ovládajúci slovom i písmom slovenčinu a okrem toho, ktorí neboli kompromitovaní minulým maďarským režimom. Prihlásilo sa len

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

20 profesorov, a to bolo zúfalo málo, bol to dobre preukázateľný výsledok intenzívnej maďarizačnej politiky na Slovensku.

Ostalo jediné riešenie pozvať na slovenské školy českých profesorov. Na výzvu sa v r. 1919 prihlásilo vyše 300 profesorov z Čiech, Moravy a Sliezska. Bola to veľká pomoc slovenskej pedagogike a Slováci boli za to vďační, pravdaže okrem nemalej časti niektorých ľudáckych a národníarskych fanatikov na Slovensku.

Štefan Krčméry v *Národných novinách* dňa 8. februára 1919 na s. 5 píše: „*Vítame Čechov, lebo sú nám potrební ako kus chleba, lebo prinášajú nám živél, ktorého v našej slovenskej povahe je tak málo: praktickosť, tvrdosť, vytrvalosť. Kto si trúfa odpovedať na otázku: ‚Čo by bolo bez bratov Čechov na Slovensku dnes?‘ Ja na to odvahy nemám...*“

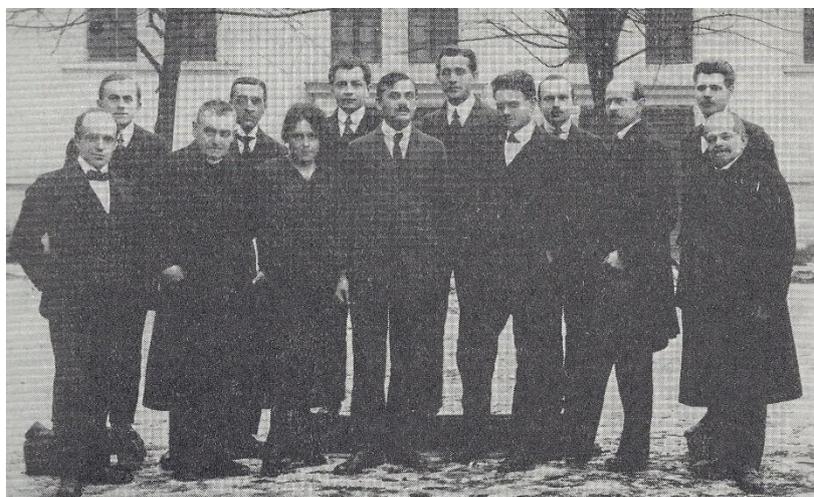
Postupne na Slovensko prúdila inteligencia aj mimo školstva, teda do riadenia štátnej správy i do priemyslu, lebo v Čechách už bol prebytok inteligencie. Problémom a s určitou neviazanou nechutou sa na Slovensku prijímal a presadzoval centrálnou vládou ČSR názor o jednotnom československom národe. To Slovákom veľmi prekážalo.

V Martine sa začali postupne aj napriek ťažkostiam otvárať nasledovné školy: 8. február 1919 meštianska škola, 19. september 1919 Živena, škola pre vyššie ženské povolania, 5. október nakoniec sa otvorilo aj gymnázium.

Bolo to najmä preto, lebo v Martine nebolo maďarské gymnázium ako v iných, vtedy pomad'arčených slovenských mestách, a preto tu nebola ani postavená vhodná budova.

Gymnázium sa spočiatku tiesnilo v jednej budove meštianskej školy s obchodnou akadémiou, s obchodnou školou i meštianskou školou.

Prvým riaditeľom Štátneho reformého reálneho gymnázia Viliama Paulínyho-Tótha sa stal moravský Slovák Ján Ulehla (26. 1. 1886 Hrušky, Česko – 18. 3. 1965 Praha, Česko).

Obr. č. 2: Profesorský zbor v školskom roku 1920/21. (Vongrejová, 1967, s. 188) (Prvý rad zľava: B. Tesař, E. Čereš, M. Kuthanová, J. Úlehla, C. Jančálek, O. Škrovina, L. Lang. Druhý rad zľava: J. Pírko, V. Sudek, J. Věženský, V. Vážný, J. Jindra, E. Solařík)

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

Maturoval v r. 1905 na gymnáziu v Strážnici a potom študoval filológiu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V r. 1919–1924 bol riaditeľom martinského gymnázia, potom v r. 1926–1937 v Banskej Bystrici, v r. 1937–1938 v Bratislave. Po vyhlásení autonómie a vzniku Slovenského štátu sa musel vrátiť do Čiech. Počas učiteľského pôsobenia v Martine pracoval aj v Muzeálnej slovenskej spoločnosti, v Slovenskom spevokole, v MS ako predseda miestneho odboru a v martinskom spevokole.

Bol to vzdelaný filológ a intenzívne spolupracoval aj s profesorom Václavom Vážnym.

Riaditeľovi Ulehlovi sa darilo len veľmi ťažko riadiť gymnázium. V jednej spoločnej miestnosti boli riaditeľňa, zborovňa a všetky zbierky. Pretože v budove martinskej meštianky sa tiesnili 3 školy, vyučovalo sa na zmeny od 8.00 do 13.05 a od 13.20 do 18.25 h. Normálne vyučovacie hodiny boli pôvodne 55 minútové, neskôr 50 minútové a nakoniec sa skrátili na 45 až 40 minút.

Vyučovanie vo večerných hodinách bolo problematické, lebo do budovy meštianky sa len s problémami podarilo inštalovať elektrické osvetlenie. Aj tak bolo mizerné a nespoľahlivé. Pre dochádzajúcich žiakov z vidieka boli problémy aj s vlakmi najmä vo večerných hodinách. Okrem elektriny boli ťažkosti aj s vodou. V budove nebol zavedený vodovod, čo komplikovalo najmä prevádzku hygienických zariadení.

Budova meštianskej školy bola postavená v roku 1892 podľa projektu Žigmunda Herczegha, ktorý pracoval u významného architekta v Budapešti Šándora Baumgartnera. Stavbu veľmi rýchlo postavili stavitelia Ján Tomaschek zo Serede a majiteľ tehelni v Sučanoch Ľudovít Schulz. Murárske práce zrealizovali vtedy ešte len murárski majstri z Liptovského Svätého Petra Ján Hlavaj starší a Ján Uličný.

V takýchto stiesnených pomeroch sa vyučovalo veľmi ťažko, chýbali priestory, triedy boli preplnené žiakmi, v zime, a tie boli dlhé a s tuhými mrazmi, sa miestnosti ani nedali vykúriť. Po dlhých vyjednávaniach sa napokon rozhodlo mesto Martin postaviť budovu gymnáziá na Mudroňovej ulici, kde vtedy boli ešte humná a prechádzali tam denne stáda dobytky na pašu.

Obr. č. 3: Budova gymnáziá na Mudroňovej ulici v Martine (foto: Literárny archív SNK Martin)

Českí profesori na martinskom gymnázii v medzivojnovom období (1919–1938)

Budovu gymnázia vyprojektoval E. Bárta a postavili ju v rokoch 1920-1921 stavitelia Ján Hlavaj a Eduard Jančarik. Bolo to narýchlo postavené provizórium bez telocvične, bez kabinetov, bez hygienických zariadení a teda aj bez vodovodu. Na telocvik chodili žiaci do Sokolovne (asi 10 minút vzdialenej). Vyučovanie začalo 1. septembra 1921.

Budova gymnázia bola nevľúdna, tesná, skrátka nevyhovujúca. Po mnohých ministerských návštevách sa konečne rozhodlo postaviť v Martine novú definitívnu budovu gymnázia. Na slávnosti 28. októbra 1930 bol položený základný kameň budúceho martinského gymnázia na vršku neďaleko budovy Slovenského národného múzea.

Obr. č. 4: Budova martinského gymnázia na Malej hore (foto: Literárny archív SNK Martin)

So stavbou sa začalo až v roku 1937. Modernú budovu vo funkcionalistickej architektúre vyprojektovali architekti Bohuslav Fuchs, Klement Šilinger a Ladislav Rado. Stavbu realizovala firma Hlavaj-Palkovič-Uličný v rokoch 1938–1940.¹

Kým bola postavená nová budova gymnázia na Hostihore vyučovanie sa realizovalo aj v prenajatých priestoroch Ústavu pre zveľaďovanie živností a v budove Štátnej ľudovej školy T. G. Masaryka. Bola postavená oproti provizórnemu gymnáziumu v rokoch 1931–1934 podľa projektu architekta Vojtěcha Šebora. Budovu postavila firma Hlavaj-Palkovič-Uličný.

Výučba sa v provizórnej stavbe gymnázia realizovala len s veľkými ťažkosťami, ako bolo striedavé vyučovania, preplnené triedy, podstatná časť žiakov dochádzala vlakmi z celého vidieka.

Veľký podiel na vysokej úrovni výučby mali vysokokvalifikovaní a pre kvalitu výučby zapálení českí profesori a preto tejto problematike chceme venovať pozornosť a podrobnejšie ukázať ľudský i odborný profil vtedajšieho profesorského zboru.

¹ Miroslav Tuma, spoluautor tohto príspevku martinské gymnázium navštevoval v rokoch 1942–1950 a bol to už druhý ročník začínajúci štúdium v novej budove gymnázia.

Učiteľský zbor medzivojnového martinského gymnázia

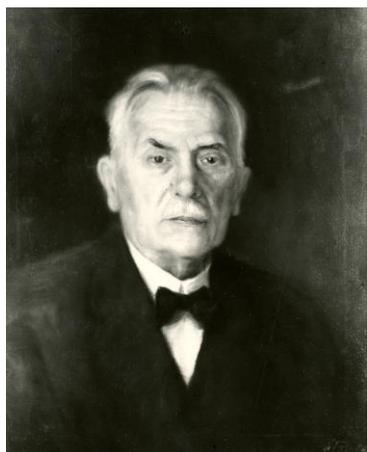
Turčiansky Svätý Martin bol vždy spoločnosťou a celým národom vnímaný ako kultúrne centrum Slovákov. Martinčania sa nikdy netajili svojou snahou, aby bol Martin hlavným mestom Slovenska. Dejiny Slovenska boli naklonené zvážiť túto alternatívu. Prezident T. G. Masaryk si vybudoval pri Martine v 3 km vzdialenej Bystričke svoje letné sídlo a bol aj naklonený tejto myšlienke v tom zmysle, že Martin by mohol byť v novej republike „Washingtonom“. Martin sa hlavným mestom nikdy nestal, hoci do roku 1918 ho za hlavné mesto Slovenska aj môžeme považovať.

Hoci bol vtedy v povojnových rokoch Turčiansky Svätý Martin stále ešte malým mestom, pre študentov gymnázia bolo veľkým zážitkom na ulici stretnúť významných kultúrnych dejateľov, spisovateľov, básnikov, maliarov...

Staroslávne martinské gymnázium požívalo už v počiatkoch v národnom i v regionálnom význame slova istú úctu. Veď bolo výberovou školou a za vyučovanie sa ročne za každého žiaka platilo nemalé školné. Kultúrne ambície Martina boli vysoké a prenášali sa preto aj do priestorov gymnázia najmä ako modernej arény mládeže. Veľmi teda záležalo na tom, aký bude profesorský zbor a kto bude v gymnáziu, vo vtedajšej nomenklatúre pojmov správcom školy.

V Martine bol od roku 1919 správcom MS **Jaroslav Vlček** (22. 1. 1860 Banská Bystrica – 22. 1. 1930 Praha).

Vyštudoval slavistiku a germanistiku na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V rokoch 1901–1918 bol univerzitným profesorom na Filozofickej fakulte Karlovej

Obr. č. 5: *Jaroslav Vlček* (Vongrejová, 1967, s. 318)

univerzity a do r. 1919–1923 bol prednostom slovenského oddelenia na Ministerstve školstva a národnej osvety. Patril do generácie Hviezdoslava, Vajanského i Škultétyho. Spolupracoval s redakciami Slovenských pohľadov i Národných novín.

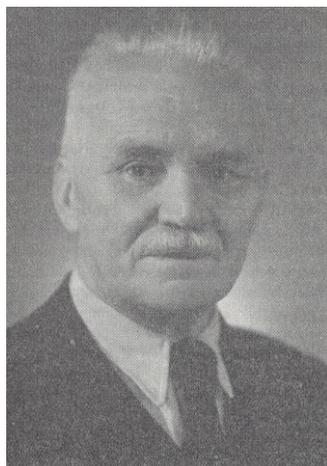
Bol autorom mnohých odborných statí a mal vysoký odborný kredit aj vo vedeckých kruhoch a práve on vybral Slováka Jána Úlehlu do funkcie správcu martinského gymnázia. Ocenil jeho pedagogické schopnosti a prednosti, osobný šarm a vynikajúce povahové vlastnosti. Úlehla riadil martinské gymnázium v prvých piatich najťažších rokoch i poprevratových dejinách školy. Celý učiteľský zbor na martinskom gymnáziu tvorili učitelia z Čiech a z Moravy. Jediným Slovákom bol Dr. Ján Štefan Šikura a niečo neskôr Dr. **Pavol Florek**.

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

Správcovia gymnázia si vyberali len najschopnejších a najrenomovanejších odborníkov z Čiech a Moravy, o čom svedčí aj fakt, že sa niekoľkí stali neskôr univerzitnými profesormi s vysokými funkciami v administratíve ministerstva alebo aj v akademických funkciách na vysokých školách. Kvôli obmedzenému publikačnému priestoru, uvedieme aspoň niekoľkých najvýznamnejších.

Obr. č. 6: Pavol Florek
(Mařovčik, Parenička,
Ďuriška, 2006, s. 58)

Obr. č. 7: Jan Eisner
(Vongrejová, 1967,
s. 315)

Obr. č. 8: František
Heřmanský (Vongre-
jová, 1967, s. 312)

Dr. Jan Eisner (26. 4. 1885 Dolní Bradlo – 2. 5. 1964 Praha). Vyštudoval históriu a zemepis na Filozofickej fakulte (FF) Karlovej univerzity v Prahe. V Martine pôsobil v r. 1919–1920 a potom v Bratislave na FF Komenského univerzity. Ako univerzitný profesor bol vynikajúci archeológ a slavista svetového mena. Položil základy slovenskej archeológie. Zakladal Slovenské vlastivedné múzeum v Bratislave. Rozpracoval etnogenézu Slovanov a avarsko-slovanské vzťahy voči starým Maďarom. Známa je jeho kniha *Rukověť slovanské archeologie*². Cieľom jeho výskumov bolo ozrejmienie počiatku českých a slovenských dejín a pôvodu slovanskej kultúrnej jednoty.

František Heřmanský (14. 6. 1887 Hermanův Městec, Česko – 16. 5. 1966 Praha). Vynikajúci klasický filológ. Absolvent FF Karlovej univerzity v Prahe. Od r. 1924 pôsobil na martinskom gymnáziu a v r. 1926–1930 bol jeho riaditeľom. Od r. 1931 bol hlavným školským radcom na Ministerstve školstva a národnej osvety v Bratislave. Po r. 1939 žil v Prahe.

² EISNER, Jan, 1966. *Rukověť slovanské archeologie: Počátky Slovanů a jejich kultury*. Praha: Academia, 530 s.

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

V r. 1920–1926 bol spolu so Štefanom Krčmérym tajomníkom MS v Martine. Bol autorom učebníc latinčiny pre gymnázia. Vydal celý rad diel z oblasti starých literárnych pamiatok a preložil niektoré stredoveké české kroniky s podrobnými autorskými komentármi.

Obr. č. 9: *Emil Solařík*
(Vongrejová, 1967, s. 319)

Obr. č. 10: *Václav Vážný*
(Vongrejová, 1967, s. 413)

Emil Solařík (12. 5. 1884 Strážnice, Česko – 25. 11. 1940 Rožňov pod Radhoštěm, Česko). Stal sa počas svojho života legendárnou postavou profesorov na martinskom gymnáziu. Na Karlovej univerzite v Prahe vyštudoval češtinu, nemčinu a ruštinu, a na martinskom gymnáziu učil tieto predmety v r. 1920–1939. Medzi študentmi sa tešil mimoriadnej obľube. V r. 1939 ho prepustili zo školských služieb a učil svoje predmety na strednej škole v Hodoníne.

Dr. Václav Vážný (6. 7. 1892 Praha – 26. 4. 1966 Praha), neskorší univerzitný profesor na FF Komenského univerzity v Bratislave (1938–1939) a od r. 1945 na Karlovej univerzite v Prahe.

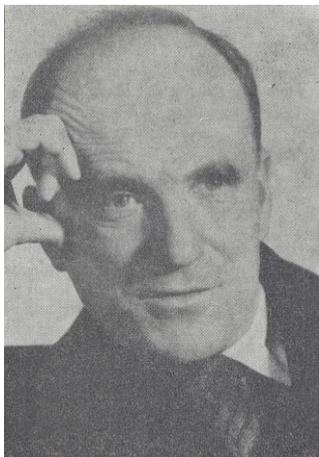
Bol to významný jazykovedec, zakladateľ slovenskej vedeckej dialektológie. Na martinskom gymnáziu pôsobil v r. 1920–1927. Vo veľkom rozsahu ovplyvnil vývoj slovenskej jazykovedy a spisovnej slovenčiny najmä pri vydávaní prvých *Pravidiel slovenského pravopisu*. Skúmal slovenské nárečia najmä v Turci.

Do r. 1931 bol predsedom Jazykového odboru MS. Ako hlavný zostavovateľ pri vydávaní Pravidiel sa veľmi usiloval uplatniť oficiálne hlásenú teóriu o jednotnom československom jazyku. S tým Slováci nikdy nesúhlasili a prof. Vážný sa dostal do sporu najmä s prof. J. Škultétym, ktorý ho vyzval, aby sa vzdal predsedníctva v Jazykovom odbore MS.

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

Z Martina urazený odišiel a svoje vedecké ambície realizoval na Univerzite Komenského v Bratislave a v Učenej spoločnosti Šafárikovej.

Celý rad odborných prác z jazykovedy uverejnil v *Slovenských pohľadoch* (SP) a v *Zborníkoch MS* a v odbornej tlači.

Obr. č. 11: Bohumil Tesař
(Vongrejová, 1967, s. 321)

Obr. č. 12: Jaroslav Vodrážka

Bohumil Tesař (24. 5. 1888 Dolní Bučice, Česko – 24. 1. 1957 Praha). Bol to výborný telocvikár. Študoval češtinu a nemčinu na FF Karlovej univerzity v Prahe a potom aj telesnú výchovu. Bol vojakom rakúsko-uhorskej armády v 1. svetovej vojne. Po vzniku ČSR bol veliteľom posádky v Kolíne a v r. 1919 príslušníkom 1. pluku v Ružomberku. V r. 1919–1939 vyučoval na martinskom gymnáziu slovenčinu a telesnú výchovu. Súčasne od r. 1923 bol inšpektorom telesnej výchovy na stredných školách a učiteľských ústavoch na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. V r. 1939 bol z učiteľskej funkcie prepustený a pôsobil ako riaditeľ gymnázia v Prahe. V r. 1941 bol zatknutý gestapom pre protištátnu činnosť a väznený v Terezíne a v koncentračnom tábore vo Flossenburgu. V r. 1942 bol prepustený z koncentráku, zbavený miesta v školských službách a nastúpil ako robotník v knihárstve. V r. 1945–1948 bol prednostom odboru na Ministerstve školstva odkiaľ napokon odišiel do dôchodku.

V Martine počas svojho pôsobenia rozvinul prácu v Sokole. Bol župným náčelníkom Československej obce sokolskej župy Podtatranskej. V Martine ho považovali za veľmi pracovitého, cieľavedomého a váženého človeka, ktorý miloval šport a usiloval sa to naučiť aj svojich žiakov i kolegov.

Českí profesori na martinskom gymnázium v medzivojnovom období (1919–1938)

Jaroslav Vodrážka (29. 1. 1894 Praha – 9. 5. 1984 Praha). Ako profesor kreslenia na martinskom gymnázium bol všestranným organizátorom mnohých zábavných ale aj umelecky ladených študentských podujatí, zábav a stretnutí, aj so sviatočným nádychom.

Reálne gymnázium vyštudoval v Prahe–Karlíne. V r. 1913–1916 a aj 1918 študoval na Umelecko-priemyselnej škole v Prahe a v r. 1919–1921 na grafickej špeciálke Akadémie výtvarných umení v Prahe. Štúdium však na tejto škole nedokončil. Ako profesor kreslenia pôsobil najprv na gymnáziách v Benešove a v Táboře.

V Martine pôsobil vr. 1923–1939. Po prepustení zo slovenských školských služieb odišiel do Prahy a učil tam na gymnáziách kreslenie. V Martine patril medzi uznávanú a váženú osobnosť. Okrem pedagogickej činnosti sa výraznom mierou podieľal na organizovaní kultúrneho života v Martine. Založil bábkové divadlo (1927) a rozvinul širokú spoluprácu s MS a Kníhtlačiarskou účasinnou spoločnosťou. Založil veľmi obľúbený detský časopis *Slniečko* a vypracoval jeho obsahovú, ale hlavne výtvarno-estetickú koncepciu. Založil knižnú edíciu *Dobré slovo*. Naučil martinských tlačiarov tlačiť graficky náročné tlače a zvládnuť na tú dobu veľmi progresívne tlačiarenské technológie. Ilustroval aj detské časopisy *Včielka* a *Detský kútik*.

Svoje maliarske aktivity rozšíril aj na bratislavské vydavateľstvo Mladé letá. Spolupracoval aj s ďalšími časopiseckými a knižnými vydavateľstvami na Slovensku. Autorsky sa podieľal svojimi krásnymi kolorovanými perokresbami na ilustrovaní detských kníh, ktorých autorom bol Jozef Cíger Hronský. Knižne publikoval 21 titulov. Vo voľnej tvorbe vytvoril série drevorytov a lineorytov, leptov i diela realizované suchou ihlou. V jeho obrazoch figurovali figurálne i krajinárske motívy. Vytvoril mnohé a výtvarne vkusne riešené exlibrisy.

V Martine sa oženil s Gabrielou, rodenou Vanovičovou (10. 1. 1909 Martin – 18. 11. 1992 Praha), ktorá bola dcérou starej martinskej rodiny Vanovičovcov. Mala hudobné vzdelanie a v r. 1921–1926 vyučovala na hudobnej škole v Martine. Písala aj poéziu pre deti a vydala aj niekoľko veršovaných epických kompozícií. Všetky prekrásne ilustroval jej manžel. Spolu mali syna Jaroslava, ktorý sa stal hudobníkom. V Martine si postavili na Hviezdoslavovej ulici vilu s ateliérom. V r. 1939 Vodrážku ako Čecha prepustili zo školských služieb a rozhodol sa vrátiť do Prahy. Mnohí zodpovední pracovníci v Martine mu síce vybavili výnimku, odôvodňovali to tým, že má slovenskú manželku, vybudovaný a zariadený dom a nemusel odísť zo Slovenska. Tu v Martine sme ho veľmi potrebovali. Nevďak slovenskej vlády, Slovenského štátu za vykonanú prácu sa ho veľmi dotklo. Urazil sa, rodinný dom predal a odsťahoval sa do Prahy, kde začal život celej rodiny, i svoju budúcnosť organizovať

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

nanovo. Venoval sa maľbe s témou husitstva, života starých Slovanov, národopisným témam, ale aj krajinomaľbe. Známe sú z tohto obdobia mnohé pohľadnice, diplomy, plagáty s detským kresleným prejavom a s rozprávkovou tematikou.

Zomrel v Prahe ako 90 ročný a zanechal pre budúce generácie veľa krásnych, inšpiratívnych a podnetných výtvarných prejavov. Bol to veľký umelec a vzácny človek, na ktorého si starí Martinčania ešte s úctou spomínajú.

*Obr. č. 13: Václav Sudek
(Vongrejová, 1967, s. 355)*

*Obr. č. 14: Ján Štefan
Šikura*

Václav Sudek (1882 Malšice, Česko – 7. 10. 1936 Martin). Pochovaný je v Prostějove. Vyštudoval matematiku a fyziku na Prírodovedeckej fakulte univerzity v Prahe. Bol profesorom fyziky na martinskom gymnáziu v r. 1923–1936.

Uviedli sme len niekoľkých azda najvýznamnejších českých profesorov, ktorí pôsobili v prvých poprevratových rokoch na Martinskom gymnáziu. Bolo by potrebné ešte spomenúť: profesora prírodopisu Jaroslava Věženského, Dr. Augustína Vondráčka, ktorý učil matematiku a deskriptívnu geometriu. Po odchode z Martina sa stal univerzitným profesorom na Vysokej škole technickej v Brne. Tajomníčkou Živeny bola slovenčinárka a francúzštinárka Marie Pilařová. Každým školským rokom prichádzali aj ďalší učitelia z Čiech.

Prvou významnou udalosťou v histórii poprevratového martinského gymnázia boli prvé maturitné skúšky dňa 24. júna 1922. Predsedom maturitnej komisie bol Jaroslav Vlček a členmi župan Igor Dula, tajomníkom Štefan Krčméry. Maturovalo 6 absolventov, z toho 5 skončili s vyznamenaním. De facto týmto aktom martinské gymnázium sa stalo už plne organizovanou školou v novom štáte ČSR.

V prvom pedagogickom zbore pôsobil aj jediný Slovák **Dr. Ján Štefan Šikura** (28. 12. 1898, Mošovce – 31. 3. 1945, Martin). Vyštudoval dejepis a zemepis na FF Karlovej Univerzity v Prahe. Učil najprv na gymnáziu v Žiline a v Prievidzi a v r. 1925–1945 na martinskom gymnáziu. Fungoval aj ako kustód pre numizmatiku v Slovenskom národnom múzeu v Martine.

Absolvoval študijné pobyty, resp. cesty do Juhoslávie, Francúzska, Belgicka a do Veľkej Británie. Bol to veľmi príjemný, vždy perfektne oblečený a na výučbu pripravený učiteľ. Prednášal aj nám zemepis. Jeho zvláštnosťou bolo, že novú látku vždy kriedou písal v úplnom znení na tabuľu. Bol rodinne zviazaný s kníhtlačiarenskou rodinou Gašparíkovcov a preto často vypomáhal ako predavač v ich predajni školských a kancelárskych potrieb. Venoval sa výskumu dejín Turca. Jeho najznámejšou a doteraz neprekonanou prácou sú *Miestopisné dejiny Turca*³. Bol to výsledok dlhého štúdia archívov u zemianskych turčianskych rodov, v obecných archívoch, v archíve Slovenského národného múzea. Bol členom Revolučného národného výboru v Martine. V decembri 1944 ho uväznili, ale podarilo sa mu z väzenia ujsť. Mnohí si mysleli, že sa ukrýva v martinskej nemocnici, ale bol už ťažko chorý a onedlho aj zomrel. Okrem literárnej pozostalosti ostalo po ňom kompletne skatalogizovaná numizmatická zbierka v Slovenskom národnom múzeu. V Martine je po ňom pomenovaná ulica.

Ako žili a bývali profesori gymnázia v starom Martine

Opísali sme aspoň personálne počiatky fungovania poprevratového martinského gymnázia. Nehovorili sme ale ani o tom, aké boli podmienky života českých profesorov, ktorí prišli z usporiadaného a dobre fungujúceho prostredia, zväčša s dobrou občianskou vybavenosťou do malého Martina, kde toto všetko absentovalo a zbavovalo prichádzajúcu českú inteligenciu mládežníckeho optimizmu. Všetci českí profesori boli rozladení hneď prvými dojmami z Martina a neverili riaditeľovi Jánovi Ulehlovi, vlastne správcovi školy, že sa všetko časom upraví a na dobré obráti.

V gymnáziu fungoval český školník pán Čížek. Bol to demobilizovaný legionár, ktorého zasiahla na fronte guľometná paľba a v tele mal 14 projektilov, ktoré mu putovali po celom tele. Ak sa dostali bližšie k povrchu tela, sám si britvou guľku vyoperoval. Školník Čížek mal na starosti okrem školy aj hľadanie ubytovania pre profesorov. Izieb na prenájmanie bolo v Martine len veľmi málo. Boli drahé a pôsobili veľmi neútulne. Väčšina učiteľov trávila preto svoj voľný čas v malej zborovni, ktorú si všemožne rôznymi doplnkami zútulňovali.

³ ŠIKURA, J. Š., 1944. *Miestopisné dejiny Turca*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.

Emil Solářík pestoval na oknách kvetiny, Jožko Filip pripravoval deskriptívne príklady pre žiakov, J. Š. Šikura pracoval na archíváriach, ktoré si priniesol z múzea, alebo aj z kaštieľa v Štiavničke, J. Vodrážka familiárne zvaný „drážka“ si ilustroval svoj časopis pre deti *Slniečko*. Popoludnie trávili učitelia úpravami staveniska Sokolovne a budovali

Obr. č. 15: Miroslav Tuma
(foto: Ivana Poláková)

brigádnicke nové ihriská. Mnohí učitelia využívali svoj voľný čas aj prácou v MS. V móde boli aj verejné diskusné večery s úvodnými prednáškami profesorov z martinského gymnázia. Súčasťou týchto večerov boli koncerty žiakov a učiteľov z diel klasikov hudby s nadväzujúcou diskusiou o skladateľoch alebo aj o interpretoch. O niečo neskôr vznikol na pôde gymnázia „Samovzdelávací krúžok Dr. Jozefa Škultétyho“, ktorí si viedli sami študenti. Prediskutovali sa rôzne aktuálne témy. Prvým predsedom

krúžku bol študent Ivan Kusý, neskorší vedec v Slovenskej akadémii vied. Miroslav Tuma bol posledným predsedom Samovzdelávacieho krúžku Dr. Jozefa Škultétyho, ktorý v r.1949–1950 zanikol a jeho funkciu mal prebrať Československý sväz mládeže (ČSM), ale to sa tiež nikdy neuskutočnilo.

Martinskí profesori si na pobavenie založili almanach zvaný „*Canebuch*“, do ktorého sa zapisovali a ilustráciami dopĺňali rôzne veselé historky a udalosti z interného prostredia zborovne a aj školy.

Českí gymnaziálni profesori zveľaďovali aj prostredie Martina vysádzaním alejí stromov, zväčša topoľov. Vysadili alej pri ceste popri kasárňach k Hlavajovej tehelni (dnes už neexistuje), alebo stromy okolo potôčka, ktorý tiekol popod Štefánikov ústav, atď.

V tej dobe sa v škole nekonali rôzne porady ani schôdze. Učilo sa na 2 zmeny, pričom večerná výučba končila večer o 18 hod. Nedele trávili učitelia na výletoch po krásnej martinskej prírode. Učitelia gymnázia celý svoj voľný čas venovali zveľaďovaniu školy, zlepšovaniu výučby a prácam odborného charakteru, ktoré potom publikovali v rôznych vedeckých almanachoch a zborníkoch.

Mnohí učitelia z Čiech prešli ťažkou školou vojenskej služby počas prvej svetovej vojny a teda vo vojnovnej dobe. Poznali útrapy a následky vojny a preto si veľmi vážili, že republika je zárukou budúceho rozkvetu a pokoja.

Čas ukázal, že to bola chybná úvaha, pretože blížiac sa 2. svetová vojna opäť zmenila mapu sveta, zvlášť aj Európy. Za lepšiu budúcnosť za to ale zaplatili životom desiatky miliónov ľudí. Svet je v tomto smere žiaľ nepoučiteľný.

Zoznam bibliografických odkazov

BEŇADIK, Michal et al., 2000. *Martin z dejín mesta*. Martin: Vydavateľstvo Neografia. ISBN 80-88892-34-1.

BOTTO, Július, 1914. *Krátka história Slovákov*. Turčiansky Svätý Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, s. 96.

BRTÁŇ, Rudolf, 1965. O dvoch turčianskych gymnáziách. In: Tuma, Miroslav a Lazisťan Eugen, ed. *Turieck kraj živej tradície a dynamického dneška*. Martin: Vydavateľstvo Obzor, s. 135–146.

ČEČETKA, J. a P. VAJCÍK, 1958: *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku do 1. svetovej vojny*. Bratislava: Štátne pedagogické nakladateľstvo.

HEŠKOVÁ, M., 2020. Vývoj školstva v Žiline po vzniku prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov. In: Bôbová, M., ed. *Veda, školstvo a kultúra na Slovensku v rokoch 1918–1928*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica, s. 91–103. ISBN 978-80-89388-81-3.

HLAVAJ, J., 1994. *Martin. Stavebný obraz mesta. O výstavbe mesta Martina do roku 1960*. Bratislava: Spolok architektov Slovenska.

KAZMEROVÁ, E., 2020. Konštituovanie školských inštitúcií na Slovensku (1918–1928). In: Bôbová, M., ed. *Veda, školstvo a kultúra na Slovensku v rokoch 1918–1928*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica, s. 72–80. ISBN 978-80-89388-81-3.

MAGDOLÉNOVÁ, A., 1981. Slovenské školstvo v prvých poprevratových rokoch. In: *Historický časopis*. Roč. 29, č. 4.

MÁTEJ, Jozef a kol., 1967. *Sto rokov Slovenského gymnáziá v Martine (1867–1967)*. Pamätnica. Bratislava: Obzor.

MAŤOVČÍK, A., Pavol PARENÍČKA a Zdenko ĎURIŠKA, 2006. *Lexikón osobností mesta Martin*. Martin: Vydavateľstvo Osveta. ISBN 80-8063-223-5.

Českí profesori na martinskom gymnáziu v medzivojnovom období (1919–1938)

ROGUĽOVÁ, J. a kol., 2009. *Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918–1938*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied. ISBN 97-80-970060-4-4.

SCHELLE, K., 2006. Organizace československého štátu v meziválečném období (1918–1938). Praha: Eurolex Bohémia. ISBN 80-86861-92-9.

ŠIKURA, J. Š., 1944. *Miestopisné dejiny Turca*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, s. 21–22.

TUMA, Miroslav a LAZIŠŤAN Eugen, 1965. *Turieck kraj živej tradície a dynamického dneška*. Martin: Vydavateľstvo Obzor.

VONGREJOVÁ, R., 1967. *Storočnica slovenského gymnázia v Martine 1867–1967. Stredná všeobecnovzdelávacia škola v Martine*. Martin.

DADANOVSKÁ EXULANTSKÁ TLAČIAREŇ V ŽILINE

Ivana Uríková

Krajská knižnica v Žiline

V Žiline od roku 1665 pôsobila kníhtlačiareň patriaca Jánovi Dadanovi st., jeho manželke Alžbete a neskôr synovi Jánovi Dadanovi ml., ktorú Pavol Wetterini kúpil v roku 1664 pre svojho zaťa (manžela svojej dcéry Alžbety) v Trenčíne a preniesol ju do Žiliny. Ján Dadan st. bol moravský exulant. Jeho otec, Lukáš Dadan, bol českobratský kňaz, ktorý odišiel do exilu z Přerova do Púchova okolo roku 1628. Usadil sa spolu s ostatnými kňazmi Jednoty bratskej v Púchove, kde žil až do svojej smrti.

There was a book press in Žilina ever since 1665 belonging to Ján Dadan Sr., his wife Alžbeta and later their son Ján Dadan Jr. It was acquired by Pavol Wetterini in 1664 in Trenčín, who bought it for his son-in-law and transported it to Žilina. Ján Dadan Sr. was an expatriate from Moravia. His father, Lukáš Dadan, was a priest of Unity of the Brethren (also known as Moravian Church) who left Přerov around year 1628. He settled down in Púchov alongside other priests from his church and lived there until his death.

Podľa internetovej encyklopédie Wikipédia, je kníhtlač technika tlače z výšky, ktorá používa tlačové formy s vystupujúcim tlačovým reliéfom s tlačovými plochami, na ktoré sa sústavou valcov nanáša farba a tlakom sa prenáša na materiál, na ktorý sa má tlačiť. Určite sa zhodneme, že patrí medzi jeden z najväčších vynálezov ľudstva, ktorý nám umožnil rukou písané slovo premeniť na tlač a zabezpečiť šírenie vzdelania, osvetu a kultúry.

Existencia a činnosť exulantskej tlačiarne v Žiline bola spätá s pobielohorskou českomoravskou emigráciou obyvateľstva na Slovensko koncom 20-tych rokov 17. storočia. Vzťahy medzi českými krajinami a Slovenskom sa zintenzívnili po roku 1526, keď na uhorský trón zasadol Ferdinand I. z rodu Habsburgovcov – najsilnejšej panovníckej dynastie v Európe. Obidve krajiny sa stali súčasťou habsburskej monarchie. Na naše územie prichádzali českí vzdelanci. Slováci mali možnosť študovať na českých školách, kde boli pod vplyvom vyspelejšej českej kultúry. České tlačiarne svojou bohatou produkciou až po rok 1620 kryli potrebu slovenských kníh. Umožňovala to rečová prístupnosť. V českých a moravských tlačiarňach až po Bielu horu vychádzali aj diela slovenských autorov,

pôsobiacich v Čechách, na Morave a na Slovensku. Nepriaznivý zlom a veľké zmeny nastali po Bielohorskej porážke v roku 1620. České krajiny sa stali obeťou absolutistických a protireformačných snáh Habsburgovcov, ktoré vyústili do náboženského útlaku a k vypovedaniu vyznávačov nekatolíckeho náboženstva z krajiny. Na základe týchto udalostí produkcia česko – moravských protestantských tlačiarň zanikla. Na Slovensku boli v tej dobe priaznivejšie politické a náboženské pomery, čo bolo dôvodom, že sa Slovensko stalo útočiskom českých emigrantov.

Českomoravskí exulanti si za svoj nový domov zvolili Slovensko z niekoľkých dôvodov. Okrem toho, že práve tu mohli žiť slobodnejšie a pokojnejšie, usádzali sa tu aj z dôvodu bezprostrednej blízkosti územia Slovenska s vlastnou krajinou, keďže neustále dúfali v zlepšenie domácej politickej a náboženskej situácie a návrat späť. K výberu Slovenska, ako sídla exilu, prispeli aj okolnosti jazykovej a národnej príbuznosti, ako aj možnosť jednoduchšie udržiavať styky s domovom. Na Slovensko prišli nielen exulantskí kňazi, ale aj príslušníci českej inteligencie, či príslušníci vyššej a nižšej šľachty. Najviac exulantov sa usadilo v trenčianskom a nitrianskom kraji. Na Považí si vytvorili strediská v Púchove, Trenčíne, ale i v Žiline. Z kultúrneho hľadiska je významná skutočnosť, že sa v Trenčíne usadili a pôsobili aj exulanti – kníhtlačiari. Títo vzdelanci pripisovali knihe a tlači veľký význam, čoho dôkazom je aj fakt, že si so sebou priniesli na Slovensko kníhtlačiareň, ktorú zriadil v roku 1637 v Trenčíne Václav Vokál z Prahy a ktorá existovala viac ako jedno storočie v jednotlivých strediskách na Považí. Neustále si zachovávala svoj exulantský charakter, ktorý stratila až v roku 1742, kedy skončilo jej pôsobenie v Púchove. Prvým obdobím exulantskej tlačiarne na Považí bolo obdobie trenčianske.

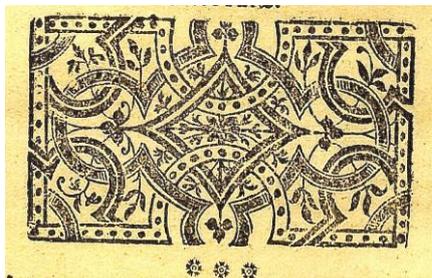
Václav Vokál, ako zakladateľ celej exulantskej kníhtlačiarne na Považí pôsobil v Trenčíne do roku 1641. Po jeho smrti viedla tlačiareň jeho vdova Dorota Vokálová. Počas jej vedenia sa tlačiareň podstatne rozšírila o tlačiarenské zariadenia, ktoré jej z Prahy priniesol jej brat Nikodém Čížek. V roku 1647 sa vydala za českého exulanta a kníhtlačiara v Trenčíne Vavrince Benjamína od Háje. Tlačiareň pracovala pod jeho vedením až do roku 1654. Činnosť trenčianskej tlačiarne bola veľmi plodná. Za necelé 3 desaťročia, čo tu pracovala, sa v nej vytlačilo okolo 250 tlačí. Boli to najmä rôzne školské príručky, učebné pomôcky, kalendáre, drobné tlače – modlitby, piesne. Od roku 1655 sa v impressách tlačí stretávame s menom Nikodéma Čížka, Dorotinho brata, ktorý tu pôsobil až do roku 1664. Nikodém Čížek ju predal v roku 1664 Pavlovi Wetterinimu, seniorovi bratskej cirkvi v Púchove, kedy sa vlastne začali odvíjať dejiny a osudy druhého obdobia činnosti exulantskej tlačiarne

na Považí, obdobia žilinského. Pavol Wetterini bol tiež český exulant, ktorý trenčiansku tlačiareň kúpil pre svojho zaťa Jána Dadana – manžela svojej dcéry Alžbety.

Ján Dadan st. bol moravský exulant. Jeho otec, Lukáš Dadan, bol českobratský kňaz, ktorý prišiel z Přerova do Púchova okolo roku 1628. Usadil sa spolu s ostatnými kňazmi Jednoty bratskej v Púchove, kde žil až do svojej smrti. Ján Dadan st. bol žilinským mešťanom. Preniesol kníhtlačiareň do Žiliny a už v roku 1665 v nej začal tlačiť. Tlačiareň bola nositeľkou kultúry i vzdelania. Mala veľký význam nielen pre Žilinu, ale i celé Slovensko, nakoľko v tom čase bola ojedinelá. Vydávala najmä náboženskú literatúru, slovenské a maďarské učebnice a ľudovýchovné diela. Tlačili sa tu knihy v slovenskom, latinskom, nemeckom, gréckom, maďarskom i hebrejskom jazyku. Významným prínosom boli aj vzdelanci, ktorí tu pôsobili (napr. Matúš Palumbini, Peter Hrabovský, Daniel Krman a ďalší). Nad latinčinou mala prevahu slovenčina, ktorá sa používala spolu s latinčinou v písomnostiach a korešpondencii mesta, účtovných a daňových knihách. Mestská škola (akadémia) a jezuitské nižšie gymnázium mali dôležitý vplyv na používanie slovenského jazyka v Žiline. Kníhtlačiareň mala ráz protestantského vydavateľstva. Zloženie obyvateľstva z hľadiska viery bolo v tom období prevažne augsburského vyznania. Ján Dadan st. tlačil v Žiline od roku 1665 až do svojej smrti v roku 1673. V jeho práci potom pokračovala jeho vdova Alžbeta Dadanka, rod. Wetterinová. Meno Alžbety Dadanky sa na žilinských tlačiach objavuje až do roku 1683, kedy prebral kníhtlačiareň jej syn Ján Dadan ml.

Ján Dadan ml. sa narodil v decembri 1662 v Žiline. Kníhtlačiarstvu sa vyučil u otca. V roku 1684 sa vo veku 22 rokov oženil so Zuzanou, dcérou Timoteja Malucha, bývalého žilinského richtára a senátora. Ich manželstvo bolo bezdetné. Zameriaval sa prevažne na vydávanie náboženskej a svetskej literatúry. Tlačiareň pod jeho vedením mala veľký podiel na šírení slovenskej knihy a osvetovej literatúry v 17. storočí. Vychádzali v nej slovenské a maďarské kalendáre, školské učebnice a príležitostné tlače. Okrem kníhtlačiarstva sa zaoberal aj kníhviazačstvom a konštruovaním slnečných hodín. Ján Dadan ml. bol vzdelaný človek. Mal bohaté vedomosti z teológie, filozofie a lekárstva. Okrem češtiny, nemčiny a maďarčiny ovládal aj latinský, grécky a hebrejský jazyk. Niektoré zo svojich vydaní aj sám preložil a napísal. Celkovo v rokoch 1685 až 1704 vydal 28 tlačí. Typografická úprava tlačí mala jednoduchú úpravu. Žilinská tlačiareň používala gotické písmo nazývané švabach. Text na začiatku kapitol väčšinou začínal ozdobnou iniciálkou, cez niekoľko riadkov. Ozdobné linky oddeľujú kapitoly, úvod a záver. Na výzdobu tlačí sa používali vignety, ktoré mali tvar hroznového strapca, kvetu, ornamentu, rastliny a pod. Tlače obsahujú

aj ozdoby z rôznych odtlačkov drevorezov, napr. znamenia zverokruhov, erb mesta Žilina a pod.

Obr. č. 1a, 1b, 1c: Ozdobné prvky a vignety vyskytujúce sa v tlačiach Dadanovej tlačiarne.
Foto: Božena Sobolová

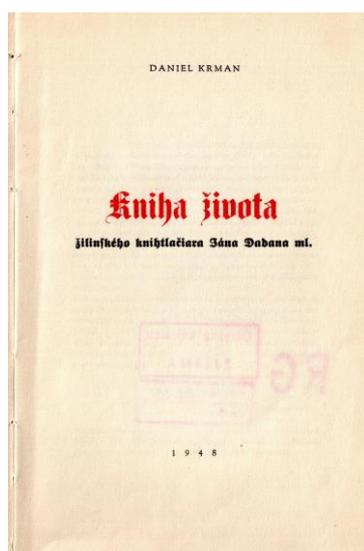
V roku 1693 si Ján Dadan ml. kúpil s manželkou v Žiline dom na rohu dnešnej ulice Sládkovičovej a Dolného Valu. O kúpe tohto domu vieme z mestských kníh o prevode hmotného majetku, a to konkrétne z knihy, ktorá zachytáva predaje majetkov v Žiline v rokoch 1780–1820. Dom po smrti Jána Dadana ml. zdedila jeho sestra Anna Chrastinová, podľa vtedy v Uhorsku platného dedičského práva a ktorá ho bez tlačiarne v roku 1726 predala murárskemu cechmajstrovi Václavovi Adamicovi, ktorý dom vlastnil až do roku 1922, kedy dom predal obchodníkovi Jozefovi Betterovi. Betterov dom, ako ho Žilinčania nazývali, slúžil pred asanáciou v roku 1998 ako sklad pre Dom záhradkárov. V súčasnosti na jeho mieste stojí polyfunkčný objekt.

V roku 1704 zomrela Dadanova manželka a o niekoľko mesiacov po nej dňa 26. júla 1704 vo veku 42 rokov Ján Dadan ml. Na druhý deň sa konala v dome rozlúčka a pochovali ho na cintoríne pri Kostole sv. Štefana-kráľa v Žiline. Je však pozoruhodné, že v matrike mŕtvych vedenej Danielom Krmanom je napísané, že Dadana pochovali až 3. augusta 1704 za veľkej účasti a chválospevu zúčastnených žilinských evanjelikov. Mohli by sme to interpretovať tak, že išlo skôr o posmrtnú rozlúčku pre verejnosť i ako akt vďaky a posilnenie evanjelického ducha, pretože v tom čase práve prebiehala rekatolizácia mesta.

Ján Chrastina, manžel Dadanovej sestry Anny, bol súkenníkom a do kníhtlačiarskeho remesla sa nerozumel. Preto určitý čas viedol žilinskú tlačiareň Václav Krop (1704–1712) s produkciou 6 tlačí, z toho 2 slovenských a neskôr Viliam Kauder (1708–1712), ktorý vydal 8 tlačí, z toho 4 slovenské. Z Chrastinových detí sa kníhtlačiarskemu remeslu vyučil najstarší syn Daniel, ktorý pokračoval po stopách Dadanovcov. Daniel Chrastina tlačil v Žiline do roku 1717, potom tlačiareň preniesol do Púchova. Celkovo od začiatku pôsobenia žilinskej tlačiarne od roku 1665 do roku 1717 bolo vydaných 102 tlačí, z toho 50 slovenských,

Dadanovská exulantská tlačiareň v Žiline

písaných biblickou češtinou a ďalšie tlače boli v nemeckom, maďarskom a v latinskom jazyku. Týmto rokom sa skončila existencia aj činnosť žilinskej tlačiarne. Ján Chrastina dal v roku 1704 vytlačiť pohrebnú kázeň Daniela Krmana ml. spolu so stručným životopisom a históriou žilinskej tlačiarne. Stať predstavuje pohrebnú kázeň Daniela Krmana, významného slovenského evanjelického kňaza a neskôr superintendenta, o žilinskom tlačiarovi Jánovi Dadanovi ml. Pohrebná reč bola vydaná pod názvom *Kniha života* v roku 1704 Václavom Krolpom a faksimile kázne s predhovorom Borisa Bálena vydala v Bratislave v septembri v roku 1948 skupina kníhtlačiarňí a grafických závodov. Daniel Krman v nej predstavil osudy exulantskej tlačiarne, ktorá sa po bitke na Bielej hore (1620) dostala z Čiech na Slovensko a pôsobila vo viacerých slovenských mestách – v Púchove, v Senici a v Trenčíne. Tlačiarске remeslo predstavuje ako umenie, tvorbu a vydávanie kníh prezentuje na pozadí historického poslania Biblie a osobitne *Knihy života* (prorocktva, Zjavenie Jánovo). Prináša aj cenné údaje o tlačiarскеj technike a technológii, o dobovom povedomí tlače a o jej vplyve na život človeka.

Obr. č. 2a, 2b: KRMAN, Daniel. *Kniha života žilinského kníhtlačiarja Jána Dadana ml., Daniel Krman.* - Bratislava: Únia, 1948. 50 s.

Mesto Žilina udeľuje ocenenia za významné zásluhy o rozvoj mesta a jeho obyvateľov, späť so Žilinou. V roku 2010 udelilo Jánovi Dadanovi st. a Jánovi Dadanovi ml. Čestné občianstvo mesta Žilina – „in memoriam“.

Pri príležitosti 350. výročia narodenia Jána Dadana ml. (1662–1704), Žilinský samosprávny kraj vyhlásil rok 2012 za Rok Jána Dadana na Hornom Považí. V spolupráci s kultúrnymi inštitúciami vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti venoval rok osobnostiam, ktoré svojím životom a prácou šírili osvetu medzi ľuďmi a zaslúžili sa o kultúrno-spoločenský rozvoj svojho regiónu. Krajská knižnica pripravila viacero podujatí, aby

verejnosti túto osobnosť priblížila ako napr. vzdelávacie podujatie pre žiakov základných a stredných škôl, celoročnú výstavu, bibliografický leták a počas Týždňa slovenských knižníc v spolupráci so Štátnym archívom v Bytči – pobočka Žilina usporiadala odborný seminár pod názvom Žilinská kníhtlačiareň rodiny Dadanovcov. Sprievodným podujatím odborného seminára bola výstava s rovnomeným názvom, zostavená v spolupráci s Považským múzeom v Žiline a vydanie zborníka zostaveného z príspevkov prednášajúcich.

Knihy z fondu Krajskej knižnice v Žiline - výber

Rizner, Ľudovít Vladimír

Bibliografia písomníctva slovenského 2. / Ľudovít Vladimír Rizner. – Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1931. – S. 469–471.

Krman, Daniel

Knihy života žilinského kníhtlačiara Jána Dadana ml. / Daniel Krman. – Bratislava : Únia, 1948. – 50 s. (faksimile kázne z roku 1704 s predhovorom Borisa Bálena)

Kristenová, Vlasta

Vlastivedný zborník Žilinského kraja 1. /zost.Vlasta Kristenová. – Martin : Osveta, 1958. – S. 47–63.

Kristenová, Vlasta

Žilina v minulosti a dnes / Vlasta Kristeková. – Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1963. – 248 s.

Halaj, Dušan

Žilina – dejiny a prítomnosť / Dušan Halaj, Richard Marsina. – Martin : Osveta, 1975. – S. 222.

Encyklopédia Slovenska 1 A–D : súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska /

Bratislava : Veda, 1977. – 617 s.

Tomanová, Irena

Dadanovská tlačiareň / Irena Tomanová. – Žilina : Okresná knižnica, 1977. – 31 s.

Čaplovič, Ján

Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Diel 2. / Ján Čaplovič. – Martin : Matica slovenská, 1984. – S. 866–894.

Minárik, Jozef

Baroková literatúra : svetová, česká, slovenská / Jozef Minárik. – Bratislava : SPN, 1984. – 388 s.

Slovenský biografický slovník 1. A–D : od roku 833 do roku 1990 / Martin : Matica slovenská, 1986. – 538 s.

Valach, Július

Staré tlačiarne a tlačiarri na Slovensku / Július Valach. – Martin : Matica slovenská, 1987. – 211 s.

Valachová, Milada

Ján Dadan ml. : malá personálna bibliografia. 330. výročie narodenia / Milada Valachová. – Žilina : Okresná knižnica, 1992. – 14 s.

Breza, Vojtech

Tlačiarne na Slovensku 1477–1996 / Vojtech Breza. – Bratislava : Zväz polygrafie na Slovensku, 1997. – 209 s.

Prikryl, Ľubomír – Štanský, Peter

Mesto Žilina / Ľubomír Prikryl – Peter Štanský. – Žilina : Regionálna a rozvojová agentúra, 1997. – 185 s.

Malková, Martina

Slovenská produkcia exulantskej tlačiarne v Žiline v rokoch 1665–1717 / Martina Malková. – Bratislava : Univerzita Komenského, 1999. – 139 s.

Petrík, Borislav

Evanjelická encyklopédia Slovenska / Borislav Petrik. – Bratislava : BoPo, 2001. – S. 75.

Biografický lexikón Slovenska II. C–F / Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. – 696 s.

Sobolová, Božena

Dadanovská exulantská tlačiareň v Žiline / zost. Božena Sobolová. – Žilina : Žilinská knižnica, 2004. – 12 s.

Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500–1700 : medzinárodná putovná výstava / Martin : Slovenská národná knižnica, 2005. – 192 s.

Krman, Daniel

Poswęcowań zastaw... 1707 : nowý kalendář na rok 1708 / Daniel Krman. – Ostrihom : Katolícka univerzita Petra Pázmánya, 2007. – 159 s.

Sobolová, Božena

Daniel Krman /1663–1740/ : cestovný denník, Kniha života žilinského tlačiara Jána Dadana / Božena Sobolová. – Žilina : Žilinská univerzita, 2008. – 4 s.

Mrva, Marián

Žilina a Alexander Lombardini / Marián Mrva. – Žilina : Artis Omnis, 2009.
– S. 30.

Machala, Drahoslav

Slovenská vlastiveda 3 . Žilinská župa / Drahoslav Machala. – Martin : Matica slovenská, 2010. – 408 s.

Potulky starou Žilinou [1.] / Marián Mrva, Peter Štanský, fotografie Miroslav Pfliegel ; [fotografie Peter Cabadaj]. – Žilina : Artis Omnis, 2010. – 91 s.

Pajgerová, Lenka

Exulantské tlačiarne severného Slovenska / Lenka Pajgerová. – Žilina : Žilinská univerzita, 2012. – [76 s.].

Žilinská kníhtlačiareň rodiny Dadanovcov / [zostavila Ivana Jančulová]. – 1. vyd. – Žilina : Krajská knižnica, 2012. – 89 s.

Žilina Solna – Sillein – Zsolna : Genius loci / Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský ; [fotografie: Jozef Antošík [et al.] ; kresba: Peter Šimko ; mapa: Juraj Popluhár]. – 1. vyd. – Žilina : Publishing House, 2013. – 152 s.

Články z fondu Krajskej knižnice v Žiline – výber

Kleinschnitzová, F.

Ján Dadan, tlačiar slovenský... / F. Kleinschnitzová. In: Slovenské pohľady. – Roč. 46, č. 4 (1930), s. 253–254.

Čaplovič, Ján

O Krmanovej pohrebnej kázni nad Jánom Dadanom /Ján Čaplovič. In: Slovenské pohľady. – Roč. 46, č. 9 (1930), s. 623–624.

Šulc, Dušan

Žilinská tlačiareň v 17. a 18. storočí / Dušan Šulc. In: Typografia. – Roč. 39 (1932), s. 151.

Valentovič, Jozef

Žilina kedysi sa volala Sylva... / Jozef Valentovič. In: Slovenský typograf. – Roč. 2 (1940), s. 97–100.

Repčák, Jozef

Exulantské tlačiarne na Slovensku / Jozef Repčák. In: Slovenská národná knižnica. – Roč. 2, č. 1 (1946), s. 8–10.

Lombardini, Alexander

Niekdajšia žilinská tlačiareň / Alexander Lombardini. In: Tovaryšstvo. – Č. 2 (1895), s. 38–46.

Lombardini, Alexander

Slovenský Plutarch. Daniel Krman / Alexander Lombardini. In: Slovenské pohľady. – Roč. 6 (1886), s. 272.

Lombardini, Alexander

K dejepisu kníhtlačiarne v Žiline / Alexander Lombardini. In: Slovenský letopis. – Roč. 5 (1881), s. 314–317.

Štanský, Peter

Žilinské tlačiarne v minulosti / Peter Štanský. In: Žilinský večerník. – Roč. 1. č. 5 (1991), s. 5.

Groma, Patrik

Spoznávame Žilinu : Dadanovská kníhtlačiareň – národná kultúrna pamiatka (3. časť) / Patrik Groma. – Fotogr. – Žilinský večerník : týždenník Žilinského kraja. – Roč. 22, č. 4 (2012), s. 17.

(KK)

Rok Jána Dadana ml. : výstavy / (KK). – In: MY Žilinské noviny : regionálny týždenník. – ISSN 1336-0043. – Roč. 13, č. 25 (25. 6. 2012), s. 6.

Groma, Patrik

Spoznávame Žilinu (48. časť) : Dadanova kníhtlačiareň / Patrik Groma. – Obr. – In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. – ISSN 1338-1822. – Roč. 22, č. 49 (4. 12. 2012), s. 18.

Tractatus cometographicus... (Žilina 1681) v dimenziách dobového Uhorska / kolektív. – Obr. – In: Knižnica. – ISSN 1335-7026. – Roč. 16, č. 2 (6.2015), s. 35–44.

Berthotyová, Anna

Alexander Lombardini a Ján Dadan ml. – odborný seminár : pozvánky / Anna Berthotyová. – In: Žilinský večerník : týždenník severného Slovenska. – ISSN 1338-1822. – Roč. 26, č. 49 (5. 12. 2017), s. 10.

Žibritová, Gabriela

Naša kométa letí do sveta... : tlač o kométach v 17. storočí v Uhorsku / Gabriela Žibritová. – Obrázky. – In: Knižnica : revue pre knihovníctvo, bibliografiu, knižnú kultúru, informačné systémy a technológie, biografistiku, archív a múzeum knihy a literárnych pamiatok. – ISSN 1336- 0965. – Roč. 20, č. 2 (2019), s. 81–83.

Zoznam bibliografických odkazov

BREZA, Vojtech, 1997. *Tlačiarne na Slovensku 1477–1996*. – Bratislava: Zväz polygrafie na Slovensku. 209 s.

KRISTENOVÁ, Vlasta, 1963. *Žilina v minulosti a dnes*. Stredoslovenské vydavateľstvo. 248 s.

KRMAN, Daniel, 1948. *Kniha života žilinského kníhtlačiara Jána Dadana ml.* Bratislava: Únia. 50 s.

MINÁRIK, Jozef, 1984. *Baroková literatúra: svetová, česká, slovenská*. Bratislava: SPN. 388 s.

Slovenský biografický slovník I. A–D: od roku 833 do roku 1990, 1986. . Martin: Matica slovenská. 538 s.

MORAVČÍK, Jozef, [2011]. *Žilina – centrum severného Slovenska: od praveku po stredovek*. 1. vyd. Žilina: Mesto Žilina. [40] s. ISBN 8088877369.

Slovenský biografický slovník III. K–L: od roku 833 do roku 1990, 1989. Martin: Matica slovenská. 447 s.

TOMANOVÁ, Irena, 1977. *Dadanovská tlačiareň*. Žilina: Okresná knižnica. 31 s.

VALACH, Július, 1987. *Staré tlačiarne a tlačiarri na Slovensku*. Martin: Matica slovenská. 211 s.

VALACHOVÁ, Milada, 1992. *Ján Dadan ml.: malá personálna bibliografia*. Žilina: Okresná knižnica. 14 s.

VESELÝ, Daniel, 2004. *Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius. 382 s.

Žilinská kníhtlačiareň rodiny Dadanovcov, 2012. [Zostavila Ivana Jančulová]. 1. vyd. Žilina: Krajská knižnica. 89 s. ISBN 9788085148657.

Dadanovská exulantská tlačiareň v Žiline

ŽILINSKÁ KNIŽNICA (ŽILINA, Slovensko), 2004. *Dadanovská exulantská tlačiareň v Žiline*. [Zostavila Božena Sobolová]. 1. vyd. Žilina: Žilinská knižnica. 12 s. ISBN 8085148293.

III. TEMATICKÝ BLOK

J. A. KOMENSKÝ A VZÁJEMNÉ PRŮNIKY VE VZDĚLÁVÁNÍ A KULTUŘE

DÍLO JANA AMOSE KOMENSKÉHO V PŘEKLADECH PO ROCE 1989

Mgr. Lenka Pokorná Korytarová

Moravská zemská knihovna v Brně

V příspěvku se formou sondy představí téma překladů spisů Jana Amose Komenského vydaných po roce 1989. Na příkladu bibliografického soupisu se kromě stručného analytického zhodnocení získaných dat poukáže na možnosti práce bibliografa, které přináší moderní technologie, digitalizace a využití elektronizace. Prostřednictvím předem definovaných jazyků (překlady do anglického, francouzského, německého, polského, španělského, italského a slovenského jazyka) a zdrojů dat zmapuje zájem o dílo Komenského na přelomu 20. a 21. století.

The paper presents an insight into the subject of translations of Jan Amos Komenský's writings published after 1989. There is a brief analytical evaluation of obtained data shown (on an example of a bibliographic sample) in regards to bibliographic work made possible by modern technologies, digitalization and computerization. It maps the level of interest in Komenský's work at the turn of the 20th and 21st century through selected languages (translations into English, French, German, Polish, Spanish, Italian and Slovak) and data sources.

Osobnost a dílo Jana Amose Komenského vyvolává po staletí ohlasy a odborný zájem po celém světě, odborníci se trvale vracejí k myšlenkám, opakovaně analyzují jeho pedagogické, filozofické, teologické i beletristické texty, sdružují se v komeniologických společnostech a diskutují na odborných plénech. Zájem o život a dílo Jana Amose Komenského ožívá v letech kulatých jubileí, ať již životních, nebo těch, které se vztahují ke konkrétním spisům. A jinak tomu není ani v případě tohoto příspěvku, který zapadl mezi dvojité výročí 2020 a 2022 – 430. výročí narození a 350. výročí úmrtí J. A. Komenského. Jak již název naznačuje, příspěvek se zaměří na reflektování zájmu o vydávání spisů J. A. Komenského na přelomu 20. a 21. století za hranicemi České republiky.

Při výběru tématu sehrál svou roli vztah Moravské zemské knihovny k osobnosti a dílu Jana Amose Komenského; MZK se trvale hlásí k jeho odkazu, což vyjadřuje nejen reliéf labyrintu na čelní fasádě budovy knihovny, ale zejména systematické budování knihovny

komenian, oficiálně zahájené v roce 1900 (ve fondu knihovny se nyní nachází přes 300 komenian), a výstavní činnost knihovny, která pravidelně přibližuje osobnost Komenského svým čtenářům. Zúžení tématu na překlady spisů J. A. Komenského se pojí s další aktivitou Moravské zemské knihovny, která je hlavním řešitelem probíhajícího projektu *Česká literatura ve světě a světová literatura v Čechách v letech 1989–2020* (NAKI II), v němž se zaměřuje na překladovou literaturu.

Komeniologové pravidelně evidují produkci tzv. komenian. V minulosti vyšla celá řada různorodých komeniologických bibliografií, které se v posledních letech častěji než na ucelené bibliografie soustředí na sledování roční produkce. Nejlépe hodnocené komeniologické bibliografie sestavili Čeněk Zíbrt (Zíbrt, 1912), Emma Urbánková (Urbánková, 1959), Zdeněk Pokorný (Pokorný, 1992), Anežka Baďurová (Baďurová, 2007) atd.¹

Předkládaný soupis, jenž se zaměřuje na zahraniční překlady Komenského spisů, poukáže na možnosti, které do tohoto typu výzkumu přináší éra elektronizace: otevřenost a dostupnost dat, ale také na limity s tím spojené. Sledovala se četnost vydávání děl J. A. Komenského. Převažují častěji nové překlady nebo opakovaná vydání, faksimilia a reprinty předchozích překladů? O které ze spisů Komenského je stále zájem? Lze na získaných datech pozorovat v době jubileí totožnou tendenci nárůstu překladů spisů Komenského jako v případě odborných publikací, konferencí, kolokvií a výstav?

Z aplikovaných metodologických postupů se využily bibliografické přístupy a metoda sondy, uplatněná ve vymezení sledované množiny jazyků, do nichž se spisy překládaly (podle principu popsaného níže), a ve výběru zdrojů dat. Shromážděná data se poté stručně analyticky a kvantitativně vyhodnotila. Základní kritéria zařazení do soupisu lze definovat následovně:

- z hlediska jazyka překladu koresponduje výběr se čtyřmi základními jazyky, které jsou sledovány ve výše zmíněném projektu o překladové literatuře: zařadily se tak překlady do jazyka anglického, francouzského, německého a polského, tato skupina se dále rozšířila o překlady do jazyka italského, španělského a slovenského,
- z hlediska jazyka originálu nehrálo roli, který zdrojový jazyk překladatelé využili,
- z hlediska tematického se vkládaly všechny dohledané spisy Komenského (včetně edic korespondence), naopak se vynechaly adaptace děl (např. divadelní, hudební),

¹ Problematikou zahraničních komeniologických bibliografií se například v 80. a 90. letech zabýval Jiří Sedlák (Sedlák, 1987, 1991). Jednu z novějších a aktuálně nejrozsáhlejších zahraničních bibliografií zpracovali v Německu na přelomu tisíciletí (Michel, Beer, 2000), avšak některé recenze ji nehodnotí zcela pozitivně (Schäfer, 2008).

- z hlediska chronologického vymezení se začlenily tituly vydané po roce 1989, včetně opakovaných vydání poprvé otištěných před rokem 1989, faksimilií, reprintů apod.,
- z hlediska místa vydání překladu se vyhledávání teritoriálně nevymezilo a vkládaly se také překlady vydané v České republice – až na jednu výjimku, kterou je spis *Orbis pictus*, vytištěný v České republice a primárně určený českému čtenáři,
- v případě vícejazyčného vydání se titul zařadil pouze jedenkrát pod oficiální jazyk země, v níž došlo k vydání publikace.

Na rozdíl od tradiční bibliografické práce *de visu* se při zpracování této bibliografie využily katalogizační záznamy, pocházející z online katalogů a databází evropských a světových knihoven. Okolnosti umožnily fyzicky prohlédnout pouze omezený vzorek překladů. S ohledem na definované jazyky překladu se excerpovaly online katalogy vybraných národních knihoven.² Za obsáhlejší zdroj záznamů lze však označit souborné národní a světové databáze, přičemž se potvrdil předpoklad, že se v knihovnách České republiky nachází pouze část dohledaných záznamů.³ Mezi nepostradatelné pomocníky pro bibliografické zpracování tématu nadnárodní povahy patří dva světové katalogy, přičemž každý z nich pracuje na odlišném principu: OCLC *WorldCat* (<https://www.worldcat.org/>) představuje největší mezinárodní bibliografickou databázi, do níž pravidelně své záznamy zasílá řada národních, vědeckých a specializovaných knihoven, avšak princip jednoho sjednoceného záznamu propojeného s lokálními záznamy spolupracujících knihoven provází poměrně četná chybovost dat. Oproti tomu virtuální katalog *Karlsruher Virtueller Katalog* (KVK, <https://kvk.bibliothek.kit.edu/>) předává vyhledávací dotazy přímo do katalogů zapojených knihoven; orientuje se sice na databáze německé jazykové oblasti, mimo ně však

² Katalogy Britské knihovny (The British Library, <https://www.bl.uk/catalogues-and-collections>), Knihovny Kongresu (The Library of Congress, <https://catalog.loc.gov/>), Francouzské národní knihovny (Bibliothèque nationale de France, <https://catalogue.bnf.fr/>), Německé národní knihovny (Deutsche Nationalbibliothek, <https://portal.dnb.de/>), Švýcarské národní knihovny (Schweizerische Nationalbibliothek, <https://www.helveticat.ch/>), Rakouské národní knihovny (Österreichische Nationalbibliothek, <https://search.onb.ac.at/>), Polské národní knihovny (Biblioteka Narodowa, <https://www.bn.org.pl/>), Ústřední národní knihovny v Římě (Biblioteca Nazionale Centrale di Roma, <http://bve.opac.almaviva.italia.it/>), Národní knihovny Španělska (Biblioteca Nacional de España, <http://catalogo.bne.es/uhtbin/webcat/>).

³ *Souborný katalog České republiky* (SK ČR <https://skc.nkp.cz/>), *Catalogue collectif de France* (CCFr, <https://ccfr.bnf.fr/>), *Système universitaire de documentation* (SUDOC, <http://www.sudoc.abes.fr/>), *Union Catalogue of Belgian Libraries* (UniCat, <https://www.unicat.be/>), *Swisscovery* (<https://swisscovery.slsp.ch/>), *Bibliothèque et Archives nationales du Québec Catalogue* (BANQ Catalogue, <https://cap.banq.qc.ca/>), *Gemeinsamer Verbundkatalog* (GVK, <https://kxp.k10plus.de/>), *Gateway Bayern* (BVB, <https://www.gateway-bayern.de/>), *Österreichische Bibliothekenverbund* (<https://search.obvsg.at/>), *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny* (NUKAT, <http://katalog.nukat.edu.pl/>), *Catalogo del Servizio Bibliotecario Nazionale* (<https://opac.sbn.it/>), *Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español* (CCPB, <http://catalogos.mecd.es/CCPB/cgi-ccpb/abnetopac/>), *Red de Bibliotecas Universitarias Españolas* (REBIUN, https://rebiun.baratz.es/rebiun/?&locale=en_EN), *Slovenská knižnica* (SK, <https://www.kis3g.sk/>).

nabízí možnosti vyhledávání ve vybraných evropských a světových knihovnách. *Index translationum*, mezinárodní bibliografická databáze překladové literatury vedená při UNESCO, se v současné době nachází mimo provoz, tudíž jej nebylo možné využít k excerpcování.

Výhody zvoleného druhu zdroje dat spočívají ve zpřístupnění širokého spektra katalogizačních záznamů a v kvantitě záznamů (včetně dotisků, opakovaných vydání atd.), na druhou stranu se nevýhody tohoto zdroje ukazují poměrně rychle: kvůli časté neúplnosti, nepřesnosti či chybovosti dat se záznamy musí kontrolovat a komparovat napříč katalogy, většinou bez možnosti fyzické kontroly knihy. Stojí za tím různé úrovně naplnění katalogizačního záznamu, rozdílná katalogizační pravidla a formáty a častá proměnlivost dat (v záznamech mnohdy chybějí zásadní položky pro sledování překladů: jméno překladatele, zdrojový jazyk, název originálu, rozsah).

Během vyhledávání se musely zohlednit alternativní zápisy jména Jan Amos Komenský v národních autoritách, jež se vždy neshodují se zápisem jména uvedeným na titulním listě.⁴ Jméno Jana Amose Komenského se vyznačuje velkou variabilitou, podmíněnou zvyklostmi konkrétního jazyka: ve sledovaných jazycích se národní autorita vyskytuje ve formě *Komenský*, *Jan Amos* také v Polsku, na Slovensku (dále ve většině slovanských zemí) a překvapivě v Itálii. Ostatní jazyky nejčastěji vycházejí z latinské podoby jména *Ioannes Amos Comenius*: s poněmčenou úpravou prvního křestního jména *Comenius*, *Johann Amos* se lze setkat v germánských jazykových oblastech (Německo, Rakousko, Švýcarsko) stejně jako v anglofonních zemích (Velká Británie, Spojené státy americké apod.) a ve španělsky hovořících zemích. Ve Francii lze ve dvou hlavních katalozích narazit na dvě varianty zápisu: BnF, odpovídající za národní autority, uvádí jednoslovně *Comenius*, zatímco databáze Sudoc vede spisy Komenského pod jednotnou formou *Comenius*, *Jan Amos*. Na titulních listech se objevují následující varianty: v angličtině *John Amos Comenius* či *John Comenius*, v němčině *Johann Amos Komenius*, ve francouzštině *Jean Amos Comenius*, v polštině *Jan Amos Komeński* nebo *Komeniusz*, ve španělštině *Juan Amos Comenio* a *Johannes Amos Comenios*, v italštině *Giovanni Amos Comenio* či *Comenio*.

Ve sledovaných letech bylo dohledáno 122 vydání, včetně vydání, která se v těchto letech objevila v totožném formátu více než jedenkrát; bez započítání těchto výtisků se jedná o přibližně 99 vydání (příloha 1). Začlenění opakovaných vydání zprostředkovává další rovinu pohledu na překladovou literaturu a uceluje obraz zájmu o dílo Jana Amose

⁴ Dále srov. VIAF, Virtual International Authority File. OCLC 2010–2021, [cit. 14. 11. 2021]. Dostupné z: <http://viaf.org>.

Komenského. Zatímco v letech významných výročí lze napříč státy sledovat zvýšený odborný zájem a produkci odborné sekundární i populárně-naučné literatury, včetně pořádání konferencí, kolokvií a výstav, nárůst vydání Komenského spisů je patrný zejména v první polovině 90. let 20. století, a to především v Německu a na Slovensku (avšak to, že 400. výročí narození vyčnívalo, nepřekvapí). Ale například během připomínání si 350. výročí vydání Komenského pedagogického díla *Opera didactica omnia* lze sledovat vyšší odborný zájem, který se však vyšším zařazením Komenského spisů do edičních plánů ve sledovaných jazycích výrazněji neprojevil (v rámci sondy se nereflektovala jednojazyčná latinská vydání spisů). Vzhledem k rostoucímu zájmu asijských států o osobnost a dílo Komenského na přelomu století se nabízí úvaha, jak by se jejich produkce promítla do celkového obrazu (Steiner, 2009, s. 377–378, Kim, 2009, s. 455–462).

Ze shromážděných dat vyplývá, že pomyslná první příčka nejčastěji vydávaných děl patří spisu *Labyrint světa a ráj srdce*, druhé a třetí místo náleží spisům *Orbis sensualium pictus* (Svět v obrazích) a *Didactica magna* (Velká didaktika, součást souboru *Opera didactica omnia*). Naopak např. spis *Janua linguarum reserata* neboli Brána jazyků, který měl v 17. století patřit mezi bestsellery (Kumpera, 1992, s. 247), nalezneme po roce 1989 pouze ve dvou výtiscích (1x španělsky, 1x slovensky). Pokud by se nesčítala pouze vydání jednoho spisu, ale celku, na první příčky by se dotahovalo i vrcholné pansofické dílo *De rerum humanarum* (Obecná porada o nápravě věcí lidských), které se po roce 1989 objevilo v anglické, německé, italské, španělské a slovenské mutaci (největšímu zájmu se obecně těší 4. díl *Pampaedia* (Vševýchova)).

Španělsky hovořící země, zejména na americkém kontinentě, projevují trvalý zájem o pedagogicky zaměřené spisy J. A. Komenského (srov. Mištinová, 2009, s. 492–497), podobné výsledky lze spatřit také ve francouzském jazyce. Oproti tomu v anglickém jazyce se pozornost v tomto období větší měrou upínala na filozoficko-teologickou rovinu Komenského díla (charakteristické zejména pro přelom 80. a 90. let 20. století).⁵ V případě vyčnívají mezi ostatními, se podíl pedagogických a filozoficko-teologických spisů pohybuje přibližně na stejné rovině. Postu hlavního editora se ujímají odborníci z řad komeniologů, pedagogů, filozofů, výjimečně se podíleli také na překladu: např. v Argentině Helena Voldan (1925–2021), v Německu Klaus Schaller (1925–2015), Andreas Flitner (1922–2016), Erwin Schadel (1946–), Uwe Voigt (1965–), v Itálii Giordano Formizzi, ve Francii Daniel S. Larangé atd.

⁵ Překlady jednotlivých částí *De rerum humanarum* se ujal Archie M. O. Dobbie (1911–?).

Beletristický spis *Labyrint světa a ráj srdce* patří v současnosti k nejpřekládanějším Komenského spisům (podrobněji Kumpera, 1992, s. 256–257), a protože jej Komenský sepsal v češtině, z češtiny se také většinou překládá, i když i zde se najdou výjimky svědčící o opaku. V sedmi excerpovaných jazycích se podařilo dohledat 19 vydání *Labyrintu*, v devíti případech se jednalo o nové překlady⁶ a v dalších pěti o překlady revidované (např. opakovaně recyklovaný německý překlad Z. Baudnika z roku 1908). A zatímco ve slovenštině a polštině nevyšlo žádné vydání, ve španělštině se po roce 1989 *Labyrint* nově přeložil a vydal dokonce třikrát (příloha 4 a 6). Čtyři překlady *Labyrintu* vydalo po roce 2000 české nakladatelství Wald Press: francouzsky (2006), italsky (2007), anglicky (2008) a kromě excerpovaných jazyků bulharsky (2009), avšak až na bulharský překlad se jednalo o revidované překlady poprvé vydané po roce 1989. Kromě uvedených 19 vydání se v databázích objevilo dalších 12 cizojazyčných, z větší části nově přeložených, vydání *Labyrintu*: maďarsky (1990²), rusky (2000), vietnamsky (2001²), korejsky (2004, 2013), japonsky (2006, opakované vyd.), švédsky (2007), bulharsky (2009), portugalsky (2010²), srbsky (2011), rumunsky (2013) a nizozemsky (2016).

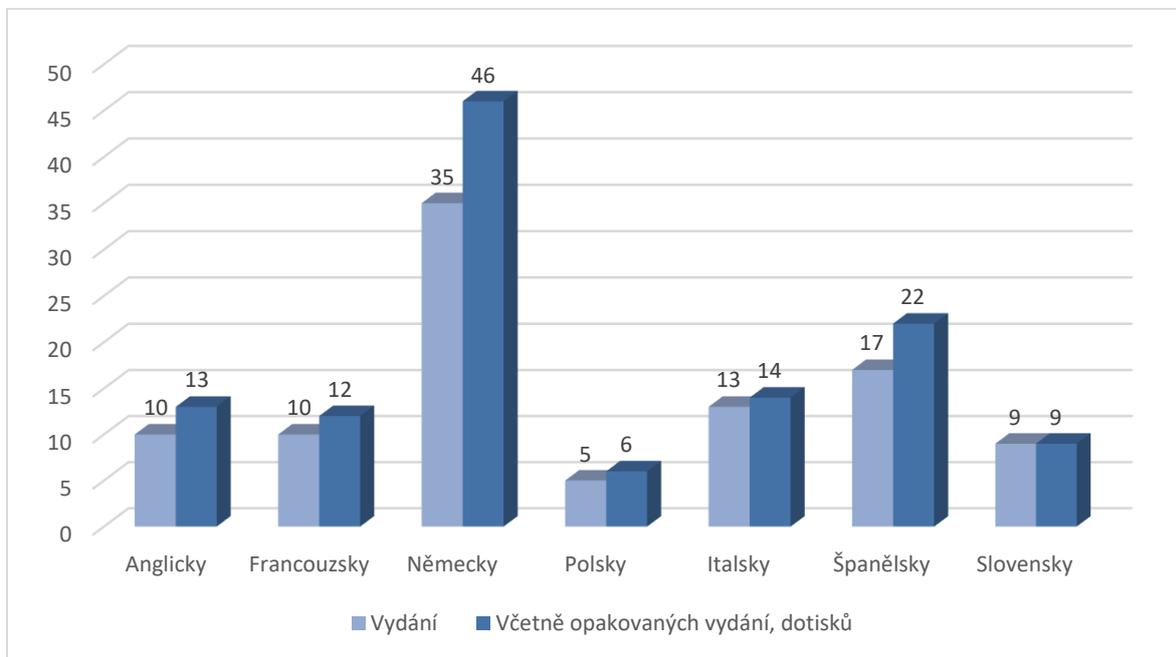
Od roku 1998, kdy Ministerstvo kultury ČR zahájilo program na podporu překladů české literatury, obdržely finanční dotaci čtyři překlady spisů J. A. Komenského, z toho tři přeložila do španělštiny Helena Voldan (*Labyrint světa a ráj srdce*, 1999, *Hlubina bezpečnosti*, 2000, *Via lucis*, 2002), a jeden ruský překlad *Labyrintu* vyšel v roce 2000 (Schwarz, 2019; srov. příloha 5).

Ze statistického srovnání vyplývá, že vydávání spisů Komenského v posledních deseti letech stagnuje (příloha 2), a když vyjde nový titul, jedná se jen o jedině o nový překlad. Zda a do jaké míry se na publikování nových či opakovaně vydaných překladů projeví dvojité výročí 2020 a 2022, se ukáže v delším časovém horizontu. Téma samotné skýtá potenciál: rozšíření množiny excerpovaných jazyků překladu (nejen jazyků evropského a amerického kontinentu, ale také asijských jazyků, kde však případný zpracovatel může narazit na osobní znalostní limity v oblasti nelatinkových písem) a provedení hloubkové analýzy shromážděných dat a jejich komparace s výsledky aktuálních komeniologických bádání.

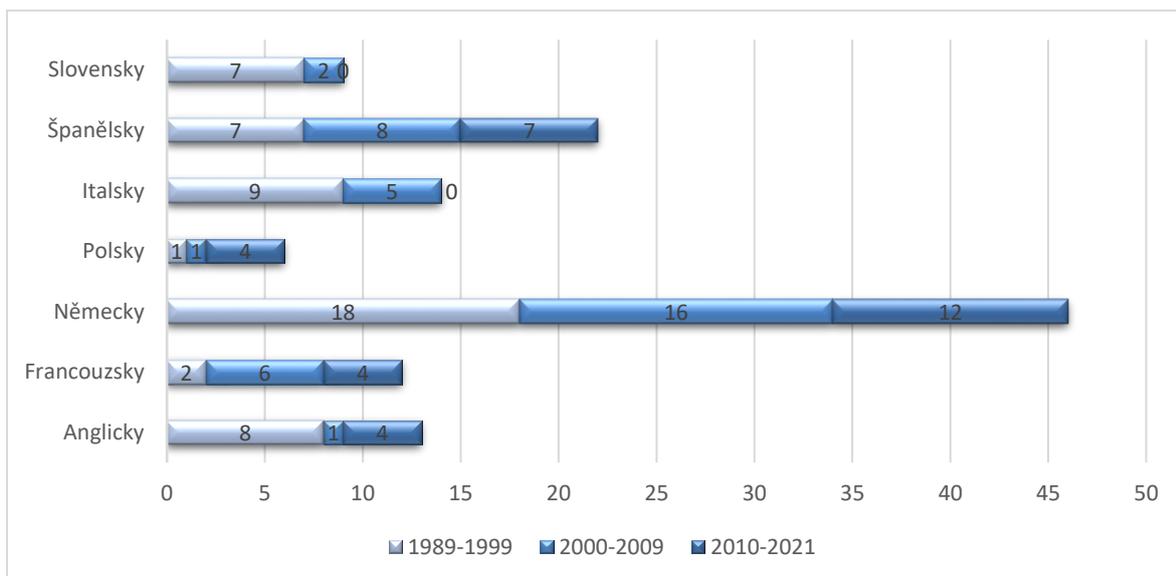
⁶ V angličtině: překlad Howard Louthan a Andrea Sterk (1998), Timothy L. Price (2021); ve francouzštině: překlad Xavier Galmiche ve spolupráci s Hanou Voisine Jechovou (1991), Christian Fleischl (2005); v němčině: Irina Trend (1992); v italštině: Tomáš Kubíček (2002); ve španělštině: překlad Helena Voldan (1999), Aïda Martínez i Prat (2002), Joaquín Abellán a Valeria Kovachova Rivera de Rosales (2009).

Přílohy

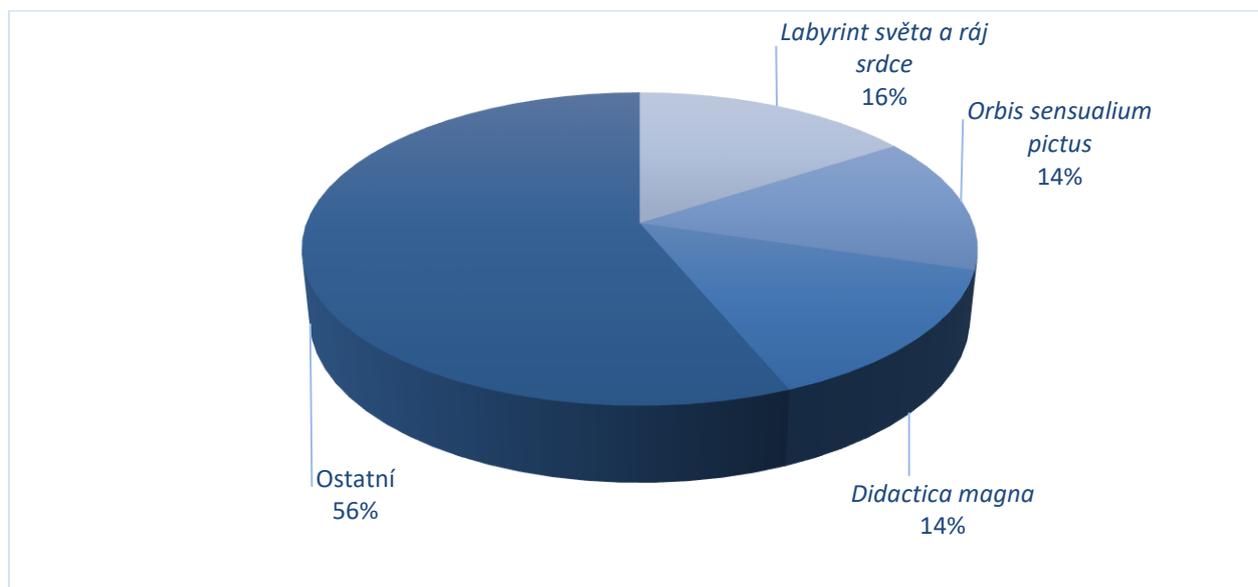
Příloha 1: Celkový počet dohledaných překladů spisů J. A. Komenského po roce 1989

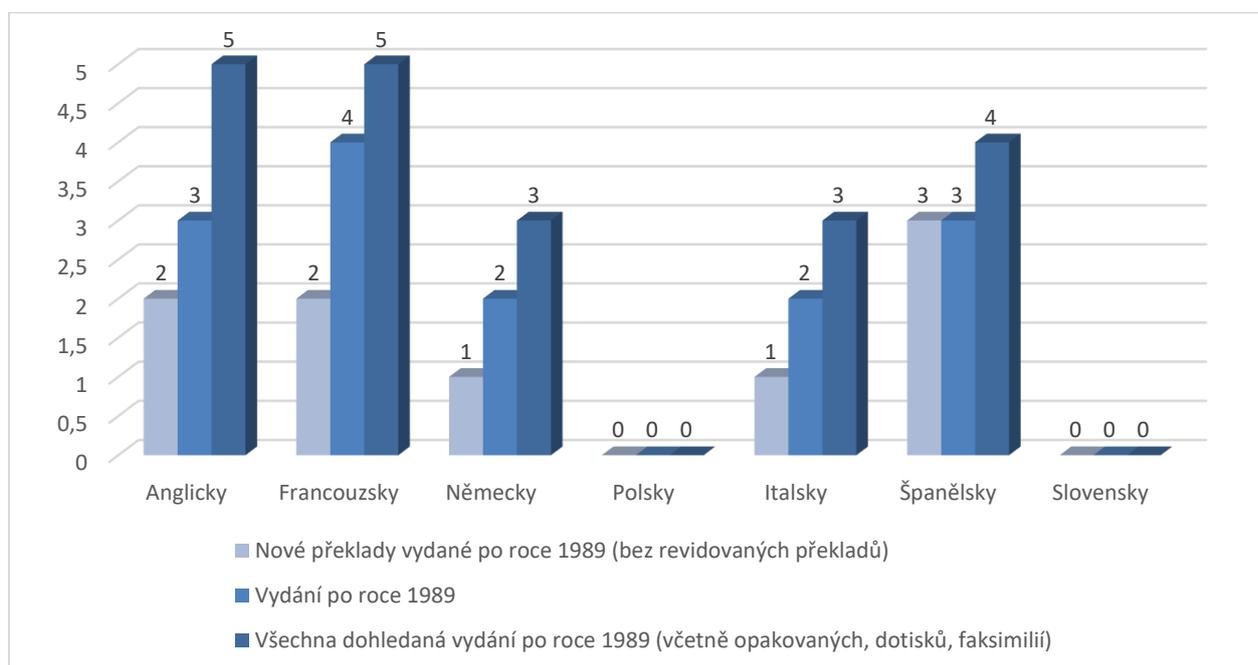
Příloha 2

Příloha 3: Nejčastěji překládané spisy Jana Amose Komenského

Příloha 4: Spis *Labyrint světa a ráj srdce* v překladech po roce 1989

Příloha 5: Bibliografie spisů Jana Amose Komenského v překladech po roce 1989

Struktura bibliografického záznamu: název díla v překladu v kurzívě; název originálu, popř. doplněný o název českého vydání v hranatých závorkách; údaje o odpovědnosti (editor, překladatel, autor předmluvy, doslovu, ilustrátor); nakladatelské údaje; údaje fyzického popisu; údaje o edici v kulaté závorce; ISBN. Pod záznamem jsou umístěny doplňující poznámky vztahující se k vydání.

Záznamy jsou řazeny podle jazyka překladu a dále chronologicky.

Překlady do anglického jazyka

1. *Panglottia or Universal language: being part five of his Universal deliberation on the reform of human affairs* [Panglottia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panglottia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Archie M. O. Dobbie. Shipston-on-Stour, Warwickshire: Peter I. Drinkwater, 1989. XII, 96 s. ISBN 0-946643-31-8.
2. *Panegersia or Universal awakening* [Panegersia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panegersia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Archie M. O. Dobbie. Shipston-on-Stour: Drinkwater, 1990. XX, 76 s. ISBN 0-946643-37-7.
3. *Pannuthesia or Universal warning* [Pannuthesia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pannuthesia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Archie M. O. Dobbie. Shipston-on-Stour: Drinkwater, 1991. 93 s. ISBN 0-946643-37-7.
4. *Joh. Amos Comenii Orbis sensualium pictus, hoc est, omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum, pictura et nomenclatura = Visible World or A nomenclature and picture of all the chief things that are in the world; and of mens employments therein* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Přel. z něm. do angl. Udo Fries, přel. z lat. do angl. Charles Hoole. Zürich: Pestalozzianum Verlag; Hitzkirch: Comenius Verlag, 1992. 309 s.
Bilingvní anglicko-latinské vydání. Faksimilie vydání z roku 1659.
5. *Panorthosia or Universal reform: chapters 19 to 26* [Panorthosia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panorthosia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Archie M. O. Dobbie, M. Litt. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1993. 167 s. ISBN 1-85075-430-6.

6. *Panorthosia or Universal reform: chapters 19 to 26* [Panorthosia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panorthosia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Archie M. O. Dobbie, M. Litt. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1993. Online zdroj (pdf). ISBN 1-84714-165-X.
E-kniha.
7. *Panorthosia of universal reform: chapters 1–18 and 27* [Panorthosia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panorthosia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. a úvod napsal Archie M. O. Dobbie. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1995. 256 s. ISBN 1-85075-530-2.
8. *The labyrinth of the world and the paradise of the heart* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. z češ. a úvodní studii napsali Howard Louthan, Andrea Sterk, předmluvu napsal Jan Milič Lochman. New York: Paulist Press, 1998. X, 250 s. (The Classics of Western Spirituality) ISBN 0-8091-0489-X, 0-8091-3739-9.
9. *The labyrinth of the world and the paradise of the heart* [Labyrint světa a ráj srdce]. Ed. Jiří Wald, přel. Howard Louthan, Andrea Sterk, předmluvu napsal Jan Milič Lochman, il. Petr Nikl. Prague: Wald Press, 2008. 225 s. ISBN 978-80-903931-3-4.
10. *The Labyrinth of the world and the paradise of the heart* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Francis Lützow. [S. l.]: Scholar Select, [2017?]. 306 s. ISBN 9781371837860.
Faksimilie vydání z roku 1905.
11. *Joh. Amos Commenii Orbis sensualium pictus* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Milton Keynes: Gale, [2018]. 1 sv. (Eighteen century collections online. Print series) ISBN 9781385705230.
Anastatický přetisk vydání z roku 1705.
12. *The Labyrinth of the world and the paradise of the heart* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Francis Lützow. London: Franklin Classis Trade Press, 2018. 1 sv. ISBN 978-0-342-82882-1.
Faksimilie vydání z roku 1901.
13. *Labyrinth of the world and the paradise of the heart* [Labyrint světa a ráj srdce]. Adapt. Timothy L. Price. Kearney: Ekklesia Press, 2021. 1 sv. ISBN 9781737235309.

Překlady do francouzského jazyka

1. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Xavier Galmiche, na překladu spolupracovala Hana Jechová. Paris: Desclée, 1991. 352, [16] s. (La nuit spirituelle; Librairie européenne des idées) ISBN 2-7189-0560-3.
2. *La grande didactique ou L'art universel de tout enseigner à tous* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Přel. z lat. Marie-Françoise Bosquet-

- Frigout, Dominique Saget, Bernard Jolibert. Paris: Klincksieck, 1992. 284 s. (Philosophie de l'éducation, 9) ISBN 2-252-02787-8.
3. *La grande didactique ou L'art universel de tout enseigner à tous* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Přel. z lat. Marie-Françoise Bosquet-Frigout, Dominique Saget, Bernard Jolibert. 2e éd. revue et corrigée. Paris: Klincksieck, 2002. 284 s. (Philosophie de l'éducation, 9) ISBN 2-252-03407-6.
 4. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Christian Fleischl. Ottawa: Ebookslib, 2005. 262 s. ISBN 1-4121-0472-6.
 5. *Novissima linguarum methodus = La toute nouvelle méthode des langues* [Linguarum methodus novissima]. Ed. Gilles Bibeau, Jean Caravolas, Claire Le Brun-Gouanvic, přel. z lat. Honoré Jean, předmluvu napsal Étienne Krotky. Ed. critique. Genève: Droz, 2005. XX, 506 s. (Langue et cultures, 37) ISBN 2-600-00979-5.
Bilingvní francouzsko-latinské vydání.
 6. *Art et enseignement de la prédication: manuel d'homilétique de l'Unité des frères tchèques et moraves* [Zpráva a naučení o kazatelství, pod názvem Jana Amosa Komenského Umění kazatelské]. Přel. z češ. a okomentoval Daniel S. Larangé. Paris; Budapest; Kinshasa: Harmattan, 2006. 264 s. ISBN 2-296-00513-6.
 7. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. a okomentoval Xavier Galmiche, il. Rut Kohn, předmluvu napsal Jiří Beneš. Prague: Wald Press, 2006. 203 s. ISBN 80-903232-5-1.
 8. *L'unique nécessaire = Unum necessarium* [Unum necessarium, čes. vyd. Jedno potřebné]. Přel. Christian Fleischl. Paris: Harmattan, 2009. 188 s. (Ouverture philosophique) ISBN 978-2-296-09544-1.
Bilingvní francouzsko-latinské vydání.
 9. *Suite de l'admonition fraternelle à Maresius* [Continuatio admonitionis fraternae de temperando charitate zelo]. Přel. z lat. Claire Le Brun-Gouanvic, předmluvu napsal Jean-Antoine Caravolas. Paris: Harmattan, 2010. 285 s. (Ouverture philosophique) ISBN 978-2-296-11370-1.
Bilingvní francouzsko-latinské vydání.
 10. *La typographie vivante* [Typographeum vivum in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Živá tiskárna]. Ed. Pierre Billouet, přel. z lat. Catherine Commiot, Pierre Billouet. Paris: H. Champion, 2014. 182 s. (Champion essais, 28) ISBN 978-2-7453-2641-6.

11. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. z angl. překladu čes. originálu Michel de Crayencour. Paris: Hachette livre; BnF, 2017. 331 s. (Gallica. Bibliothèque numérique) ISBN 9782012692657.
Faksimilie francouzského vydání z roku 1906.
12. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. z angl. překladu čes. originálu Michel de Crayencour. Paris: Hachette livre, 2018. 331 s. ISBN 978-2-01-282789-9.
Faksimilie francouzského vydání z roku 1906.

Překlady do německého jazyka

1. *Pforte der Dinge = Janua rerum* [Janua rerum, čes. vyd. Brána věcí]. Přel. z lat., úvod napsal a okomentoval Erwin Schadel. Hamburg: Meiner, 1989. CVI, 286 s. (Philosophische Bibliothek, 402) ISBN 3-7873-1175-0, 3-7873-0759-1.
2. *Orbis sensualium pictus: Hoc est, omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum, pictura et nomenclatura = Die sichtbare Welt: Das ist aller vornemsten Welt-Dinge und Lebens-Verrichtungen Vorbildung und Benahmung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. 4. Aufl. Dortmund: Harenberg, 1991. 405 s. (Die bibliophilen Taschenbücher, 30) ISBN 3-921846-30-7.
Faksimilie vydání z roku 1658 (Norimberk). Bilingvní německo-latinské vydání.
3. *Pampaedia = Allerziehung* [Pampaedia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pampaedia (Vševýchova) in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Klaus Schaller. Sankt Augustin: Academia Verlag Richarz, 1991. 319 s. (Schriften zur Comeniusforschung, 20) ISBN 3-88345-697-7.
4. *Allweisheit: Schriften zur Reform der Wissenschaften, der Bildung und des gesellschaftlichen Lebens: Jubiläumausgabe*. Ed., přel. z češ. a úvod napsal Franz Hofmann. Neuwied; Kriftel; Berlin: Luchterhand, 1992. 321 s. ISBN 3-472-00798-2.
Výbor ze spisů J. A. Komenského.
5. *Der Engel des Friedens* [Angelus pacis, čes. vyd. Anděl míru]. Ed. Henning Vierck, přel. z lat. a úvod napsal Franz Hofmann, studii sepsal Josef Polišenský. Berlin: Förderkreis Böhmisches Dorf in Berlin-Neukölln, 1992. 55 s. (Seminar im Comenius-Garten, 1).
6. *Große Didaktik* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Ed. a přel. z lat. Andreas Flitner, doslov napsal Klaus Schaller. 7. Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 1992. VIII, 280 s. (Pädagogische Texte) ISBN 3-608-91372-6.
Poprvé v překladu A. Flitnera vyšlo v roce 1954.

7. *Labyrinth der Welt und Paradies des Herzens: Roman* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Irina Trend, il. Miloslav Disman. Burgdorf: A+O Verlag, 1992. 195 s. ISBN 3-905086-00-X.
8. *Leben, Werk und Wirken: Autobiographische Texte und Notizen*. Ed., přel. a úvod napsal Gerhard Michel, Jürgen Beer. Sankt Augustin: Academia-Verlag, 1992. XI, 258 s. (Schriften zur Comeniusforschung, 21) ISBN 3-88345-698-5.
Výbor ze spisů J. A. Komenského.
9. *Orbis sensualium pictus: Kunstmappe mit 10 Tafeln von je acht Kupferstichen der ersten englischen Ausgabe, London 1659* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazech]. Zürich: Pestalozzianum Verlag; Hitzkirch: Comenius Verlag, 1992. 1 sv.
Faksimilie vydání z roku 1659 (Londýn). Bilingvní anglicko-německé vydání.
10. *Angelus Pacis = Friedensengel* [Angelus pacis, čes. vyd. Anděl míru]. Ed. a úvod napsal Walter Eykman, nově přel. z lat. Otto Schönberg. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1993. 103 s. ISBN 3-88479-865-0.
Bilingvní německo-latinské vydání.
11. *Große Didaktik* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Ed. a přel. z lat. Andreas Flitner, doslov napsal Klaus Schaller. 8. Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 1993. VIII, 280 s. (Pädagogische Texte) ISBN 3-608-91372-6.
12. *Vindicatio famae et conscientiae = Schutzschrift zur Verteidigung von Ruf und Gewissen: lateinisch-deutsch* [Vindicatio famae et conscientiae]. Ed., přel. z lat., úvod napsal a okomentoval Jürgen Beer. Sankt Augustin: Academia-Verlag, 1994. 208 s. (Schriften zur Comeniusforschung, 23) ISBN 3-88345-721-3.
Bilingvní německo-latinské vydání.
13. *Mahnrufe des Elias = Clamores Eliae: (Auswahl)* [Clamores Eliae, čes. vyd. Křiky Eliášovy]. Ed. a přel. z lat. Jiří Beneš, něm. překlad přepracovali Jindřich Buben, Marianne Bornhauser. [Prag]: Primus, 1996. 46 s. ISBN 80-85625-54-7.
14. *Die Mutterschule* [Informatorium školy mateřské]. Ed. a přel. Karl Würzburger. Neuhausen-Stuttgart: Hänssler, 1997. VI, 80 s. ISBN 3-7751-3026-8.
15. *Panegyricus Carolo Gustavo = Lobrede an König Karl X. Gustav: lateinisch-deutsch* [Panegyricus Carolo Gustavo, čes. vyd. Chvalozpěv na Karla Gustava]. Ed., přel. z lat. a úvod napsal Jürgen Beer. Sankt Augustin: Academia, 1997. 94 s. (Schriften zur Comeniusforschung, 25) ISBN 3-89665-051-3.
Bilingvní německo-latinské vydání.

16. *Der Weg des Lichts = Via lucis* [Via lucis, čes. vyd. Cesta světla]. Přel. z lat., úvod napsal a okomentoval Uwe Voigt. Hamburg: Meiner, 1997. XLIX, 268 s. (Philosophische Bibliothek, 484) ISBN 3-7873-1240-4.
17. *Allverbesserung (Panorthosia)* [Panorthosia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panorthosia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Ed., přel. z lat. a úvod napsal Franz Hofmann. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Peter Lang, 1998. XXXIX, 429 s. (Erziehungskonzeptionen und Praxis, 37) ISBN 3-631-32406-5.
18. *Das einzig Notwendige = Unum necessarium* [Unum necessarium, čes. vyd. Jedno potřebné]. Přel. z lat. Johannes Seeger, úvodní slovo napsal Ludwig Keller. 2., überarbeiteter Druck. Haarlem: Rozekruis Pers, 1998. 163 s. ISBN 90-6732-203-2.
Poprvé v překladu J. Seegera vyšlo v roce 1904.
19. *Große Didaktik* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Ed. a přel. z lat. Andreas Flitner, doslov napsal Klaus Schaller. 9. Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 2000. VIII, 278 s. (Pädagogische Texte) ISBN 3-608-91372-6.
20. *Allermahnung (Pannuthesia)* [Pannuthesia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pannuthesia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Ed., přel. z lat. a úvod napsal Franz Hofmann. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Peter Lang, 2001. XXIII, 157 s. (Erziehungskonzeptionen und Praxis, 49) ISBN 3-631-37092-X.
21. *Ausgewählte Werke. II, 1 und 2, Biographisches, Trostschriften, Theologie und Predigtkunst*. Ed. a úvod napsal Klaus Schaller. 2. Nachdruckaufl. Hildesheim: Olms, 2001. XXVI, 312, 121 s. ISBN 3-487-11382-1.
Výbor ze spisů J. A. Komenského. Dvojjazyčné, německo-latinské vydání (německý text přeložen z češtiny). Reprodukce z let 1629–1882.
22. *Ausgewählte Werke. III, Das Programm der „emendatio rerum humanarum“*. Ed. a úvod napsal Klaus Schaller. 2. Nachdruckauflage. Hildesheim: Olms, 2001. XXVIII, 403 s. ISBN 3-487-06353-0.
Výbor ze spisů J. A. Komenského. Dvojjazyčné, německo-latinské vydání. Reprodukce.
23. *Pampaedia = Allerziehung* [Pampaedia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pampaedia (Vševýchova) in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Klaus Schaller. 3. Auflage. Sankt Augustin: Academia Verlag Richarz, 2001. 319 s. (Schriften zur Comeniusforschung, 20) ISBN 3-88345-697-7.
24. *Allerleuchtung: (Panaugia)* [Panaugia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panaugia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. a úvod napsal Franz Hofmann. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York;

Oxford; Wien: Peter Lang, 2002. XL, 245 s. (Erziehungskonzeptionen und Praxis, 53) ISBN 3-631-39577-9.

25. *Wiederholte Ansprache an Baron Wolzogen: mit einem Kommentar und einer Einführung in der antisozinianische Kontroverse des Comenius* [Iteratus ad Baronem Wolzogenium sermo]. Ed. Erwin Schadel, přel. z lat. Otto Schönberger. Frankfurt am Main: Lang, 2002. 550 s. (Schriften zur Triadik und Ontodynamik, 22) ISBN 3-631-39031-9.
26. *Comenius der Pädagoge*. Ed. Uwe Hericks et al. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2004. 208 s. (Grundsatztexte zum Studieren, 1) ISBN 3-89676-854-9.
Výbor z pedagogických spisů J. A. Komenského.
27. *Comenius der Politiker*. Ed. Veit-Jakobus Dieterich, Hans Hecker. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2004. 121 s. (Grundsatztexte zum Studieren, 2) ISBN 3-89676-855-7.
Výbor z politických spisů J. A. Komenského.
28. *Das Labyrinth der Welt und andere Meisterstücke* [Labyrint světa a ráj srdce, et al.]. Ed. a doslov napsal Klaus Schaller, přel. Zdenko Baudnik, Dora Peřina. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2004. 461 s. (Tschechische Bibliothek) ISBN 3-421-05256-5.
Výbor ze spisů J. A. Komenského: *Labyrinth der Welt* [Labyrint světa a ráj srdce], *Centrum Securitatis oder Grund der wahren Sicherheit* [Centrum securitatis, to jest Hlubina bezpečnosti], *Informatorium maternum, der Mutterschul* [Informatorium školy mateřské], *Vermächtnis der sterbenden Mutter, der Brüderunität* [Kšaft umírající matky Jednoty bratrské], *Stimme der Trauer* [Truchlivý], *Das einzig Notwendige* [Unum necessarium, čes. vyd. Jedno nezbytné].
29. *Comenius der Pädagoge*. Ed. Uwe Hericks et al. 2., durchgeseh. Aufl. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2005. 208 s. (Grundsatztexte zum Studieren, 1) ISBN 3-89676-973-1.
Výbor z pedagogických spisů J. A. Komenského.
30. *Orbis pictus = Die Welt in Bildern* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Ed. Wolfgang Witiko Marko. Trier: Böhmische-Dörfer-Verlag, 2006. XXII, 318 s. (Dokumente zur Geschichte des Zusammenlebens der Völker in den „Ländern der böhmischen Krone“, 1) ISBN 3-937369-74-0.
Multilingvní německo-latinsko-francouzsko-české vydání. Faksimilie vydání z roku 1883.
31. *Große Didaktik* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Ed. a přel. z lat. Andreas Flitner, doslov napsal Klaus Schaller. 10. Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 2007. VIII, 278 s. (Pädagogische Texte) ISBN 978-3-608-91372-9.

32. *Das Labyrinth der Welt und das Paradies des Herzens* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. z češ. Zdenko Baudnik, il. Ruth Kohn. Passau: Karl Stutz, 2007. 213 s. ISBN 978-3-88849-127-6.
Poprvé v překladu Z. Baudnika vyšlo v roce 1908.
33. *Antisozinianische Schriften: Deutsche Erstübersetzung*. Ed. Erwin Schadel. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2008. 3 sv. (1272 s.). (Schriften zur Triadik und Ontodynamik, 25) ISBN 978-3-631-55614-6.
Výbor ze spisů J. A. Komenského.
34. *Pansophische Schriften: Lateinisch / Deutsch*. Ed., přel. z lat. a okomentoval Matthias Scherbaum. Oberhaid: Utopica, 2008. 367 s. (Comeniana, 2; Bibliotheca classicorum, 4) ISBN 978-3-938083-10-9.
Výbor ze spisů J. A. Komenského. Bilingvní německo-latinské vydání.
35. *Joh. Amos Comenii Die Welt im Bild: das ist: aller hauptsächlichen Gegenstände und Lebenstätigkeiten Bebilderung & Benamung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Ed. Uvius Fonticola. Frankfurt am Main: Friedrich-Verlag-Medien, 2011. XLV, 385 s. ISBN 978-3-937446-29-5.
Bilingvní německo-latinské vydání.
36. *Joh. Amos Comenii Die Welt im Bild: das ist: aller hauptsächlichen Gegenstände und Lebenstätigkeiten Bebilderung & Benamung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Ed. Uvius Fonticola. 2., verb. Auflage. Frankfurt am Main: Friedrich-Verlag-Medien, 2011. XLIII, 382 s. ISBN 978-3-937446-29-5.
Bilingvní německo-latinské vydání.
37. *Joh. Amos Comenii Die Welt im Bild: das ist: aller hauptsächlichen Gegenstände und Lebenstätigkeiten Bebilderung & Benamung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Ed. Uvius Fonticola. 3., korr. Auflage. Frankfurt am Main: Friedrich-Verlag-Medien, 2012. XLIII, 382 s. ISBN 978-3-937446-29-5.
Bilingvní německo-latinské vydání.
38. *Joh. Amos Comenii Die Welt im Bild: das ist: aller hauptsächlichen Gegenstände und Lebenstätigkeiten Bebilderung & Benamung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Ed. Uvius Fonticola. 4., korr. Auflage. Frankfurt am Main: Friedrich-Verlag-Medien, 2012. XLIII, 382 s. ISBN 978-3-937446-29-5.
Bilingvní německo-latinské vydání.
39. *Der Weg des Lichts* [Via lucis, čes. vyd. Cesta světla]. Přel. z lat., úvod napsal a okomentoval Uwe Voigt. Hamburg: Meiner, 2013. Online zdroj. ISBN 978-3-7873-2599-3.
E-kniha.

40. *Orbis sensualium pictus* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazech]. Ed. Uwe Sandfuchs. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2014. Online zdroj. ISBN 978-3-781-55356-9.
E-kniha. Faksimilie vydání z roku 1910.
41. *Joh. Amos Comenii Orbis sensualium pictus: hoc est: omnium fundamentalium in mundo rerum & in vita actionum, pictura & nomenclatura = Des Joh. Amos Comenius Die Welt im Bild: das ist: aller hauptsächlichen Gegenstände und Lebenstätigkeiten Bebilderung & Benennung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazech]. Ed. Uvius Fonticola. 5. Auflage. [Ismaning]: Uvius Fonticola, [2017]. XLIII, 377 s. ISBN 978-1-9765-0138-8.
Bilingvní německo-latinské vydání.
42. *Oratio de cultura ingeniorum = Rede über geistige Bildung* [De cultura ingeniorum oratio in: Primitiae laborum scholasticorum, čes. vyd. Řeč o vzdělání ducha]. Ed., úvod a vědecký komentář napsal a z lat. do něm. přel. Bernhard Josef Stalla, z lat. do češ. přel. Jan Patočka. Nordhausen: Verlag Traugott Bautz GmbH, 2017. 196 s. ISBN 978-3-95948-226-4.
Trilingvní česko-německo-latinské vydání.
43. *Oratio de cultura ingeniorum = Rede über geistige Bildung* [De cultura ingeniorum oratio in: Primitiae laborum scholasticorum, , čes. vyd. Řeč o vzdělání ducha,]. Ed., úvod a vědecký komentář napsal a přel. z lat. do něm. Bernhard Josef Stalla, přel. z lat. do češ. Jan Patočka. Nordhausen: Verlag Traugott Bautz GmbH, 2017. Online zdroj. ISBN 978-3-95948-881-5.
E-kniha. Trilingvní česko-německo-latinské vydání.
44. *Die Pforte der Dinge = Janua rerum* [Janua rerum, čes. vyd. Brána věcí]. Ed. a přel. z lat. Erwin Schadel. Hamburg: Felix Meiner, 2017. Online zdroj (pdf). (Philosophische Bibliothek, 402) ISBN 978-3-7873-3206-9.
E-kniha. Předlohou tištěné vydání z roku 1989.
45. *Große Didaktik* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Ed. a přel. z lat. Andreas Flitner, doslov napsal Klaus Schaller. 11. Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 2018. VIII, 278 s. (Fachbuch Klett-Cotta) ISBN 978-3-608-96276-5.
46. *Orbis Pictus: Komenského svět v obrazech pro nejmenší: s obrázky Václava Sokola podle vydání z roku 1883 = Comenius' Welt in Bildern für die Jüngsten: mit Bildern von Václav Sokol nach der Ausgabe von 1883* [Orbis pictus: Svět v obrazech, 1883]. Do něm. přel. Anne Hultsch, il. Václav Sokol. [Beroun]: Machart, 2019. [26] s. ISBN 978-80-87938-81-2; 978-3-96285-020-3.
Trilingvní německo-česko-latinské vydání.

Překlady do polského jazyka

1. *Unum necessarium czyli Jedyne konieczne* [Unum necessarium, čes. vyd. Jedno potřebné]. Přel. z lat. Joanna Sachse, úvod napsali Marek Magdziak, Joanna Sachse. Wrocław: Pracownia Borgis, 1999. 145 s. ISBN 83-87129-50-X.
2. *Orbis pictus – świat malowany Jana Amosa Komeńskiego = Orbis pictus – die Welt in Bildern des Johann Amos Comenius*. Ed. Adam Fijałkowski, Elżbieta Bylinowa, přel. Adam Fijałkowski, Konrad Hierasimowicz, Stephan Waldhoff. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2008. 123 s. ISBN 978-83-924821-9-2.
Bilingvní německo-polské vydání.
3. *Świat w obrazach rzeczy dostępnych zmysłom = Orbis sensualium pictus = Die sichtbare Welt* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Přel. z lat. do pol. a úvod napsal Adam Fijałkowski. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015. 387 s. ISBN 978-83-235-1720-7.
Trilingvní německo-latinsko-polské vydání.
4. *Świat w obrazach rzeczy dostępnych zmysłom = Orbis sensualium pictus = Die sichtbare Welt* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Přel. z lat. do pol. a úvod napsal Adam Fijałkowski. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015. 387 s. ISBN 978-83-235-1720-7.
Trilingvní německo-latinsko-polské vydání.
5. *Szkoła macierzyńska czyli Program rozumnego wychowania dzieci w pierwszych sześciu latach* [Informatorium školy mateřské]. Ed. Anna Mamulska, přel. z češ. Karol Banzel. Wydanie 2. Leszno: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie, 2017. 138 s. ISBN 978-83-62476-08-8 (chybné).
Poprvé vyšlo v tomto překladu v roce 1931.
6. *Jan Amos Komeński i jego korespondencja z Cyprianem Kinnerem z Elbląga 1642–1648: transkrypcja oraz tłumaczenie angielskie i polskie ze wstępem, przypisami i bibliografią: Jan Amos Comenius and his correspondence with Cyprian Kinner from Elbing 1642–1648: transcribed and translated into English and Polish with an introduction, notes and bibliography*. Leszno: Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, 2017. 271 s.
Výbor z korespondence Jana Amose Komenského.

Překlady do italského jazyka

1. *Panglottia: parte quinta della Consultazione universale sulla riforma delle umane cose* [Panglottia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panglottia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat., předmluvu napsal a okomentoval Giordano Formizzi. Verona: Libreria editrice universitaria, 1991. 269 s.

2. *La via della luce* [Via lucis, čes. vyd. Cesta světla]. Ed. Cosimo Scarcella. Tirrenia: Edizioni del Cerro, 1992. LII, 187 s. (Eirenikon, 5)
3. *La via della luce* [Via lucis, čes. vyd. Cesta světla]. Přel. z lat., předmluvu napsal a okomentoval Giordano Formizzi. Verona: Libreria editrice universitaria, 1992. 295 s.
4. *Pampaedia* [Pampaedia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pampaedia (Vševýchova) in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. a předmluvu napsal Pasquale Cammarota. Roma: Armando, 1993. XVII, 306 s. (Classici) ISBN 88-7144-347-0.
5. *Grande didattica* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Ed. a přel. z lat. Anna Biggio. Scandicci: La nuova Italia, 1993. XXXIII, 609 s. (Classici della pedagogia, 3) ISBN 88-221-1173-7.
6. *Il mondo sensibile, cioè Raffigurazione ed elenco dei nomi di tutte le cose ed azioni fondamentali del mondo e della vita = Orbis sensualium pictus, hoc est Omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum pictura et nomenclator et emendator = Die sichtbare Welt, das ist Aller vornehmsten Weltdinge und Lebensverrichtungen Vorbildung und Benamung* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Přel. z lat. a doslov napsala Anna Biggio. Napoli: TECNODID, 1994. 237 s. (Biblioteca di Cadmo)
Trilingvní italsko-latinsko-německé vydání.
7. *Angelus pacis* [Angelus pacis, čes. vyd. Anděl míru]. Přel. z lat. a okomentoval Giordano Formizzi, předmluvu napsal Bruno Bellerate. Verona: Libreria editrice universitaria, 1995. 93 s.
8. *Fondamenti per allungare la vita* [Fundamenta vitae prolongandae in: Opera didactica magna]. Přel. z lat. Davide Dei. Firenze: Le Càriti, 1999. 60 s. (Aglaià, 8) ISBN 88-87657-03-3.
Bilingvní italsko-latinské vydání.
9. *Scritti teologici e artistici*. Ed. a přel. Annalisa Cosentino, Alena Wildová Tosi, předmluvu napsal Emidio Campi. Torino: Claudiana, 1999. 108 s. (Riforma protestante nei secoli, 7) ISBN 88-7016-321-0.
Výbor ze spisů J. A. Komenského.
10. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Tomáš Kubíček, předmluvu napsala Marta Fattori. [Milano: Silvio Berlusconi; Mondadori, 2002]. LXXIII, 475 s. (Biblioteca dell'utopia, 12) ISBN 88-04-51933-9.
Bilingvní česko-italské vydání.

11. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Tomáš Kubíček, předmluvu napsala Marta Fattori. 2. ed. [Milano]: Silvio Berlusconi, 2003. LXXIII, 475 s. (Biblioteca dell'utopia, 12) ISBN 88-04-51933-9. Bilingvní česko-italské vydání.
12. *Panorthosia: la riforma universale del mondo* [Panorthosia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Panorthosia in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. a předmluvu napsal Giordano Formizzi. S. Pietro in Cariano: Il segno dei Gabrielli, 2003. 341 s.
13. *L'arte di stampare: con ricchezza, eleganza e sapienza, ovvero la tipografia viva* [Typographeum vivum]. Ed. Renzo Stio, přel. z lat. Renzo Stio, Giancarlo Abbamonte e Gaetano Fimiani. Roma: Armando, 2003. 79 s. (Cultura e società) ISBN 88-8358-607-7.
14. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Tomáš Kubíček, revize překladu Sylvie Richterová, úvodní texty napsali Marcello Garzaniti, Alena Wildová Tosi, Giuliana Limiti, okomentovala Marta Fattori, il. Stefania Vincenzi. Praga: Wald Press, 2007. 193 s. ISBN 978-80-903232-9-2.

Překlady do španělského jazyka

1. *Consulta universal sobre l'esmena dels afers humans*. Přel. Vicenç Esmarats, Josep Ruaix, předmluvu napsala Dagmar Čapková. Vic: Eumo, 1989. LXV, 206 s. (Textos pedagògics, 18) ISBN 84-7602-258-1.
2. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Předmluvu napsal Gabriel de la Mora. México: Porrúa, 1991. XXXVIII, 198 s. (Sepan cuántos, 167) ISBN 968-432-760-9. Poprvé v tomto překladu v roce 1922. Pod tímto ISBN vyšlo ještě v roce 1994.
3. *Pampedia: (educación universal)* [Pampaedia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pampaedia (Vševýchova) in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. a předmluvu napsal Federico Gómez Rodríguez de Castro. Madrid: UNED, 1992. 339 s. (Aula abierta (Universidad Nacional de Educación a Distancia), 57) ISBN 84-362-2739-5.
4. *El mundo en imágenes = Orbis sensualium pictus = The Visible World* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazech]. Přel. z lat. do špan. Alberto Hernández Medina, přel. z lat. do angl. Matthew J. Clear. México: Conacyt; Porrúa, 1993. 273 s. ISBN 968-842-420-X. Trilingvní španělsko-anglicko-latinské vydání.

5. *Páginas escogidas*. Buenos Aires: A–Z; Paris: UNESCO, 1996. 267 s. (Biblioteca Comenio de historia de la educación) ISBN 9505343868 (A–Z); 9233031691 (Unesco). Výbor ze spisů J. A. Komenského.
6. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Předmluvu napsal Gabriel de la Mora. 8. ed. México: Porrúa, 1998. XXXVIII, 198 s. (Sepan cuántos, 167) ISBN 9684529333.
7. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. a okomentovala Helena Voldan, kritický komentář sepsal Jan Blahoslav Čapek. Buenos Aires: Ekumene, 1999. 162 s., [10] s. obr. příl. (Ars Bohemiae) ISBN 987-97605-1-4.
8. *El centro de la seguridad* [Centrum securitatis, to jest Hlubina bezpečnosti]. Přel. z češ. a okomentovala Helena Voldan, ukázka ze studie Jana Patočky. Buenos Aires: Ekumene, 2000. 116 s. (Ars Bohemiae) ISBN 987-97605-2-2.
9. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Předmluvu napsal Gabriel de la Mora. México: Porrúa, 2000. XXXVIII, 198 s. (Sepan cuántos, 167) ISBN 9700771512.
Pod tímto ISBN vyšlo dále 2009, 2010.
10. *El camino de la luz* [Via lucis, čes. vyd. Cesta světla]. Přel. z lat. a okomentovala Helena Voldan, doprovodné texty sepsali Dagmar Čapková, Jan Patočka, Jan Blahoslav Čapek. [Buenos Aires]: Ekumene, 2002. 164 s. (Ars Bohemiae) ISBN 987-9484-04-5.
11. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón* [Labyrint světa a ráj srdce]. Ed. Miguel Ángel Granada, přel. Aïda Martínez i Prat. [Milán]: Silvio Berlusconi, 2002. XLVII, 487 s.
12. *El novísimo método de las lenguas (1644–1647): Capítulo X Didáctica analítica = (Novissima linguarum methodus): (Methodi linguarum novissimae fundamentum, ars didactica)* [Lingarum methodus novissima]. Přel. z něm. a konfrontoval s lat. překladem Andrés Klaus Runge. Medellín: Universidad de Antioquia, Facultad de Educación, [2003]. 87 s.
13. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Předmluvu napsal Gabriel de la Mora. México: Porrúa, 2004. XXXVIII, 198 s. (Sepan cuántos, 167) ISBN 9700750493.
14. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Předmluvu napsal Gabriel de la Mora. México: Porrúa, 2008. XXXVIII, 198 s. (Sepan cuántos, 167) ISBN 9700771520.

15. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Joaquín Abellán, Valeria Kovachova Rivera de Rosales, předmluvu napsal Federico Gómez Rodríguez de Castro. Madrid: Biblioteca Nueva, 2009. 287 s. (Memoria y crítica de la educación. Clásicos de la educación, 26) ISBN 978-84-9742-992-4.
16. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Předmluvu napsal Gabriel de la Mora. México: Porrúa, 2012. XXXVIII, 198 s. (Sepan cuántos, 167) ISBN 9786070908811.
17. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Přel. z lat. Saturnino López Peces. Madrid: Akal, 2012. 329 s. (Akal Básica de Bolsillo, 254) ISBN 9788446034230.
Překlad z roku 1922.
18. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. Joaquín Abellán, Valeria Kovachova Rivera de Rosales, předmluvu napsal Federico Gómez Rodríguez de Castro. Madrid: Biblioteca Nueva, 2013. Online zdroj. (Memoria y crítica de la educación. Clásicos de la educación, 26) ISBN 84-9940-847-8.
E-kniha. Podle tištěného vydání z roku 2009.
19. DOÑAS, Antonio a KOMENSKÝ, Jan Amos. *La puerta de las lenguas: Comenius y la renovación de la enseñanza de las lenguas*. Brno: Tribun EU, 2016. 163 s. ISBN 978-80-263-1019-8.
Obsahuje: Jan Amos Komenský (*La puerta de las lenguas abierta de J. A. Comenius, o, Seminario de todas las lenguas y las ciencias* [Janua linguarum reserata sive Seminarium linguarum et scientiarum omnium]). Bilingvní latinsko-španělské vydání.
20. *Orbis sensualium pictus: hoc est, omnium fundamentalium in mundo rerum & in vitâ actionum pictura & nomenclatura = El mundo en imágenes: imágenes y nombres de todas las cosas fundamentales en el mundo y de las actividades de la vida* [Orbis sensualium pictus, čes. vyd. Svět v obrazích]. Předmluvu napsal Alberto Hernández Medina, il. Paul Kreuzberger. Barcelona: Libros del Zorro Rojo, 2017. X, 341 s. ISBN 978-84-947734-6-4.
Bilingvní latinsko-španělské vydání.
21. *Didáctica magna* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Přel. z češ. Ricardo Herrero-Velarde, Fernández de Casadevante. Madrid: Editorial Popular, 2017. 296 s. (Proa, 51) ISBN 978-84-7884-725-9.
22. *El vestíbulo de las lenguas = Vestibulum Linguarum: Trilingue: Latinè, Graecè, Hispanicè* [Vestibulum]. Ed. Álvaro Alonso Núñez. [S. l.]: Álvaro Alonso Núñez, 2020. 152 s. ISBN 978-84-09-26732-3.
Trilingvní latinsko-řecko-španělské vydání.

Překlady do slovenského jazyka

1. *Ako dômyselne používať knihy, hlavný nástroj vzdelávania: Reč prednesená na počiatku prác vo väčšej sieni potockej školy dňa 28. 11. 1650.* 2. dopl. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. 118 s. ISBN 80-08-01127-0.
2. *Informatórium školy materskej* [Informatorium školy mateřské]. Přel. z lat. Mária Novacká, předmluva napsala Milan Hamada. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. 158 s. ISBN 80-08-01568-3.
3. *Predpisy pre dobre organizovanú školu* [Leges scholae bene ordinatae in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Zákony školy dobře spořádané in: Jana Amosa Komenského drobnější spisy některé]. Přel. z lat. Emanuel Kettner, předmluvu napsal Zdeněk Obdržálek. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. 167 s. ISBN 80-08-01203-X.
4. *Velká didaktika* [Didactica magna in: Opera didactica omnia, čes. vyd. Velká didaktika]. Přel. z lat. Miloslav Okál. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. 271 s. ISBN 80-08-01022-3.
5. *Výber z Potockých spisov a rečí.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1992. 285 s. ISBN 80-223-0415-8.
Výbor ze spisů J. A. Komenského.
6. *Šťastie národa = Gentis felicitas* [Gentis felicitas, čes. vyd. Štěstí národa]. Přel. z lat. Július Špaňár. Martin: Osveta, [1992]. 71 s. ISBN 80-217-0384-9.
7. *Vševýchova: Pampaedia* [Pampaedia in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, čes. vyd. Pampaedia (Vševýchova) in: Obecná porada o nápravě věcí lidských]. Přel. z lat. Mária Novacká, předmluvu napsal Jozef Pšenák. Bratislava: Obzor, 1992. 263 s. ISBN 80-215-0216-9.
8. *Janua linguae latinæ reserata aurea: Leutschoviae, 1643* [Janua linguarum reserata, čes. vyd. Brána věcí otevřená]. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2009. [cca 650] s. ISBN 978-963-200-560-7.
Trilingvní latinsko-maďarské vydání se souběžným slovenským rukopisem.
Faksimilní přetisk vydání z roku 1643.
9. HALÁKOVÁ, Zuzana, Ján ŠTUBŇA a Milan GNOTH, eds. *Antológia niektorých prác Jana Amosa Komenského.* Bratislava: Univerzita Komenského, 2009. 155 s. ISBN 978-80-223-2469-4.
Výbor ze spisů J. A. Komenského.

Příloha 6: Bibliografie překladů spisu *Labyrint světa a ráj srdce*

1. *A világ útvesztője és a szív paradicsoma*. Přel. do maď. László Fordította Dobossy, Judit Mayer, předmluvu napsal János Reisinger, il. Adrienn Füleky. 2. kiadás. Budapest: Bibliaiskolák Közössége, 1990. 223 s. ISBN 963-7427-00-7.
Překlad z roku 1977.
2. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur*. Přel. do franc. Xavier Galmiche, na překladu spolupracovala Hana Jechová. Paris: Desclée, 1991. 352, [16] s. (La nuit spirituelle; Librairie européenne des idées) ISBN 2-7189-0560-3.
3. *Labyrinth der Welt und Paradies des Herzens: Roman*. Přel. do něm. Irina Trend, il. Miloslav Disman. Burgdorf: A+O Verlag, 1992. 195 s. ISBN 3-905086-00-X.
4. *The labyrinth of the world and the paradise of the heart*. Přel. do angl. a úvodní studii napsali Howard Louthan, Andrea Sterk, předmluvu napsal Jan Milič Lochman. New York: Paulist Press, 1998. X, 250 s. (The Classics of Western Spirituality) ISBN 0-8091-0489-X, 0-8091-3739-9.
5. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón*. Přel. do špan. a okomentovala Helena Voldan, kritický komentář sepsal Jan Blahoslav Čapek. Buenos Aires: Ekumene, 1999. 162 s., [10] s. obr. příl. (Ars Bohemiae) ISBN 987-97605-1-4.
6. *Labirint sveta i raj serdca*. Přel. z češ. do ruš. Sergej Sergejovič Skorvida, V. Korčagin, přel. z lat. do ruštiny I. Machankov. Moskva: MIK, 2000. 311 s. ISBN 5-87902-113-0.
7. *Thiên dương của trái tim: trích tác phàm của Jan Amos Komensky nhà giáo dục, nhà tu tuong và nhà văn hoá loi lạc Công hoà Séc*. Přel. do viet. a úvod napsal Tân Tu Duong. 2. vyd. Hà noi: Nha xuất bản the gioi, 2001. 176 s.
První vyd. z roku 1991 nenalezeno.
8. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón*. Ed. Miguel Ángel Granada, přel. do špan. Aïda Martínez i Prat. [Milán]: Silvio Berlusconi, 2002. XLVII, 487 s.
9. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore*. Přel. do ital. Tomáš Kubíček, předmluvu napsala Marta Fattori. [Milano: Silvio Berlusconi; Mondadori, 2002]. LXXIII, 475 s. (Biblioteca dell'utopia, 12) ISBN 88-04-51933-9.
Bilingvní česko-italské vydání.
10. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore*. Přel. do ital. Tomáš Kubíček, předmluvu napsala Marta Fattori. 2. ed. [Milano]: S. Berlusconi, 2003. LXXIII, 475 s. (Biblioteca dell'utopia, 12) ISBN 88-04-51933-9.
Bilingvní česko-italské vydání. Překlad z roku 2002.

11. *Das Labyrinth der Welt und andere Meisterstücke*. Ed. a doslov napsal Klaus Schaller, přel. do něm. Zdenko Baudnik, Dora Peřina. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2004. 461 s. (Tschechische Bibliothek) ISBN 3-421-05256-5.
První vydání v tomto překladu vyšlo v roce 1908.
12. *Sesangŭi milowa maŭmŭi nakwŏn*. Přel. z angl. překladu čes. originálu do korej. I Suk-čong. Čchopchan 1 swä. Sŏul: Jejŏng kchomjunikcheisjŏn, 2004. 296 s. ISBN 89-8350-333-5.
13. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur*. Přel. do franc. Christian Fleischl. Ottawa: Ebookslib, 2005. 262 s. ISBN 1-4121-0472-6.
14. *Chijō no meikyū to kokoro no rakuen = Labyrint světa a ráj srdce*. Přel. do jap. Teruo Fujita. Tōkyō: Tōshindo, 2006. XII, 268 s. ISBN 4-88713-703-6.
15. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur*. Přel. do franc. a okomentoval Xavier Galmiche, il. Rut Kohn, předmluvu napsal Jiří Beneš. Prague: Wald Press, 2006. 203 s. ISBN 80-903232-5-1.
16. *Das Labyrinth der Welt und das Paradies des Herzens*. Přel. do něm. Zdenko Baudnik, il. Ruth Kohn. Passau: Karl Stutz, 2007. 213 s. ISBN 978-3-88849-127-6.
První vydání v tomto překladu vyšlo v roce 1908.
17. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore*. Přel. do ital. Tomáš Kubíček, revize překladu Sylvie Richterová, úvodní texty napsali Marcello Garzaniti, Alena Wildová Tosi, Giuliana Limiti, okomentovala Marta Fattori, il. Stefania Vincenzi. Praga: Wald Press, 2007. 193 s. ISBN 978-80-903232-9-2.
Překlad z roku 2002.
18. *Världens labyrint och hjärtats paradis*. Přel. do švéd. Gottfried Grunewald. Stockholm: HLS, 2007. 203 s. ISBN 978-91-7656-652-7.
19. *The labyrinth of the world and the paradise of the heart*. Ed. Jiří Wald, přel. do angl. Howard Louthan, Andrea Sterk, předmluvu napsal Jan Milič Lochman, il. Petr Nikl. Prague: Wald Press, 2008. 225 s. ISBN 978-80-903931-3-4.
Překlad z roku 1998.
20. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón*. Přel. do špan. Joaquín Abellán, Valeria Kovachova Rivera de Rosales, předmluvu napsal Federico Gómez Rodríguez de Castro. Madrid: Biblioteca Nueva, 2009. 287 s. (Memoria y crítica de la educación. Clásicos de la educación, 26) ISBN 978-84-9742-992-4.
21. *Labirintăt na sveta i rajat na sărceto*. Přel. do bulh. Margarita Mladenova, il. Kostadinka Miladinova. Praga: Wald Press, 2009. 171 s. ISBN 978-80-903931-5-8.

22. *O labirinto do mundo e o paraíso do coração*. Přel. do port. František Vladimír Lorenz. 2a edição. Bragança Paulista: Editora Comenius, 2010. 175 s. ISBN 978-85-98472-28-7.
23. *Labirint sveta i raj srca*. Přel. do srbš. Michael A. Mađar. Aranđelovac: Duchovna biblioteka – Dom molitve, 2011. 261 s. ISBN 978-86-85053-82-5.
24. *Labirintul lumii și raiul inimii*. Přel. do rum. Anca Irina Ionescu. București: ALL, 2013. 284 s. (in nuce) ISBN 978-606-587-133-5.
25. *Sesang ūi miro wa maŭm ūi ch'ŏn'guk*. Přel. do korej. Ch'oe Chin-gyŏng. Sŏul: Chisik ūl Mandŭnŭn Chisik, 2013. XLVII, 373 s. (Chisik ūl mandŭnŭn chisik sasang sŏnjip) ISBN 9788966806270.
26. *Het labirint van de wereld en het paradijs van het hart: ofwel: een heldere beschrijving van hoe er in deze wereld en al haar aangelegenheden niets is dan verwarring en dwaling, gedraai en geploeter, begoocheling en bedrog, ellende en droefheid en tenslotte beuheid van alles en wanhoop: maar wie zich thuis, in zijn hart gezeten, enkel met de Here God opsluit, bereikt volwaardige en volledige voldoening en vreugde van de geest*. Přel. do niz. Kees Mercks, doslov napsal Henk E. S. Woldring, il. Miroslav Huptych. Amsterdam; Nijmegen: Uitgeverij Vantilt; Leusden: Comenius Leergangen, 2016. 244 s. ISBN 978-94-6004-262-1.
27. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur*. Přel. do franc. z angl. překladu čes. originálu Michel de Crayencour. Paris: Hachette livre; BnF, 2017. 331 s. (Gallica. Bibliothèque numérique) ISBN 9782012692657.
Faksimilie francouzského vydání z roku 1906.
28. *The Labyrinth of the world and the paradise of the heart*. Přel. do angl. Francis Lützow. [S. 1.]: Scholar Select, [2017?]. 306 s. ISBN 9781371837860.
Faksimilie vydání z roku 1905.
29. *Le labyrinthe du monde et le paradis du cœur*. Přel. do franc. z angl. překladu čes. originálu Michel de Crayencour. Paris: Hachette livre, 2018. 331 s. ISBN 978-2-01-282789-9.
Faksimilie francouzského vydání z roku 1906.
30. *The Labyrinth of the world and the paradise of the heart*. Přel. do angl. Francis Lützow. London: Franklin Classis Trade Press, 2018. 1 sv. ISBN 978-0-342-82882-1.
Faksimilie vydání z roku 1901.
31. *Labyrinth of the world and the paradise of the heart*. Adapt. do angl. Timothy L. Price. Kearney: Ekklesia Press, 2021. 1 sv. ISBN 9781737235309.

Příloha 7: Překlady spisů J. A. Komenského vydané s finanční podporou MK ČR

1. *El centro de la seguridad* [Centrum securitatis, to jest Hlubina bezpečnosti]. Přel. z češ. do špan. Helena Voldan. Buenos Aires: Ekumene. Comenius Cultural Center, 1999. 116 s. ISBN 987-97605-2-2.
 2. *El laberinto del mundo y el paraíso del corazón* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. z češ. do špan. a okomentovala Helena Voldan, kritický komentář sepsal Jan Blahoslav Čapek. Buenos Aires: Ekumene, 1999. 162 s., [10] s. obr. příl. (Ars Bohemiae) ISBN 987-97605-1-4.
 3. *Labirint sveta i raj serdca* [Labyrint světa a ráj srdce]. Přel. do ruš. V. Korčagin, I. Machankov, Sergej Sergejevič Skorvid. Moskva: MIK, 2000. 311 s. ISBN 5-87902-113-0.
 4. *El camino de la luz* [Via lucis, čes. vyd. Cesta světla]. Přel. z lat. do špan. a okomentovala Helena Voldan, doprovodné texty sepsali Dagmar Čapková, Jan Patočka, Jan Blahoslav Čapek. [Buenos Aires]: Ekumene, 2002. 164 s. (Ars Bohemiae) ISBN 987-9484-04-5.
-

Seznam bibliografických odkazů

BAĎUROVÁ, Anežka, ed., 2007. *Bibliografie spisů J. A. Komenského vytištěných do roku 1800*. Praha: Knihovna Akademie věd ČR. ISBN 978-80-86675-12-1. Dostupné také z: <https://kvo.lib.cas.cz/bibliografie-komensky/index.html>.

BALÍK, Vojtěch, 2017. Díla J. A. Komenského. In: KOMENSKÝ, Jan Amos. *Spisy o první filosofii*. Praha: OIKOYMENH, s. 723–732. ISBN 978-80-7298-204-2.

BLAŽKOVÁ, Lenka, 1997. Francouzská vydání spisů J. A. Komenského a osudy jejich výtisků. *Knihy a dějiny*, roč. 4, č. 2, s. 27–33. ISSN 1210-8510.

DOKOUPIL, Vladislav, 1957. *Soupis komenian Universitní knihovny v Brně*. Brno: Universitní knihovna. 112 s.

CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta a STEINER, Martin, eds., 2009. *Jan Amos Komenský – odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia. 827 s. ISBN 978-80-200-1700-0.

Jan Amos Komenský – život, dílo, odkaz. *Muzeum Jana Amose Komenského* [online]. [Cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://komensky.mjakub.cz/>.

Jan Amos Komenský, Comenius (1592–1970): bibliografie, 2018 [online]. [Cit. 16. 11. 2021]. Dostupné z: <http://comenius-bibl.wz.cz/bibl.html/>.

JARNÍK, Hertvík, 1910. *Starší kusy naší Knihovny Komenského*. Brno: [s. n.]. 1 sv.

Komenský v obrazech. Knihovny.cz, 2020 [online]. [Cit. 16. 11. 2021]. Dostupné z: <https://komensky.knihovny.cz/>.

KIM, Kju-Džin, 2009. Recepce Komenského v Koreji a současný stav komeniologických studií. In: CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta a STEINER, Martin, eds. *Jan Amos Komenský – odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia, s. 455–462. ISBN 978-80-200-1700-0.

KUMPERA, Jan, 1992. *Jan Amos Komenský: poutník na rozhraní věků*. Ostrava: Amosium servis. 372 s. ISBN 80-85498-03-0.

MICHEL, Gerhard a BEER, Jürgen, eds., 2000. *Comenius-Bibliographie: deutschsprachige Titel, 1870–1999*. Sankt Augustin: Academia-Verlag, XII, 241 s. ISBN 3-89665-114-5.

MIŠTINOVÁ, Anna, 2009. Comenius and hispanic world. In: CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta a STEINER, Martin, eds. *Jan Amos Komenský – odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia, s. 492–498. ISBN 978-80-200-1700-0.

PÁNKOVÁ, Markéta, 2020. *Jan Amos Komenský v kostce: malá encyklopedie českého génia staletí*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. 181 s. ISBN 978-80-86935-50-8.

POKORNÝ, Zdeněk, 1992. *Bibliografie knižních komenian 1945–1990: (s přehledem poválečné komeniologie)*. 5., rozš. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. 173 s. ISBN 80-211-0100-8.

SEDLÁK, Jiří, 1987. K otázce komeniologických bibliografií. *Česká bibliografie*, roč. 24, s. 36–65.

SEDLÁK, Jiří, 1987. O českých a slovenských komeniologických bibliografiích z let 1825–1984. *Studia Comeniana et historica*, roč. 17, č. 34, s. 42–77.

SEDLÁK, Jiří. O zahraničních komeniologických bibliografiích z let 1652–1988: (pokus o „bibliografii zahraničních komeniologických bibliografií“). *Studia Comeniana et historica*, roč. 21, č. 43, s. 115–161.

SCHÄFER, Ulrich, 2008. Zur Bibliographischen Erforschung der deutschsprachigen Comeniusliteratur. *Studia Comeniana et Historica: Studien zu Comenius und zur Comeniusrezeption in Deutschland*, roč. 38, č. 79, s. 808–826.

SCHWARZ, Josef, [2019]. *Bibliografie překladů české literatury podpořených Ministerstvem kultury ČR v letech 1998–2018* [online]. Ministerstvo kultury ČR, [cit. 25. 1. 2021].

Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/podpora-vydani-ceske-literatury-v-prekladu-517.html>.

STEINER, Martin, 2009. Recepce Komenského – pedagoga v domácí i zahraniční vědě. In: CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta a STEINER, Martin, eds. *Jan Amos Komenský – odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia, s. 365–382.

ISBN 978-80-200-1700-0.

URBÁNKOVÁ, Emma, ed., 1959. *Soupis děl J. A. Komenského v československých knihovnách, archivech a museích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 469 s.

VOBR, Jaroslav, 1992. *Dílo Jana Amose Komenského ve fondech Státní vědecké knihovny v Brně a moravských klášterních knihoven. Rukopisy a staré tisky 1611–1800*. Brno, Státní vědecká knihovna. ISBN 80-7051-047-1.

ZÍBRT, Čeněk a VOLF, Josef, 1912. *Bibliografie české historie. Díl pátý, Zpracování. Dějiny české od roku 1670–1679, čís. 22999–30910, Jan Amos Komenský, č. 17324–30638*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, III, III, XIII, 960 s.

IV. TEMATICKÝ BLOK
ZA HISTORIÍ DRÁTENICKÉHO ŘEMESLA

DROTÁRSTVO – JEDINEČNÉ SLOVENSKÉ REMESLO

Zuzana Hrdková

Kysucká knižnica v Čadci

Príspevek predstavuje život drotárov, históriu drotárstva, jej predstaviteľov v minulosti i v súčasnosti a výtvarné diela inšpirované drotárstvom.

The article depicts the life of tinkers, history of the wire industry, its representatives of the past and current times, and art pieces influenced by it.

Trocha histórie

Drôt sprevádza ľudstvo od praveku predovšetkým pre svoje univerzálne použitie. Malé medené, bronzové a výnimočne i strieborné a zlaté drôtky sa zhotovovali už v dobe bronzovej. Využíval sa na zhotovovanie šperkov – ihlíc, spôn, náramkov, náušnic, keltských nákrčníkov, ale i kultových predmetov a votívnych darov v podobe štylizovaných zvieracích figúrok. Slúžil i v rámci výroby zbraní a zbroja. Je zaujímavé, že už v praveku sa drôt používal k opravám nádob technikami, ktoré predstavujú predstupeň neskoršieho drotárskeho umenia, konkrétne tzv. heftovaním.

Obr. č. 1: Bronzová štítová spona.

Slovenské počiatky

Podľa legendy bolo drotárstvo trestom za to, že dedinčania z obce Veľké Rovné zradili na začiatku 18. storočia slávneho zbojníka Jura Jánošíka. Ten ich preklial veľmi zvláštnymi slovami: „Zoberte si drôt a kliešte a túlajte sa svetom, pretože si nič lepšie nezaslúžite“. Jeho slová sa splnili a obec Veľké Rovné sa neskôr stala jedným z najznámejších stredísk slovenského drotárstva. V jednej veci sa však Jánošík mýlil. I keď nebolo drotárstvo ľahkým spôsobom obživy, stalo sa pre chudobný kraj požehnaním, nie kliatbou. V priebehu rokov sa rozšírilo tak, že živilo tisíce rodín.

Skutočné počiatky drotárstva na Slovensku sú nejasné predovšetkým preto, že sa o živote chudobných dedín na severnom Slovensku v období feudalizmu zachovalo minimum dôveryhodných prameňov.

Obr. č. 3: Drotárske výrobky

Z drôtu a plechu začali vyrábať taktiež jednoduché predmety pre domácnosť a hospodárstvo – nástroje na čistenie fajok, podložky pod hrnce a žehličky, pasce na myši, vešiaky, strúhadlá, pekáče, formičky na vykrajovanie pečiva a pod.

V prvej polovici 19. storočia došlo na severozápadnom Slovensku k obrovskému vzostupu tejto výroby. Podľa štatistických prehľadov poskytovalo drotárstvo trvalý zdroj obživy viac než dvom tretinám mužskej populácií z viac než 150tich obcí Horného Považia a Kysúc. Štatistika z roku 1877 hovorí o tom, že z Trenčianskej župy odchádza každoročne do sveta za prácou až 10 000 osôb, čo je na svoju dobu ohromujúce číslo. Vo výročnej správe Bratislavskej obchodnej komory z roku 1895 sa pre oblasť Trenčína uvádza 86 obcí.

Obr. č. 4: Drotárske výrobky

Trenčianska stolica patrila v rámci Uhorska k najľudnatejším. V oblasti na juh od Žiliny pochádzali tzv. trenčianski drotári a medzi známe obce patrili Veľké Rovné, Dlhé Pole, Kolárovice, Kotešová a ďalšie. Severnejšie bol domov tzv. kysuckých drotárov žijúcich v obciach Turzovka, Vysoká nad Kysucou, Olešná, Makov, Staškov a ďalších.

Najväčší rozkvet dosiahlo drotárstvo na prelome 19. a 20. storočia. V tejto dobe malo už niekoľko foriem, ktoré síce vychádzali z rovnakej technológie práce, ale obchodne a organizačne boli úplne odlišné.

Popri tradičnom spôsobe výroby založenej na domácej práci, keď rodina, vrátane detí vykonávala celoročne predovšetkým opletie hlinených nádob pre moravských hrnčiarov

Drotárstvo – jedinečné slovenské remeslo

a vedľa pochôdzkovej formy zameranej na opravy poškodeného hlineného riadu, ale i skla a porcelánu, rovnako ako aj na ďalšie opravy a výrobky, vytvorila sa ešte tretia forma založená na novej kapitalistickej organizácii práce. V USA, Rusku, Rakúsku a inde vznikali drotárske dielne, ktoré vlastnili Slováci a kam pozývali za prácou svojich susedov z dedín, odkiaľ pochádzali.

Všetky 3 formy drotárstva začali zanikať po skončení prvej svetovej vojny v dôsledku rozvoja priemyselnej výroby, ktorá zaplavila trh lacným tovarom. Relatívne drahé opravy sa už neoplatili. Zanikli i početné drotárske dielne v zahraničí. Drotárstvo síce ako technológia existovalo v obmedzenej miere i naďalej, najskôr ako tradičné remeslo, neskôr ako remeslo umelecké. V tejto podobe žije slovenské drotárstvo dodnes.

Obr. č. 5: Obrázok drotárov

Obr. č. 6: Drotári vo výtvarnom zobrazení: Miroslav Cipár, Ján Alexy, Miloš Bazovský, Ladislav Medňanský

Drotárstvu by v histórii mohlo patriť miesto medzi ostanými bežnými domáckymi výrobami, ktoré patrili k dedinskému životu, keby sa však nestalo niečo, čo sa dnes môže zdať skoro neuveriteľné. Drotári, obyvatelia chudobných, zastrčených dedín, vzdialených hospodárskym strediskám Európy, dokázali preniknúť takmer do celého sveta. Zo svojho remesla

a organizácie obchodu vytvorili fenomén, ktorý dodnes vyvoláva obdiv. A nielen to. V priebehu niekoľkých desiatok rokov dokázali zmeniť pôvodnú tradičnú dedinskú výrobu v manufaktúrovo organizovanú modernú produkciu, ktorá na viac poskytovala dobrý zisk.

Drotári odchádzali zo svojich rodných dedín do miest a okolia a postupne išli ďalej. Pridávali sa ďalší za dobrou vidinou zárobku, počet odchádzajúcich rok za rokom rástol a tak sa rajónom slovenských drotárov postupne stal celý svet. Putovali do Poľska, Čiech, Nemecka, Rakúska, Švajčiarska, Belgicka, Francúzska, Maďarska, na Balkán, preplavili sa cez moria a oceány a prenikli na Blízky východ do severnej Afriky, Austrálie a samozrejme do USA a do Ruska. V oboch týchto obrovských zemiach dosiahli drotári ekonomicky najväčší úspech. V priebehu druhej polovice 19. storočia sa vandrovné drotárstvo stalo masovým javom. Postupne v týchto krajinách vznikali dielne a manufaktúry.

Prípadnú vzájomnú konkurenciu riešili tak, že si rozdelili svet podľa jednotlivých obcí, z ktorých pochádzali. Bolo to nutné, pretože obcí bolo viac ako 150 a vandrovali tisíce. Tieto rajóny dané zvykovým právom, rešpektovali pri svojich cestách celé generácie až do doby, než sa začali natrvalo usadzovať a vandrovanie v pôvodnom rozsahu zanikalo, hoci samozrejme nezaniklo úplne, len sa začalo meniť a prispôbovať. Avšak i potom podvedome zachovávali rozdelenie krajín a veľkých miest medzi jednotlivé obce doma na Slovensku. A tak napr. v New Yorku bolo najviac drotárov z Vysokej nad Kysucou a v Chicagu zasa z Veľkého Rovného. Bolo zvykom, že majiteľ dielne prijímal ako robotníkov prednostne svojich príbuzných a tiež krajanov zo svojej obce. (Aj otec akademického maliara Miroslava Cipára pracoval v drotárskej dielni v New Yorku, odkiaľ sa v roku 1931 vrátil na Kysuce v dôsledku veľkej hospodárskej krízy). Vznikali aj drotárske dielne, ktoré svoje výrobky ponúkali prostredníctvom vandrovníckych obchodníkov.

Mnohé úspešné dielne začali vydávať tlačené obrázkové katalógy a cenníky, svoj tovar propagovali prostredníctvom reklamy. Vyrábali široký sortiment drôtených a plechových predmetov: kuchynské náradie, bytové doplnky, vybavenie obchodov, vtáčie klietky, hračky, záhradný nábytok, výtahové klietky, zábradlia a mreže, ale aj armádne zákazky, potreby pre naftový priemysel, železnice, či námorné flotily.

Zem, v ktorej drotársky priemysel v 2. polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia najviac prosperoval, bolo nesporne Rusko. Postupom času sa na obrovskom území európskej i ázijskej časti zeme pohybovali tisíce slovenských drotárov. Časť z nich sa tu usadila a založila vlastné dielne. Vôbec najväčšiu drotársku továreň nielen v Rusku ale i na svete sa podarilo vybudovať Štefanovi Hunčíkovi a Imrichovi Krutošíkovi z Vysokej nad Kysucou v Moskve. Fungovala od roku 1868. V dobe najväčšieho rozkvetu zamestnávala

400 robotníkov. Mali moderné strojové vybavenie a filiálky v Petrohrade, Novgorode, Irkutsku, Tomsku a Archalgelsku. Rozsiahly katalóg firmy Hunčík a Krutošík „Fabrika metalických izdelii“ dokladá neuveriteľne široký sortiment plechových a drôtených výrobkov, ktoré sa zároveň vyvážali do Európy a Ázie. Špeciálny katalóg obsahoval i zlatý a strieborný luxusný tovar. Celkom v Rusku bolo založených asi 80 drotárskych dielní. Tie najväčšie pracovali okrem Moskvy v Petrohrade, v Tbilisi, Baku, Kyjeve, Odese a ďalších veľkých mestách. Drotársky raj však netrval večne. S prvou svetovou vojnou, revolúciou v roku 1917 a následným chaosom skončili okrem iných aj drotárske podniky, ktorých majitelia a zamestnanci sa väčšinou vrátili domov na Slovensko. Mnohí tak prišli o veľký majetok, dielne a ich vybavenie, nehnuteľnosti, peniaze v bankách a o rýchlo znehodnocujúce sa ruble privezené domov. Približne v tejto dobe sa vrátili domov aj drotári, ktorí mali dielne na území krajín Rakúska-Uhorska. Po rozpade monarchie sa stali cudzincami, ktorí by svoje podniky ťažko naďalej udržali.

Iná situácia bola v Spojených štátoch amerických, kam odchádzalo časom stále viac slovenských drotárov. Niektoré z dielní, ktoré tu založili, pretrvali cez rôzne peripetie až do súčasnosti, pretože na rozdiel od Európy sa neotriasali politickými zvratmi. Mnohí drotári sa opakovane do Ameriky vracali. Jedným z najznámejších bol Juraj Drndúl Lepiš z Veľkého Rovného, ktorý odišiel cez oceán celkom 16krát a ktorého preto prezývali Kolumbus.

Na rozdiel od európskych sa americké dielne špecializovali iba na drotárske a zámočnicke práce, výroba z plechu sa tu nerozvinula. K základnému sortimentu patrili drôtené mreže, kostry na textilné lampy, kvetináče, klietky, drobný nábytok, zábradlia, cintorínske kríže, či kostry na vence a pohrebné symboly. Každá dielňa mala svoje obchody, vandrovný spôsob predaja sa tu neuplatnil. Najviac slovenských drotárov sa usadilo v New Yorku, v Chicagu, San Franciscu, New Orleanse, Detroite a Clevelande.

Okrem USA sa drotári na americkom kontinente usadili taktiež v Kanade, Mexicu, Chile, Brazílii a v Argentíne.

Prvá polovica 20. storočia znamenala postupný zánik drotárskej výroby v pôvodnej podobe. Okrem politických zvrátov a hospodárskych zmien zohral svoju úlohu vývoj nových technológií a moderných materiálov, zvlášť plastov. Taktiež vandrovanie začalo byť postupne obmedzované stále výraznejšími prekážkami. Po prvej svetovej vojne sa drotárom uzavrel svet. Niesli to ťažko, vandrovanie bol ich tradičný spôsob života, na ktorý boli zvyknutí. Ku koncu druhej svetovej vojny očakávali s nádejou návrat starých časov, ktoré neprišli a vďaka politickej situácii sa medzi Východom a Západom vztýčila železná opona.

Spôsob života

Život drotárov a ich blízkych bol veľmi úzko spojený so zvláštnym spôsobom drotárskej výroby a zvlášť s vandrovaním. Spočiatku sa do sveta vydávali chudobní a prostí obyvatelia horských obcí. Bez skúseností, znalosti jazyka, bez akejkoľvek orientácie vo svete, v obchode, v komunikácii s ľuďmi a úradmi.

Nosili úzke valašské nohavice, plátennú košeľu, ktorá bola vyvarená v bylinách a impregnovaná v tuku a ťažkú, tmavú, súkennú huňu – halenu prehodenú cez chrbát, upevnenú remienkom cez krk. Na hlave nosili čierny plstený klobúk s úzkou (brúsik), alebo naopak veľmi širokou strechou, nazývaný strecháň, na nohách krpce. Neskôr pevné, kožené topánky. Súčasťou výstroja bola palica s kovovým hrotom, cez prsia prehodené koleso drôtu, nechýbala fajka a samozrejme potrebné náradie. Spočiatku iba to základné, nosené v koženej taške cez rameno, zvanej kapsa. Zásoby jedla, pokiaľ vôbec nejaké zohnali, ukladali do rukávov vrchnej haleny, ktoré buď zašili, alebo zviazali. Tieto rukávy slúžili ako kapsy. Dlhé vlasy mali pôvodne spletené do štyroch vrkočov, neskôr voľne rozpustené. Postupne sa odev menil, nahrádzal sa modernejšími a priemyselne spracovanými kusmi. S tým ako rozširovali svoj sortiment, pribúdalo náradie, ktoré nosili na chrbte v drevených skrinkách nazývaných krošňa.

Drotára na cestách sprevádzal malý chlapec – učeň, ktorému sa v drotárskej terminológii hovorilo džarek. Mohol to byť syn, prípadne príbuzný, či sused drotára. Drotársky učeň – džarek, mával veľmi ťažký mnohokrát dramatický spôsob života. Ich učňovská výučba spočívala v podradných prácach, v dielňach mnohokrát zdraviu škodlivých. Pracovali 15 hodín denne, málokedy sa najedli dosýta. Museli na trhoch predávať výrobky a mnohokrát žobrať. Zachádzali s nimi väčšinou veľmi zle a dochádzalo aj k týraniu. Ako výchovnú metódu používali bitku. Samozrejme že existovali veľké rozdiely v prístupe jednotlivých majstrov k svojim učňom. Väčšina drotárskych učňov sa vyučila a zostali pri drotárskom remesle.

Na vzájomnú komunikáciu používali drotári vlastný argot – tzv. krpoštinu či krpošskú reč. Jej názov bol odvodený od kedysi bežnej obuvi drotárov (krpec). Ako varianta tajného jazyka

vznikala asi na prelome 18. a 19. storočia, postupne sa vyvíjala, menila a prispôbovala životu, práci i podmienkam existencie drotárov v cudzom prostredí. Účelom tejto tajnej reči

Obr. č. 7: Džarek

bolo utajiť informácie pred nezainteresovanými účastníkmi komunikácie, najmä pred strážcami zákona, úradníkmi a zákazníkmi.

20. storočie

Drotárske remeslo stratilo svoj lesk. Muselo uplynúť niekoľko desiatok rokov, než bol drôt ako zaujímavý materiál na Slovensku znova objavený a to v podobe tvorby dekoratívnych predmetov. Kľúčový význam mali pre oživenie drotárskej tradície dve inštitúcie a to špecializované múzeum v Žiline a ÚĽUV - Ústredie ľudovej umeleckej výroby v Bratislave. Z iniciatívy učiteľa Karola Guleju, ktorý základný drotársky fond spracoval si špecializované múzeum drotárstva našlo miesto v zámku Budatín, v ktorom je zbierka umiestnená dodnes. Zbierkový fond predstavuje viac ako tisíc inventárnych čísiel.

ÚĽUV – Ústredie ľudovej umeleckej výroby v Bratislave existuje od roku 1945 a jeho úlohou ako štátnej inštitúcie je chrániť a rozvíjať tradície ľudovej výroby a remesiel na Slovensku, dokumentovať staré techniky a vzory a využívať ich pre súčasnú potrebu. Práve preto patrí do oblasti jeho výskumu a vývoja okrem iných odborov taktiež drôtovanie. V programe ÚĽUV je dnes ako odrôtovaná keramika, tak i úžitkové drôtené výrobky a v neposlednej rade i čisto dekoratívne predmety od figurálnych plastiek cez šperky až po abstraktné artefakty.

Obr. č. 8: Stála expozícia

Predstavitelia drotárstva na Slovensku

Na Slovensku v súčasnosti pracuje niekoľko desiatok aktívnych drotárov a celý rad ďalších sa technikou drôtovania zaoberajú vo svojom voľnom čase. Niektorí sa zaoberajú drôtovaním

keramiky, ale vytvárajú aj rôzne predmety ako misky, misy, dózy, košíky, šperky a abstraktné umelecké artefakty vytvorené drotárskou technikou.

Prvá polovica 20. storočia a jej predstavitelia

Pavol Švábek z Veľkého Rovného, Jozef Kaprálik z Dlhého Poľa, Jozef Kerak – je autorom viacerých figurálnych diel, ktoré sú vystavené v zámku Budatín (Drotár a džarek, Princezná, Ježibaba, Štvorhlavý drak – dlhý takmer 2 metre a rozpätie krídel má 1,4 m).

Jozef Holánik-Bakeľ z Dlhého Poľa sa preslávil najmä košmi a vázami pletenými z drôtu košíkárskym spôsobom - sám bol pôvodne košíkár . Používal farebné a povrchovo upravené drôty. Povrchovú úpravu si dával robiť v Brne. Jeho práce boli doslova filigránom. V roku 1911 dostal cenu Gran Premio na Medzinárodnej výstave v Ríme a veľa ďalších cien a uznání v zahraničí, doma v Žiline, Nitre a Dlhom Poli. Svoje výrobné tajomstvo si veľmi strážil a do svojho umenia zasvätil len zaťa Jakuba Šeríka Fuajaka (zomrel v roku 1988), ktorý sa stal jeho dôstojným nástupcom.

Alexander Hozák, súčasník Jakuba Šeríka, žil vo Veľkom Rovnom (zomrel v roku 1986). Boli poslednými zo slávnej ságy drotárov. Udržiaval autentické remeslo a zhotovoval drôtené predmety v tradičnom sortimente.

Začiatkom 60tych rokov 20. storočia začal používať drôt vo svojej tvorbe umelecký kováč Ladislav Jurovatý st. (nar. 1923). Navštevoval Jakuba Šeríka a Alexandra Hozáka a študoval zbierky drotárstva v Považskom múzeu v Žiline, na zámku Budatín. Osvojil si všetky tradičné drotárske techniky a stal sa pokračovateľom tejto tradície.

Jeho syn Ladislav Jurovatý ml. sa prezentuje tvorbou drôtovaných figúr, ktorí majú spätosť s regiónom Kysúc: kňaz, spisovateľ a dramatik Ján Palárik – rodák z Rakovej, americký kozmonaut Eugen Andrew Cernan – jeho starý otec pochádza z Vysokej nad Kysucou a herec Jozef Kroner pochádzajúci zo Staškova.

Od začiatku 90. rokov 20. storočia sa obnovila výrobná tradícia aj v rodine Šeríkovcov a Hozákovcov. Sú nimi Jozef Šerík zo Žiliny a Juraj Šerík z Čadce a vnuk Alexandra Hozáka Róbet Hozák z Čadce.

Strastiplná drotárska púť za chlebom, ktorá sa začala primitívnym haftovaním, tak vyvrcholila premenou drotárstva na vyspelé a uznávané umelecké remeslo. V Reprezentačnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva sa po modranskej majolike, fujare trombitej, drevených krížoch z Podpoľania od novembra 2017 ocitá i drotárstvo a je menej známe, že ostatky svätého Cyrila v oltári Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme sú uložené v šperkovnici zo strieborného drôtu, ktorej autorom je Jozef Holánik Bakeľ.

Zoznam bibliografických odkazov

ADAMUSOVÁ, Jana a kol., 2010. *Drotárstvo: veľká kniha o slovenskom drotárstve*. Martin: Matica slovenská ; Žilina: Považské múzeum ; Čadca: Kysucké múzeum. ISBN 978-80-7090-998-0.

ŠKVARNOVÁ, Monika, 2005. *Drotári v dielach umelcov: profesionálna a neprofesionálna výtvarná tvorba v zbierkach na Slovensku*. Žilina: Považské múzeum. 166 s. ISBN 80-88877-40-7.

VONDRUŠKOVÁ, Alena, 2002. *Dráteníctví*. Praha: Grada Publishing. 120 s. ISBN 978-80-247-4365-3 ISBN 80-88877-40-7.

SLOVENSKÁ OBEC VEĽKÉ ROVNÉ – KOLÍSKA DROTÁRSTVA

PhDr. Eva Mičietová

Štátna vedecká knižnica v Košiciach

Drotárstvo – jedno z doplnkových a neskôr hlavných zamestnaní mužov severozápadného Slovenska a severného Spiša. Štúdia je zameraná na zrod, históriu a vývoj domáceho aj zahraničného drotárstva, zakladanie drotárskych dielní v Európe, Amerike, ale aj v Ázii a negatívne udalostí 1. svetovej vojny, ktoré výrazne ovplyvnili rozvoj diania vo všetkých oblastiach spoločenského aj kultúrneho života v slovenskej obci Veľké Rovné. Rovnianske drotárstvo a jeho tradície sú v súčasnej dobe uchované a sprístupnené v obecnom Múzeu drotárie.

Wire craft – one of the supplementary and later main jobs of men in northwestern Slovakia and northern Spiš. The study focuses on the origin, history and development of domestic and foreign wire craft, the establishment of wire workshops in Europe, America and Asia, and the negative events of the First World War significantly affecting the natural flow of events in all areas of social and cultural life in the Slovak village Veľké Rovné. Wire craft of Veľké Rovné and its traditions are currently preserved and made accessible by the municipal Múzeum drotárie (Wire craft Museum).

Drotárstvo, ako forma doplnkového zamestnania, zameraného na podomové opravovanie kuchynského riadu, predaj rôznych výrobkov z drôtu a neskôr i plechu, vzniklo začiatkom 18. storočia v najchudobnejších častiach Slovenska. Prvá historická zmienka o drotárstve nachádzajúca sa v súdnom spise bytčianskeho panstva, datovaná do r. 1714, sa spája s menom Juraja Drotárika a obcami Štiavnik, Kotešová, Turzovka, Nesluša, Krásno a pod., neskôr sa drotárstvo rozvíjalo aj v oblasti severného Spiša a to v obciach Jarabina, Kamienka, Litmanová, Veľký Lipník, ale aj Stráňany, menej ich bolo v obciach Kremná, Malý Lipník, Sulín, Haligovce, Hraničné. *„Daňový súpis z r. 1828 uvádza tri obce – Dlhé Pole, Veľké Rovné a Kolárovice, v ktorých drotárstvo zamestnávalo väčšinu mužského obyvateľstva. V prípade Veľkého Rovného sa dokonca hovorí o veľkej zručnosti v drôtovaní, to znamená, že sa jednalo už o dlhú tradíciu, pretože práca s drôtom a najmä výroba zložitejších výrobkov si*

vyžaduje mimoriadnu zručnosť. Odborná literatúra 19. storočia všeobecne považuje obce Veľké Rovné a Dlhé Pole za hlavné centrá nielen slovenského drotárstva.“ (www.drotaria.sk). Vznik tohto fenomenálneho remesla výrazne ovplyvnili neblahé sociálno-ekonomické pomery. Keďže v týchto lokalitách sa iba poľnohospodárstvom bolo čoraz ťažšie užiť, drotárstvo sa postupne stávalo zdrojom ďalších príjmov. Masovo sa začalo šíriť až v priebehu 19. storočia. Vznik remesla na severozápadnom Slovensku nepochybne ovplyvnila aj existencia hút a drôtoťažeckých manufaktúr v Sliezsku, kam muži z Považia chodievali za prácou a kde sa zoznámili s úžitkovými vlastnosťami drôtu i plechu a tak objavili nové možnosti ich využitia (Adamusová, 2010).

Veľké Rovné – kolíska drotárstva

Ako už bolo vyššie spomenuté, jednou z obcí, kde bolo drotárstvo najviac rozšírené bola obec Veľké Rovné, o ktorej sa Ferko (1980, s. 69–77) zmiňuje ako o kolíske drotárstva. Nasvedčujú tomu viaceré fakty. Jeden z nich je ten, že v obecnej pečati Veľkého Rovného, ako jedinej z drotárskych dedín, bola vyobrazená postava drotára. O Veľkom Rovnom, ako obci drotárov, sa uchovalo dostatok informácií. Jozef Džavík, jeden z nestorov ruských drotárov z Veľkého Rovného, ktorý v článku *Drotárska minulosť* uverejnenom v časopise *Živnosť* v roku 1943 napísal: „Začiatkom druhej polovice minulého storočia vyučovalo sa u nás v ľudových školách z akejsi učebnice, že vraj Rovné pri Veľkej Bytči (teraz Veľké Rovné) je domovinou drotárov, čo by znamenalo toľko, že to bola a je kolíska vzniku drotárstva.“ Štátny archív v Bytči archivuje dokumenty z roku 1828 s informáciami o zamestnaniach mužských obyvateľov na hornom Považí, z ktorých je zrejmé, že už v tom čase bolo drotárstvo hlavným zamestnaním mužov vo Veľkom Rovnom a aj v okolitých obciach, v inom zdroji (Ferko, 1978) je zasa uvedené, že práve drotári z Veľkého Rovného sa dostali najďalej do sveta. Aj maďarskí historici Elek Fényes a Gyula Lovcsányi sa vo svojich dokumentoch zmiňujú o Veľkom Rovnom ako kolíske drotárstva. Elek Fényes v roku 1847 sa vyjadruje o tejto obci ako o dedine ležiacej medzi hustými vrchmi, odkiaľ pochádzali vandrujúci drotári líšiaci sa od ostatných obyvateľov svojim zrastom, životným štýlom a jazykom, ktorým sa dorozumievali (Pavlík, 1980). Gyula Lovcsányi v roku 1881 napísal, že chudoba prinútila mužov odchádzať do sveta za prácou ako chudobných drotárov, ktorí sa domov vracali ako boháči, vďaka čomu sa v tom čase Veľké Rovné stalo najbohatšou dedinou horného Považia (Pavlík, 1980). V publikácii *Slovensko predválečné* z roku 1905 český spisovateľ Karel Kálal porovnáva Veľké Rovné s inými obcami, kde z jeho pohľadu v obci absentovala zjavná bieda, ľudia boli vzdelanejších, muži chodili po mestsky oblečení

so zlatými hodinkami a retiazkami, niektorí páni drotári rozprávali po nemecky, francúzsky, iní anglicky či rusky. V krčme U Buchcára, kde sa stretávali po návrate z cudziny, nevidel žiadneho opitého, čo bolo znakom vyššej úrovne mužov. Ženy vraj obdarúvali darčekmi, ako zlatými retiazkami, prsteňmi, slnečníkmi, dáždňikmi... V čase najväčšieho rozmachu drotárstva sa tomuto remeslu venovalo takmer desaťtisíc drotárov. V roku 1902 bolo z Veľkého Rovného vycestovaných vo svete 825 občanov a boli to zväčša drotári a krátko pred 1. svetovou vojnou pôsobilo vo svete 915 drotárov pochádzajúcich z Rovného (Ferko, 1978).

Drotárske dielne v Európe a Ázii

V krajinách ako Rusko a USA nehrozila slovenským drotárom konkurencia od miestnych obyvateľov, čím sa vytvárali drotárom ideálne podmienky na rozvoj a slobodu v podnikaní.

Prvé zmienky o rozvoji drotárstva v Rusku sa zachovali z čias Petra Veľkého, z druhej polovice 17. storočia. Slovenskí drotári založili vyše 80 dielní v okolí riek Volgy a Dnepra až po Krym, Kaukaz a ázijskú časť ríše a v mestách Petrohrade, Moskve, Kyjeve, Odese, Rostove. Pred 1. svetovou vojnou sa v Petrohrade nachádzalo 10 drotárskych dielní, z nich najväčšou bola dielňa „Masterskaja“, ktorej vlastníkmi boli Imrich Kadák a Pavol Ďuriš z Veľkého Rovného a Štefan Rudinský z Turzovky. V Rusku okrem malých dielní drotári vybudovali aj veľké dielne, v ktorých pracovalo od dvadsať do šesťdesiat drotárov, v Moskve pred 1. svetovou vojnou v najväčšej fabrike Štefana Hunčíka a Imricha Krutošíka, ktorá bola vybavená najmodernejším technickým zariadením, pracovalo viac ako 400 robotníkov. Najväčšie dielne v Rusku vyrábali nielen výrobky pre potreby bežných obyvateľov, ale aj rôzne zariadenia pre priemysel, dopravu a iné odvetvia, napr. Jozef Belon a Jozef Knócik v Baku sa zamerali na produkciu výrobkov aj na potreby naftového priemyslu, Tabačík, Korňan a Šutarík v Irkutsku, Omsku a v Charbine vyrábali osvetľovacie a aj signalizačné zariadenia pre Transsibírsku magistrálu. Drotári Štefan Hunčík, Imrich Krutošík a Jozef Belon okrem výroby pre domáci trh sa venovali aj produkcii a následne aj exportu svojich výrobkov do západnej Európy, na východ od Číny, do Iraku a Arábie (Pavlík, 1980). Rovnianski drotári pôsobiaci v zahraničí sa popri výrobnej činnosti prezentovali aj na výstavách, kde získavali rôzne ocenenia, napr. Jozef Holánik Bakel' si odniesol medailu z výstavy v Rostove. Jozef Belon, vďaka guvernérovi Kaukazu, bývalému drotárovi Alojzovi Kurucárovi, bol známy až na cárskom dvore. Úspechy drotárskych dielní po celom Rusku prekazila až 1. svetová vojna (Pavlík, 1980).

V Nemecku prvé drotárske dielne začali vznikať v 1. polovici 19. storočia. Drotári usadení na území Nemecka sa veľmi rýchlo oboznámili s „vyspelejšou“ nemeckou spoločnosťou. Do svojich dielni v Hamburgu, Magdeburgu, Drážďanoch, Passau, Berlíne, Hannoveri, Kolíne, Brémach a inde, začali zavádzať nové technológie a moderné výrobné zariadenia. Okrem Nemecka sa aj v iných krajinách naskytovali drotárom veľmi dobré pracovné podmienky. Dobré sa im darilo v Rakúsku, napr. Petrovi Ovsenému vo Viedni a Jozefovi Žilinčár-Cipánovi v Grazi. Rovnianski drotári svoje dielne budovali aj v Salzburgu, Klagenfurte, Linzi a iných rakúskych mestách. Vo Švajčiarsku si svoju dielňu zriadil Jozef Mičieta so synmi, ktorá je ešte aj v súčasnosti činná. V Maďarsku, v Budapešti, najväčšiu dielňu vlastnil Rovňanec Pavel Bančák, menšiu dielňu tam vlastnil aj Jozef Beroš. Drotári z Rovného sa usadili aj na Balkáne, konkrétne pri Záhrebe, Ľubľane, Rijeke, Zadare a Belehrade. V rumunskej Bukurešti mal zriadenú drotársku dielňu Peter Kurucár, na severe Európy v Sliezku pôsobil Pavel Žilinčár, Imrich Sako vo Wroclave a Sovár vo Varšave. Rovnianski drotári pôsobili aj v Katoviciach, Kráľovej Hute a Bytome (Pavlík, 1980).

Drotárske dielne v Amerike

Na americkom kontinente sa drotárstvo začalo rozvíjať s príchodom prvých slovenských vysťahovalcov v 19. storočí. Spočiatku, tak ako v Rusku, aj v Amerike sa rovnianskym drotárom veľmi dobre darilo, ale nastalo aj obdobie, kedy drotári boli bez práce. Jeden z prvých drotárov – objaviteľov Ameriky – bol Juraj Drndúl Lepiš, ktorý sa po dvojročnom pobyte v Amerike vrátil s neuveriteľným zárobkom. Počas jeho migrovania zo Slovenska do Ameriky a späť s ním odišlo do zámoria niekoľko drotárov z rodín Drndúlovcov, Rácikovcov, Bieščarovcov, Belišovcov, Ďurišovcov. V roku 1840 si vo Philadelphii zriadili prvý obchod s drôtenými výrobkami Komadovci z Veľkého Rovného (Pavlík, 1980). Rovnianski drotári budovali svoje dielne v Chicagu, New Yorku, Washingtone, Clevelende, Kansas City, New Orleanse, Los Angeles, San Francisku atď. M. Grúnik sa usadil až v Buenos Aires, kde si zriadil obchod. Nie všetkým drotárom sa však v Amerike darilo, niektorí začali pracovať v úplne iných odvetviach, ako napr. vo vagónke, v sklárňach, v uhoľných baniach, v lesoch ako drevorubači, prípadne začali samostatne podnikáť. Medzi najúspešnejšie drotárske rodiny v Severnej Amerike patrili Rácikovci, Podkrivackí, Cánikovci a Babrošovci s adekvátnym finančným kapitálom.

Okrem Ameriky a Ruska, drotári pôsobili aj v Poľsku, Čechách a na Morave, v Bulharsku, Slovinsku, Chorvátsku, Rakúsku, Maďarsku, Francúzsku, Švajčiarsku, Egypte, dokonca aj na Madagaskare, v Indii a na Cejlóne a v severozápadnej Afrike.

Vplyv 1. svetovej vojny na drotárstvo vo Veľkom Rovnom

Negatívny vplyv 1. svetovej vojny na rozvoj drotárstva sa prejavil nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie nová Československa republika si vytvárala a zavádzala nové zákony a nariadenia, ktoré neblaho pôsobili aj na rozvoj drotárstva. Konkrétne zavedením pasových formalít sa výrazne skomplikoval, ba až obmedzil, voľný pohyb drotárov po zahraničí. V tomto období sa doma najlepšie darilo drotárom prichádzajúcim z Ameriky, keďže vlastnili finančné prostriedky – valuty, ktorých hodnota stúpala, naopak, najhoršia situácia nastala pre drotárov vracajúcich sa z Ruska. Z „ruských“ drotárov, vlastníacich v zahraničí veľké dielne, sa doma stávali hauzíri venujúci sa podomovému predaju, prípadne aj opravám riadov. Na popud Jozefa Džavíka sa snažili presadiť myšlienku výstavby továrne, zamestnávajúcej drotárov zo širokého okolia, so sídlom vo Veľkom Rovnom a pobočkou vo Vyskej nad Kysucou a Kysuckom Novom Meste. V Bytči za účasti 500 drotárov bolo 10. októbra 1920 založené prvé slovenské Družstvo umeleckého drôteného a plechárskeho priemyslu v Žiline. Spoločnosť mala na svoju činnosť prisľúbenú finančnú podporu aj od zahraničných Slovákov, ktorí po nedôvere vedenia družstva sa nakoniec rozhodli podporiť novovzniknutú akciovú spoločnosť Nektár s rovnakým podnikateľským zámerom, ako malo Družstvo umeleckého drôteného a plechárskeho priemyslu. V roku 1922 došlo k zlúčeniu obidvoch spoločností do podniku pod názvom Drotár, ktorého činnosť, z dôvodu krachu, ukončil Okresný súd v Bytči dňa 12. júla 1926 a následne povolil odpredaj celej spoločnosti formou verejnej dražby. Po vydražení Adam Pánik z Veľkého Rovného založil v Bratislave drotársky podnik Kovodružstvo špecializujúci sa na výrobu stavebných klampiarskych výrobkov, ale aj zdravotníckych a laboratórnych pomôcok, napr. sterilizačných bubnov podľa vlastného patentu (Kekelyová, 1992). Nedostatok pracovných príležitostí stále viac podnecoval rovníanskych drotárov k znovuzaloženiu drotárskeho družstva. V roku 1940 v Dlhom Poli sa konala drotárska výstava, ktorá sa stala jednou z inšpirácií na zriadenie drotárskeho múzea v Žiline, ako aj opätovného založenia drotárskeho družstva. Po 2. svetovej vojne sa drotárstvo vo svete pomaly vytrácalo, čo bolo ďalším podnetom drotárov k vybudovaniu drotárskeho družstva. Po ustanovujúcej členskej schôdzi dňa 2. marca 1941 v Dlhom Poli štyridsať drotárov, najmä z Veľkého Rovného a Dlhého Poľa, založilo vo Veľkom Rovnom drotársko-plechárske družstvo s názvom Svetom. Spoločnosť sa najskôr venovala výrobe klampiarskych, postupne však prechádzala na výrobu strojárskych produktov, ktoré

exportovala do zahraničia. Po novembri 1989 došlo k zmenám aj v tomto družstve, následkom ktorých koncom 90-tych rokov 20. storočia družstvo zaniklo (Václavík, 1980).

Drotárstvo a rozvoj obce Veľké Rovné

Drotárske remeslo vo Veľkom Rovnom a s ním spojený prílev finančných prostriedkov zo zahraničia, výraznou mierou pôsobilo na rozvoj diania vo všetkých oblastiach spoločenského aj kultúrneho života. Najviac sa to prejavilo v podnikaní, poľnohospodárstve, ekonomike, architektúre a staviteľstve, bývaní, ale aj v móde a finančníctve. V obci bolo zriadené Potravinové družstvo s obchodom a trafikou a v roku 1920 družstvo organizovaného robotníctva s názvom Budúcnosť. Prílev peňažných prostriedkov podnecoval vznik sporiteľní, bánk a úverových ústavov, čoho výsledkom bol vznik Poštovej sporiteľne v roku 1895. Zarobené peniaze sa zväčša využívali na nákup pôdy alebo výstavbu nehnuteľností. Majetnejší drotári si budovali domy z tehál s ozdobnými štítmi, veľkými oknami a strechami pokrytými plechovou krytinou. V interiéri domov nechýbali podlahy, hlinené pece nahrádzali sporáky, prípadne krby. Dispozičné riešenie interiéru sa začalo meniť – pitvor a komora sa spojili do veľkej obývacej kuchyne. V obývacej izbe, okrem postelí, stola a stoličiek, pribudla „berlínska pec“ a vitrína, v ktorej boli vystavené porcelánové a strieborné predmety privezené zo zahraničia, na stenách viseli ikony a lacné olejomalby, v domácnostiach u navrátilcov z Ruska sa nachádzal aj ruský samovar. Ľudia sa začali čoraz častejšie dožadovať menej tradičných potravín a pochutín, ako napr. jemnej múky, čokolády, kakaa, kávy a čaju, ktoré spočiatku predávali len obchody s lahôdkami v Žiline a Bytči, neskôr aj vo Veľkom Rovnom. Skúsenosti získané v zahraničí boli aplikované nielen v poľnohospodárstve, ale aj v ovocinárstve, kde sa ujali nové odrody sliviek a jabloní privezené zo zahraničia, vo včelárstve pri chove kaukazských včiel a tiež v hydinárstve pri chove kaukazskej hydiny. Rovňanec „Pavel Švabek zriadil r. 1935 hydinársku farmu na Horevsí, kde mal umelú liaheň, veľký kurník a 170 slepíc“ (Obecná kronika Veľkého Rovného, 2021). Na rovnianskych lúkach sa pásli alpské kravy a ručné odstredivky, ktoré si drotári zadovážili z Nemecka, otvorili nové cesty spracovaniu mlieka (Michtalíková, 2021).

Majetnosť majstrov drotárov sa prejavovala aj v móde. Tradičný dedinský kroj bol vymenený za „pánske šaty“ s častým použitím damasku a batistu. Ženám drotárov nechýbali dáždnyky a slnečníky, hodvábne šatky, šnurovacie topánky a zapínacie čizmy. Zlaté náramky, prstene, retiazky a iné šperky sa nosili príležitostne, hlavne v nedeľu (Guleja, 1992). Niektoré dámy si dopriali luxus v podobe liečebných pobytov a rekreácií v Rajeckých Tepliaciach.

Vo Veľkom Rovnom vznikali obchody so zmiešaným tovarom a hostince, drotári –

navrátilci zo Švajčiarska a Ameriky – si zriadovali pekárne, mäsiarne, obchody s lesným ovocím alebo strižným tovarom a drevárske podniky. Rovňanec Jozef Buchcár vlastnil okrem krčmy aj sódovkáreň a pred 1. svetovou vojnou aj pálenicu. Veľkým prínosom pre celú obec bola parná píla, ktorú si v roku 1924 zriadil Ján Ďuriš (obecná kronika, rukopis). Je dôležité spomenúť aj zriadenie súkromnej autobusovej linky spájajúcej Bytču s okolitými dedinami, na zriadení ktorej sa podieľali Adam Húserík z Veľkého Rovného, ktorý za peniaze zarobené v Amerike kúpil autobus a Ferdinand Kutsch z Bytče, ktorý za autobus prerobil svoje nákladné auto. Tak sa zaviedla pravidelná osobná premávka z Rovného do Veľkej Bytče a späť dvakrát denne a k vlakom na stanicu v Bytči (Obecná kronika Veľkého Rovného, 2021).

Na rozvoj kultúrneho a spoločenského života výrazne vplývali sociálne a ekonomické pomery v obci. Vo Veľkom Rovnom bol zaužívaný archaický spôsob života. Muži – drotári, aby uživilí svoje rodiny, odchádzali za prácou do zahraničia, ženy, deti a starci zostávali doma, aby sa postarali o svoje statky. Absencia mužov sa prejavovala najmä v poľnohospodárstve, kde ťažkú prácu na poli museli vykonávať ženy. Deti od malička, okrem pasenia dobytka, pomáhali matkám pri ľahších prácach na poli, dospievajúci chlapci už vykonávali väčšinu mužských činností. Majetnejšie rodiny si najímali na prácu mužov z okolitých obcí, pre ktorých to bol jeden z možných spôsobov zárobku.

Neľahký život rovnianskych drotárskych rodín sa odzrkadlil aj vo folklóre vychádzajúcom z piesní, dedinských tradícií, zvykov, povier a povestí, prostredníctvom ktorých si obyvatelia vysvetľovali napr. pôvod názvov jednotlivých miest a významné obdobia v obci, ale taktiež aj vplyv čarovných bytostí najmä bludičiek a vodníkov tak príznačných pre Veľké Rovné. Námetom takmer všetkých ľudových piesní v tomto kraji bolo vandrovanie drotárov, láska, chudoba, práca a každodenná drina doma ostávajúcich žien. Tak ako aj v iných remeslách, aj v drotárstve sa veľmi často využívala mágia, pomáhajúca drotárom v ťažkej životnej situácii. Magickú moc pripisovali zázračným bylinám, napr. rozchodníku, prinášajúcemu šťastie, vratiču obecnému, ktorý im mal zaistiť šťastný návrat domov. Tieto byliny mali pri sebe v kapse. Osie hniezdo alebo jeho časť im malo zabezpečiť roj zákazníkov. Súčasťou mágie boli aj rôzne magické rituály. Do klobúkov, pre šťastie, zašivali prvý zarobený peniaz a mince, pred drôtovaním hrnca prešli trikrát rukávom po jeho povrchu. Drotári používali magické rituály aj pri odchode z domu do sveta a to hlavne pri vychádzaní z domu, keď prah dverí prekročili najprv pravou, až tak ľavou nohou a aby im šťastie išlo v ústrety, vychádzali z domu vždy ako prví, nikto ich nesmel predísť. Do sveta nesmel drotár odísť bez doma upečených koláčov a chleba. Drotárske zvyky sa aplikovali aj pri narodení mužského

potomka, ktorého po narodení vystrčili z okna na drevenej lopate používajúcej na pečenie chleba so slovami: „*Svetom, moje svetom, aby si sa sveta nebál, aby bol z teba drotár.*“ (Obecná kronika Veľkého Rovného, 2021).

V súčasnosti sa každoročne vo Veľkom Rovnom usporadúvajú Drotárske slávnosti, trvajúce tri dni, na ktorých účinkujú, okrem miestnych folklórnych tanečných a speváckych súborov a súborov zo širšieho okolia, aj známe slovenské hudobné skupiny (Michtalíková, 2021).

Prostredníctvom literatúry a filmu, vďaka svojim rodákom bratom Vladimírovi a Milanovi Ferkovcom, bolo a je Veľké Rovné dostatočne zviditeľnené. Drotárskej tematike, histórii drotárstva a spôsobu života domácich drotárov a drotárskych rodín vo Veľkom Rovnom, ale aj drotárov zahraničí, sa venoval starší z bratov – Vladimír – vo svojej publikácii s názvom *Svetom, moje svetom*, v románe *Ako divé husi*, ktorý bol aj sfilmovaný a novele *Pravda Ruda Pravdika*.

Súčasný drotárstvo vo Veľkom Rovnom

Súčasný obdobia je oveľa chudobnejšie na prezentáciu rovníanskeho drotárskeho remesla a drotárov, ako bolo predošlé. Známych je len zopár mien, ako Jozef Kerak, Ladislav Mikulík, Alexander Hozák a jeho vnuk Róbert Hozák, súčasne pôsobiaci v Čadci. Ostatní zostali v anonymite. Jozef Kerak (1891–1945) bol autorom veľkých figurí ľudí a zvierat, pôsobiacich poetickým dojmom postáv z rozprávkového sveta (www.velkerovne.sk). Jeho diela sú súčasťou zbierkového fondu Považského múzea v Žiline. Azda posledným z pôvodných ľudových drotárov – umelcov bol Alexander Hozák (1899–1986). Inšpiráciou pre jeho tvorbu boli majstri Jozef Holánik Bakoš a jeho zať Jakub Šerík z obce Dlhé Pole. Pre jeho tvorbu boli príznačné umelecko-remeselné výrobky, ako napr. pôvodné rámy na zrkadlá a na obrazy, svietniky, viacdielne podnosy na pečivo historizujúcich tvarov a ďalšie výrobky. Často tvoril na objednávku pre Ústredie ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV) v Bratislave a taktiež spolupracoval aj so SLUK-om pri výrobe scénických rekvizít (Michtalíková, 2021). K novodobým drotárom pochádzajúcim z Veľkého Rovného patrí aj samouk Ladislav Mikulík (1920–), na ktorého tvorbu výraznou mierou vplýval insitný drotársky umelec Jozef Kerak (www.velkerovne.fara.sk). Jeho drôtené figúry rôznych rozmerov boli zakomponované do animovaného filmu *Drotárska púť*. Kolekcia jeho drôtených výrobkov a figúrok pod názvom *Drotária* je súčasťou stálej expozície Považského múzea v Žiline a taktiež jeho tvorba je zastúpená aj v Múzeu Drotária vo Veľkom Rovnom.

Rovnianske Múzeum drotárie

Azda najväčšou udalosťou pre obec s tak výraznou históriou drotárstva bolo zriadenie Múzea drotárie, v ktorom odborným garantom pri budovaní zbierkového fondu boli odborní pracovníci z Považského múzea v Žiline. Projekt bol spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja a štátnym rozpočtom v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007–2013. Slávnostné otvorenie múzea sa konalo 29. septembra 2013. Múzeum sa nachádza v zrekonštruovaných priestoroch jednej z najstarších obecných budov, v ktorej v minulosti sídlili obecný a notársky úrad, pošta a ordinácia všeobecného lekára. Stálu expozíciu, ktorú okrem obrazovej časti obsahujúcej dobové rodinné fotografie slávnych drotárskych rodín vo svete, ich domov, dielni, katalógov ich výrobkov, písomné materiály, ako diplomy drotárov, listy súkromné aj firemné, tvoria aj drotárske pracovné nástroje a materiál, krošne, oblečenie, kožená kapsa, výrobky z drôtu a plechu, kuchynské náčinie, nádoby, ale aj umelecké predmety. Expozícia je obohatená aj o drotársku tvorbu Ladislava Mikulíka (www.velkerovne.sk).

Drotárstvo sa stalo neoddeliteľnou súčasťou slovenskej histórie. Postupným vývojom sa z podomového drotárstva vyprofilovalo umelecké remeslo. 12. decembra 2019 bolo drotárstvo a jeho tradícia zapísané na Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO.

Zoznam bibliografických odkazov

ADAMUSOVÁ, Jana a kol., 2010. *Drotárstvo: veľká kniha o slovenskom drotárstve*. Martin: Matica slovenská ; Žilina: Považské múzeum ; Čadca: Kysucké múzeum. ISBN 978-80-7090-998-0.

DŽAVÍK, Jozef, 2021. *Veľké Rovné: spomienky*. Rukopis.

FERKO, Milan, 1978. *Svetom, moje, svetom*. Bratislava: Tatran.

GULEJA, Karol, 1992. *Svet drotárov*. Martin: Matica slovenská. ISBN 80-7090-232-9.

KEKELYOVÁ, Katarína, 1992. *Drotárstvo*. I. diel. Bratislava: S-Globus. ISBN 80-900417-8-7.

Ladislav Mikulík, majster drotárskeho umenia. 2021 [online]. [Cit. 25. 9. 2021]. Dostupné z: http://velkerovne.fara.sk//invisible/obecna_stranka/archiv/2008/08/mikulik.php.

MICHTALÍKOVÁ, Karolína, 2021. *Autenticita ako významný faktor rozvoja vybranej destinácie cestovného ruchu: diplomová práca*. Praha: Vysoká škola hotelová.

Obecná kronika Veľkého Rovného. 2021. Rukopis. Umiestnenie: Veľké Rovné: Miestny úrad.

PAVLÍK, Alojz, 1980. *Drotárstvo*. In: M. FERKO, ed. Svetom. Martin: Osveta.

PAVLÍK, Alojz, 2021. *Drotárstvo: z dejín drotárstva*. Veľké Rovné [online]. [Cit. 25. 9. 2021]. Dostupné z: <http://www.velkerovne.sk/obec/drotarstvo>.

Slovenské drotárstvo, 2021 [online]. [Cit. 25. 9. 2021]. Dostupné z: www.drotaria.sk/drotarstvo-drotaria/historia-drotarstva/154-slovenske-drotarstvo.

VÁCLAVÍK, Jozef, 1980. *Vývoj a hospodárenie*. In: M. FERKO, ed. Svetom. Martin: Osveta.

DROTÁRSTVO NA HORNOM POVAŽÍ

Nataša Lajdová

Krajská knižnica v Žiline

Vandrujúci drotár a jeho práca – fenomén, ktorý je typický pre tradičnú kultúru regiónu Horného Považia. Predpokladá sa, že vzniklo v 18. storočí, ale vzostup nadobudlo až v 19. storočí. Drotárstvo v medzivojnovom období zaznamenalo postupný úpadok a mierilo k zániku. V 2. polovici 20. storočia ožíva umelecké drotárstvo. Cieľom príspevku je poukázať na motív drotára zobrazovaný v literatúre, ilustráciách a výtvarnej tvorbe a predstaviť dve kultúrne inštitúcie zamerané na tento fenomén: Považské múzeum v Žiline a Múzeum drotárie vo Veľkom Rovnom.

Wandering tinker and his work – This phenomenon is typical for traditional culture of Horné Považie region. It is believed that the wire work originated in the 18th century but has more widely spread in the 19th century. The wire work experienced a gradual decline in the interwar period and was heading to extinction. Artistic wire work came back to life in second half of the 20th century. The aim of this article is to point out the motif of a tinker as depicted in literature, illustrations and art, and to present two cultural institutions centred on the phenomenon: Považské múzeum v Žiline (Považské Museum in Žilina) and Múzeum drotárie vo Veľkom Rovnom (Museum of Wire Work in Veľké Rovné).

*A ja idem
A ja idem, lebo musím,
chudobnej som materi syn,
ej, chudobná ma mati mala,
horko-ťažko vychovala.*

*Ej, kedy za groš, kedy za dva,
chlebíka mi kupovala,
ej, v noci priadla, vo dne tkala,
tak ma ona vychovala.*
(Aleš, 1953, s. 77)

Fujara – hudobný nástroj a jeho hudba (zápis v r. 2005, 2008), Terchovská muzika (zápis v r. 2013), Gajdošská kultúra (zápis v r. 2015), Bábkarstvo na Slovensku a v Čechách (zápis v r. 2016), Horehronský viachlasný spev (zápis v r. 2017), Modrotlač (zápis v r. 2018), Drotárstvo (zápis v r. 2019). Živé dedičstvo zo Slovenskej republiky, ktoré je zapísané v Reprezentatívnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO. Každú krajinu charakterizujú kultúrne pamiatky v podobe historických stavieb či súborov kultúrnych predmetov. Veľa kultúr na svete nemá materiálne pamiatky. Majú svoje príbehy, skúsenosti, rituály, či remeselné zručnosti, ktoré možno celkovo nazvať pojmom „nehmotné kultúrne dedičstvo“ alebo aj „živé dedičstvo“. Na ochranu tejto formy kultúrneho dedičstva členské štáty UNESCO v roku 2003 prijali Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva. Celkovo dohovor do roku 2020 podpísalo 178 krajín sveta, Slovenská republika ho ratifikovala v roku 2006. Prvok Drotárstvo – remeslo a umenie bol zapísaný do zoznamu dňa 12. decembra 2019.

Vandrujúci drotár a jeho práca – fenomén, ktorý je typický pre tradičnú kultúru regiónu Horného Považia. Predpokladá sa, že vzniklo v 17. storočí, ale vzostup nadobudlo až v 19. storočí. Remeslo sa odovzdávalo z generácie na generáciu a bolo živobytím veľkej časti mužov na severozápade Slovenska.

Drotári sa pôvodne venovali oprave a odrôtovaniu hlineného puknutého a rozbitého riadu. Postupne začali vyrábať aj rôzne úžitkové predmety i umelecky náročnejšie diela. Typickými produktami boli pasce na myši, [šparáky](#) do fajok zakončené ozdobnou hlavicou, ktoré na oblečení plnili funkciu mužského ľudového šperku, [podložky](#) pod žehličky a horúce nádoby, neskôr náhubky na dobytok a psov, [rošty](#) na sušenie chleba a opekanie mäsa, [koše](#) na zemiaky a drevo, plechové [cedidlá](#), lieviky, lopatky na smeti, strúhadlá, [plechy](#) na pečenie (tzv. tepše), [formičky](#) na vykrajovanie pečiva a podobné výrobky.

Drotári boli často činní aj za hranicami Slovenska – mali dielne napríklad v USA, Poľsku, Rusku a na Balkáne. Drotárstvo v medzivojnovom období zaznamenalo postupný úpadok a mierilo k zániku.

Približne v 2. polovici 20. storočia začalo ožívať umelecké drotárstvo. Nastal výraznejší posun do dekoratívnej a výtvarnej roviny. S drôtom sa dnes môžeme stretnúť v interiérovej i exteriérovej plastike, komornej i monumentálnej, v šperku, bižutérii, dizajne úžitkovej tvorby, ale i v kombinácii s najrozmanitejšími materiálmi.

Motív drotára a drotárstva sa vyskytuje nielen v encyklopédiách a v literatúre faktu, ale aj v dielach a ilustráciách autorov krásnej literatúry. Pozývam Vás na malú prechádzku

literatúry a ilustrácie, ktorú uchovávame na regionálnom úseku v Krajskej knižnici v Žiline.

Najznámejším a najplodnejším regionálnym autorom je slovenský spisovateľ, publicista a autor literatúry faktu Vladimír Ferko (1925–2002). Narodil sa v drotárskej rodine v obci Veľké Rovné, ktorá je typická práve týmto fenoménom. Časť tvorby venoval drotárstvu a rodnej obci. V monografii *Svetom, moje, svetom* autor zachytáva drotárstvo od jeho počiatkov až po dvadsiate storočie. Spolu so synom Andrejom napísal román *Ako divé husi*, ktorý bol predlohou pre rovnomenný film. Osudy slovenského emigranta z Veľkého Rovného zachytil v novele *Pravda Ruda Pravdika*. Na zadnej strane obálky 1. vydania z roku 1995 je zobrazené pečatidlo obce s motívom po tráve idúceho drotára, s vrecom na chrbte a s palicou v pravej ruke. V knihe *Tisíc násobný dukát* predkladá čitateľovi príbeh majstra drotára Jozefa Holánika Bakel'a. Ilustrátorom bol Jozef Cesnak (1936–).

Jeho mladší brat, básnik, prozaik, dramatik, autor literatúry pre deti a mládež Milan Ferko (1929–2010) bol autorom žánrovo pestrých básnických zbierok, prozaických i dramatických rozhlasových diel. Svoje zážitky z detstva a vojny sformoval v románoch *Keby som mal pušku* a *Keby som mal dievča*, ktoré boli aj sfilmované. V románe *Bohatier v býčej koži* čerpá zo slovenskej histórie. Autor sa vracia k zápiskom svojho otca, rozpamätal sa na rozhovory, ktoré s ním viedol ako chlapec. Zachytáva miesta pôsobenia slovenských drotárov v Gruzínsku. Knihu ilustroval Karol Ondreička (1944–2003).

Matúš Kavec (1898–1980), rodák z Rajca bol autor slovenskej medzivojnovnej prózy psychologicko-sociálneho zamerania. Začiatok jeho tvorby predstavujú romány inšpirované osudmi kysuckých a povážskych drotárov. Časopisecky uverejnil román *Svetom, moje, svetom...* (Ľudová politika, 1926), na ktorý nadviazal kronikárskou prózou *V rudých hmlách* a románom *Grapy* (obálku vydania z roku 1936 navrhol Ľudovít Fulla (1902–1980)).

Rodák z Kláštora pod Znievom, básnik Štefan Atila Brezány (1909–1992) vyrastal u starých rodičov v Žiline, kde sa v ňom začala láska k žilinskému okoliu, ale i silné vlastenecké cítenie. V roku 1932 debutoval emotívnou básnickou zbierkou *Krvavé kulisy*, po ktorej úspechu sa plný síl pustil do ďalšej tvorby. Ilustrácia (pôvodne drevoryt) k básni *Drotárije* od Kolomana Sokola (1902–2003) významného predstaviteľa slovenského výtvarného umenia, ktorý bol zakladateľom slovenskej i mexickej grafiky. Knihu vydala literárna družina Postup v Žiline v roku 1932 a vytlačili ju Kryl a Scotti v Novom Jičíne.

V malej obci pri Žiline, v Lietavskej Svinnej – Babkov, sa narodil spisovateľ Karol Tomaščík (1919–1999). V knihe *Džarkovia* opísal osud džarkov (drotárskych učňov), ktorí museli už v mladom veku opustiť chudobné pomery rodných Kysúc a odísť za obživou

do ďalekého sveta. Ilustrátorom bol Róbert Dúbravec (1924–1976), ktorý realisticky vykreslil ťažký život drotárskych chlapcov.

Zberateľ rozprávok, prekladateľ a uznávaný kritik Pavol Dobšinský (1828–1885) vydal diela *Slovenské povesti* a *Prostonárodné obyčaje*, povesti a hry slovenské, ktoré zohrali významnú úlohu v slovenskom kultúrnom živote. V diele *Prostonárodné slovenské povesti zväzok III.* uverejnil povest' *Drotári a ten špatný*. Vydanie z roku 1973 ilustroval Martin Benka (1888–1971), ktorý spolu s Ľudovítom [Fullom](#) (1902–1980) a Mikulášom [Galandom](#) (1895–1938) patrí k zakladateľom slovenskej knižnej ilustrácie.

Kliment Ondrejka (1929–2011) zostavil v knihe *Ja som dobrý remeselník* bohatý výber remeselnického folklóru s ilustráciami od významného slovenského grafika a ilustrátora Dušana Polakoviča (1950–2016).

Peter Jilemnický (1901–1949) je spisovateľ, ktorý vo svojom diele zachytil chudobný kysucký ľud a jeho život. Jeho významným dielom je román *Pole neorané*, v ktorom opísal aj postavu drotára.

Zakladateľ modernej slovenskej prózy Martin Kukučín (1860–1928), vlastným menom Matej Bencúr (1860–1928), bol slovenský lekár, prozaik, dramatik a publicista. V poviedke *Drotárovo Vianoce* opisuje osud drotára Ďurka Lobodu, ktorý sa vracia z ďalekej cesty za zárobkom za svojou ženou a synom. Doma ho čaká nemilé prekvapenie, syna mu omylom odviekli spolu so sirotami na Dolnú zem.

Rozprávky vo veršoch s osobitým čarom *Tri rozprávky z neba* Márie Rázusovej Martákovej (1905–1964) vyšli prvýkrát v roku 1932 s kresbami Martina Benku (1888–1971). Druhé vydanie z roku 1974 a tretie vydanie z roku 1993 ilustroval Vojtech Stašík (1915–1978). V rozprávke *Drotárovo vnúča* sledujeme príbeh drotára Geľa a jeho vnuka Aduša. Pri príležitosti 100. výročia narodenia popredného slovenského výtvarníka Ľudovíta Fullu (1902–1980) vyšla v roku 2002 kniha ľudových riekaniek a povedačiek Márie Rázusovej Martákovej (1905–1964) *Varila Myšička kašičku*. Asi každé slovenské dieťa pozná riekanku *Ťap, ťap, ťapušky, išli mačky na hrušky: podriapali kožušky, повеšali na vráta, popadali do blata, príde drotár, poláta* (Rázusová-Martáková, 2002, s. 24).

Drotárova palica je názov rozprávky a zároveň aj knihy kysuckých rozprávok spisovateľa Antona Pajonka (1953–2014) s ilustráciami od Anny Schaal.

Drobné, niekedy aj rozprávkové príbehy o krajčíroch, obuvníkoch, kamenároch, pastieroch, drotároch a iných remeselníkoch zachytila vo svojej knihe *Devatero remesel* rodáčka z Olomouca Helena Lisická (1930–2009). Do slovenčiny ju preložila Libuša

Lopejská pod názvom *Deväť remesiel*. Príbeh *O zlopašovi*, čo bral ľuďom duše sa vyskytuje aj v diele *Prostonárodné slovenské povesti zväzok III*. Pavla Dobšinského (1828–1885).

Ľudová poézia ku kresbám českého maliara, kresliara, dekorátéra a ilustrátora Mikoláša Aleša (1852–1913) *Piesne moje, piesne* vyšla v roku 1953. K veršom *A ja idem* nakreslil postavu drotára, ktorý putuje za obživou.

Základ textu knihy *Bolo–nebolo* tvorí rukopis spomienok Jaroslava Vodrážku (1894–1984) doplnený úryvkami listov, rozhovorov so zostavovateľkou a výberom z autorových časopiseckých a knižných príspevkov. Výtvarná časť knihy voľne dopĺňa text dokumentárnymi fotografiami, kresbami, náčrtmi, grafickými prácami a ukážkami z knižnej tvorby a príležitostných grafických cyklov. V kapitole Drotári umelec spomína na udalosti spojené s motívom drotára.

Českú spisovateľku Boženu Němcovú (1820–1862) poznajú slovenskí čitatelia predovšetkým na základe jej románu *Babička*. Vo svojej tvorbe sa inšpirovala aj cestami na Slovensko. Dobre poznala slovenský ľud, jeho charakter, bohatstvo národnej kultúry, ako aj tvrdé podmienky, v ktorých žil. Dej románu *Podhorská dedina*, tragický príbeh lásky, sa odohráva v krásnom rázovitom kraji v okolí Domažlic, kam sa na svojej púti za prácou vybrali slovenskí drotári. Z českého originálu (*Podhorská vesnice*, 1973) preložil Gabriel Rapoš (1917–1994) a ilustrátorom bol Karol Ondreička (1944–2003).

Najstaršou knihou na regionálnom úseku, kde sa vyskytuje pojem drotárstvo, je *Ottův slovník naučný*, osmý díl z roku 1894.

Vo výtvarnom umení sa téma drotára vyskytuje od začiatku 19. storočia až do dneška. Drotári boli predmetom pozornosti výtvarníkov frekventovanejšie ako reprezentanti iných vandrovných zamestnaní – napr. olejkári alebo plátenníci. Významnými umelcami regiónu Horného Považia, ktorí sa inšpirovali týmto motívom, boli Vincent Hložník (1919–1997), Viktor Krupec (1884–1965), Fero Kráľ (1919–2008), Zdeno Horecký (1930–).

Vincent Hložník, rodák zo Svederníka pri Žiline, bol slovenský maliar, grafik, ilustrátor, sochár a pedagóg. V diele *Drotár* (tuš, 1957, Kysucké múzeum v Čadci) sa prejavili umelcove výborné kresliarske kvality.

Rodák zo Žiliny Viktor Krupec sa venoval predovšetkým portrétnej maľbe. Realistický portrét pod názvom *Drotár* (olej, 1941, Považské múzeum v Žiline) zachytáva mladého muža, ktorý putuje kopcovitou krajinou.

Osobný a tvorivý život Fera Kráľa – maliara, grafika a pedagóga je úzko spätý s mestom Žilina. Motív drotára zachytil vo svojej tvorbe dvakrát.

Monumentalista, krajinár, maliar, kresliar a grafik Zdeno Horecký, rodák z Bytče, zobrazil postavu *Drotára* (olej, 1957, Považské múzeum v Žiline) v ľudovom odeve.

Obrazové motívy drotára sa vyskytujú aj v dielach neznámych umelcov. Žilinský výtvarník, ilustrátor a pedagóg Stanislav Lajda (1959) zreštauroval obraz drotára od neznámeho majstra.

V regióne Horného Považia sídlia dve kultúrne inštitúcie, ktoré sa zameriavajú na históriu a súčasnosť drotárstva. Považské múzeum v Žiline je regionálne múzeum so sídlom v Budatíne. Vo svojej pôsobnosti má 6 expozícií zameraných na históriu slovenského umenia, kultúry a dopravy: Budatínsky hrad, hrad Strečno, Sobášny palác v Bytči, objekty ľudovej architektúry v Čičmanoch, expozíciu Jánošík a Terchová a Múzeum dopravy v Rajeckých Tepliciach. Stála expozícia o histórii osobitého slovenského fenoménu sa od roku 2019 nachádza v priestoroch Drotárskeho pavilónu. Vystavené sú historické výrobky z drôtu a plechu, dobové dokumenty, fotografie a výtvarné práce z jedinečnej drotárskej zbierky Považského múzea. Návštevníci sa dozvedia o histórii pôvodného remesla od jeho vandrovných začiatkov až po továrenskú výrobu, o podnikateľských úspechoch slovenských drotárov v cudzine, aj o remeselnejzručnosti, ktorá ich preslávila po celom svete.

Veľké Rovné, neďaleko Bytče, je obec známa najmä drotárstvom. V rámci projektu s názvom Aktívna turistika v pohraničí sa podarilo zrekonštruovať jeden z najstarších domov v centre obce do pôvodného stavu podľa dobovej fotografie do dnešnej podoby. V tomto dome v súčasnosti sídli Múzeum Drotárie. Disponuje jednou stálou expozíciou, ktorá prostredníctvom viac ako dvoch stoviek autentických predmetov približuje najmä drotárske remeslo, ktoré je späté s dejinami obce. Mapuje tiež významné historické udalosti, prírodné pomery a každodenný život jej obyvateľov.

Prostredníctvom týchto dvoch kultúrnych inštitúcií uchováваме a približujeme širokej verejnosti toto vzácne dedičstvo po našich predkoch. Na úseku regionálneho výskumu, dokumentov a informácií v Krajskej knižnici v Žiline sprístupňujeme čitateľom literatúru a články s drotárskou tematikou, zamerané prevažne na región Horného Považia.

*Drotar jsem ja, drotar budu, drotarem chci zostati,
a keď pujdem po uliciach, tak si budem zpívati.*

*Hrnce, misky i rendličky
dajte dracovat ženičky.*

*Já jsem dobrý remeselník z téTrenčanskej stolice,
já znám dobre dracovati hrnce, misky, randlice.*

Časť zápisu piesne v Opave asi z roku 1847

(Ferko, 1978, s. 300)

Drotárstvo v krásnej literatúre vo fonde Krajskej knižnice v Žiline, bibliografický súpis

KAVEC, Matúš, 1898–1980

*V rudých hmlách / Matúš Kavec. – Martin : Kníhtlačiarsky účasť. spolok, 1930. – 270 s.
spoločenské romány – drotárstvo*

BREZÁNY, Štefan Atila, 1909–1992

*Krvavé kulisy / Štefan A. Brezány. – Žilina : Postup, 1932. – 28 s.
slovenská poézia – drotárstvo*

KAVEC, Matúš, 1898–1980

*Grapy / Matúš Kavec. – Martin : Matica slovenská, 1936. – 269 s.
slovenská literatúra – romány - drotárstvo*

KAVEC, Matúš, 1898–1980

*Grapy / Matúš Kavec. – 2. vyd. – Martin : Matica slovenská, 1943. – 270 s.
spoločenské romány – drotárstvo*

ALEŠ, Mikoláš

*Piesne moje, piesne / Mikoláš Aleš. – 1. vyd. – Bratislava : SMENA, 1953. – 91 s.
poézia – drotárstvo*

TOMAŠČÍK, Karol

*Džarkovia / Karol Tomaščík. – 1. vyd. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1953. – 294 s.
drotárstvo*

KUKUČÍN, Martin, 1860–1928

*Dielo 3 / Martin Kukučín. – Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. –
358 s.
slovenská literatúra – poviedky - drotárstvo*

KAVEC, Matúš, 1898–1980

Grapy / Matúš Kavec. – 3. vyd. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1965. – 236, [2] s.
drotárstvo – drotári – Slovensko – vysťahovalectvo – drotárstvo

DOBŠINSKÝ, Pavol, 1828–1885

Prostonárodné slovenské povesti 1, 3 / Pavol Dobšinský. – 3. vyd. – Bratislava : TATRAN, 1972, 1973, 1974 . – 437 s.
slovenské povesti – drotárstvo

TOMAŠČÍK, Karol

Džarkovia / Karol Tomaščík. – 3. vyd. – Bratislava : Mladé letá, 1975. – 150 s.
slovenská literatúra – dobrodružné príbehy – vojnové príbehy – drotári – drotárstvo

VODRÁŽKA, Jaroslav, 1894–1984

Bolo - nebolo : maliarove spomienky / Jaroslav Vodrážka. – Bratislava : Mladé letá, 1977. – 233 s.
spomienky – drotárstvo

JILEMNICKÝ, Peter, 1901–1949

Pole neorané / Peter Jilemnický. – 11. vyd. – Bratislava : TATRAN : Pravda, 1978, 1984, 1972. – 398 s.
mimočítanková literatúra – drotárstvo

FERKO, Vladimír, 1925–2002

Svetom, moje, svetom- / Vladimír Ferko. – Bratislava : Tatran, 1978. – 330 s.
slovenská literatúra - próza - drotárstvo

NĚMCOVÁ, Božena, 1820–1862

Podhorská dedina : poviedky zo života vidieckeho ľudu / Božena Němcová ; [ilustroval Karol Ondreička]. – 1. vyd. – Bratislava : Mladé letá, 1980. – 204 s.
romány – drotárstvo

FERKO, Milan, 1929–2010

Bohatier v býčej koži / Milan Ferko. – Bratislava : Mladé letá, 1981. – 224 s.
slovenská literatúra – spomienky - drotárstvo

LISICKÁ, Helena

Deväť remesiel / Helena Lisická. – 1. vyd. – Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1981. – 144 s.
povesti – drotárstvo

FERKO, Vladimír, 1925–2002

Svetom, moje, svetom- : slovenskí drotári doma i vo svete / Vladimír Ferko. – 2. dopl. vyd. – Bratislava : Tatran, 1985. – 328 s.

slovenská literatúra – próza - drotárstvo

TOMAŠČÍK, Karol

Džarkovia / Karol Tomaščík. – 5. vyd. – Bratislava : Mladé letá, 1986. – 139 s.

slovenská literatúra – dobrodružné príbehy – drotári – vojnové príbehy – drotárstvo

ONDREJKA, Kliment

Ja som dobrý remeselník : výber remeselnického folklóru / Kliment Ondrejka. – 1. vyd. – Bratislava : Mladé letá, 1987. – 171 s.

detská poézia – drotárstvo

FERKO, Vladimír, 1925–2002

Tisíc násobný dukát / Vladimír Ferko. – Bratislava : Mladé letá, 1989. – 138 s.

dobrodružné romány - drotárstvo

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária, 1905–1964

Tri rozprávky z neba / Mária Rázusová-Martáková. – Bratislava : SOVA, 1993. – 41 s.

ISBN 80-967003-0-4

rozprávky – veršiky – drotárstvo

FERKO, Vladimír, 1925–2002

Ako divé husi : román o pamäti / Vladimír Ferko, Andrej Ferko. – Bratislava : Slov. spis., 1994. – 172 s.

ISBN 80-220-0538-X

romány – vysťahovalectvo – drotárstvo

FERKO, Vladimír, 1925–2002

Pravda Ruda Pravdika : emigrantský príbeh drotárskeho syna / Vladimír Ferko. – 1. vyd. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1995. – 159 s.

ISBN 80-220-0594-0

slovenská literatúra – skutočné príbehy – drotárstvo

FERKO, Vladimír, 1925–2002

Ako divé husi : román o pamäti / Vladimír Ferko, Andrej Ferko. – 3. vyd. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1997. – 172 s.

ISBN 80-220-0828-1

romány – vysťahovalectvo – drotárstvo

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária, 1905–1964

Varila myšička kašičku : riekanky a povedačky pre malé deti / Mária Rázusová-Martáková ; [ilustroval Ľudovít Fulla] ; [grafický design Ľudovít Fulla] ; [editorka Mária Števková].– 2. vyd. – Bratislava : Buvik, 2002. – 48 s.

ISBN 8089028195

slovenská literatúra – riekanky – drotárstvo

PAJONK, Anton, 1953–2014

Drotárova palica / Anton Pajonk ; ilustrácie Anna Schaal. – Čadca : Eskulap, 2006. – 58 s.

ISBN 80-968682-7-6

slovenská literatúra – autorské rozprávky – drotárstvo

Obrazová príloha

*Obr. č. 1a, 1b, 1c: Keramická misa opravená majstrom drotárom, súkromná zbierka
Foto: Stanislav Lajda*

Obr. č. 2: Drôtený betlehem, Múzeum drotárie Veľké Rovné
Foto: Nataša Lajdová

Zoznam bibliografických odkazov

ADAMUSOVÁ, Jana, 2012. *Drotárstvo a jeho odraz v literatúre*. 1. vyd. Žilina: Považské múzeum. 117 s. ISBN 9788088877639.

Drotárstvo: bibliografický súpis literatúry z fondu Krajskej knižnice v Žiline, 2020. Žilina: Krajská knižnica v Žiline. 38 s. ISBN 978-80-99945-01-3.

FAPŠO, Ladislav, 2006. *Veľké Rovné: cesta dejinami, cesta životom, alebo Kde drotárstvo na svet prišlo*. Žilina: Považské múzeum. 56 s. ISBN 8088877431.

FERKO, Vladimír, 1978. *Svetom, moje, svetom-*. Bratislava: Tatran. 330 s.

ONDREJKA, Kliment, 1987. *Ja som dobrý remeselník: výber remeselnického folklóru*. 1. vyd. Bratislava: Mladé letá. 171 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária, 2002. *Varila myšička kašičku: riekanky a povedačky pre malé deti*. 2. vyd. Bratislava: Buvik. 48 s. ISBN 8089028195.

Drotárstvo na Hornom Považí

ŠKVARNOVÁ, Monika, 2005. *Drotári v dielach umelcov: profesionálna a neprofesionálna výtvarná tvorba v zbierkach na Slovensku*. 1. vyd. Žilina: Považské múzeum. 166 s. ISBN 8088877407.

Vlastivedný zborník Považia XXIX, 2019. Žilina: Považské múzeum v Žiline. 320 s. ISBN 978808887785.

V. TEMATICKÝ BLOK

PŘEDSTAVITELKY DOBOVÉ ČESKÉ A SLOVENSKÉ PRÓZY S VENKOVSKOU TEMATIKOU

AMÁLIE KOŽMÍNOVÁ, Z ČECH AŽ NA PODKARPATSKOU RUS

Mgr. Pavlína Doležalová

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

Amálie Blažena Kožmínová (1876–1951) byla odbornou učitelkou ručních prací a sběratelkou dokladů lidových zvyků jak v Čechách, tak na Moravě, Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde působila po 1. světové válce jako inspektorka oboru ženských ručních prací. Je autorkou nejen etnografických článků a monografií a praktických příruček určených hospodyním, ale též povídek a románů zasazených do jižních Čech, na Podkarpatskou Rus a Slovensko. Příspěvek se zabývá převážně její publikovanou literární činností.

Amalie Blažena Kožmínová (1876–1951) was a specialized teacher of handicrafts and a collector of documents of folk traditions in Bohemia, Moravia, Slovakia and Carpathian Ruthenia where she worked as an inspector of women's handicrafts after World War I. She is the author of not only ethnographic articles and monographs and practical manuals for housewives, but also of short stories and novels set in southern Bohemia, Carpathian Ruthenia and Slovakia. The article deals mainly with her already published literary activity.

Odborná učitelka ručních prací, etnografka a popularizátorka národopisu Amálie Blažena Kožmínová se narodila v Plzni dne 11. července 1876 (Státní oblastní archiv v Plzni, 1875–1877) do rodiny profesora Tomáše Cimrhanzla¹ jako nejmladší z pěti dětí.² Vystudovala dvouletou Městskou českou vyšší dívčí pokračovací školu v Plzni v letech 1891/92–1892/93 (Anon, 1892a) a absolvovala dva ročníky soukromého studia na učitelském ústavu (Háizr Písecký, 1936–1937, s. 9). Dne 24. listopadu 1900 se v Praze na Smíchově provdala za poštovního asistenta Františka Kožmína, rozvod proběhl v roce 1911 (Archiv hlavního města Prahy, 1899–1903). V manželství se narodili synové Jiří František

¹ Tomáš Cimrhanzl (1840, Žichovec – 1899, Plzeň) používal též variantu křestního jména Tůma. Od roku 1867 působil v Plzni na Obecní vyšší realní škole, později reorganizované na c. k. českou státní střední školu a c. k. českou státní školu realnou (Anon, 1869; Anon, 1891), od kterých se ve školním roce 1891/92 oddělilo c. k. české státní vyšší gymnasium (Anon, 1892b), jako profesor zeměpisu, dějepisu a německého jazyka. Byl autorem *Mythologie čili bájesloví Řekův a Římanův* a středoškolských učebnic zeměpisu. Byl veřejně činný, inicioval například založení městské knihovny v Plzni roku 1876 a stal se jejím prvním správcem (Svatková, 2020).

² Starší sourozenci Milada, Růžena, Olga a Vratislav (Archiv města Plzně, 1870–1898). Růžena, provdaná Černá (1867–1957), byla autorkou kuchařských knih.

(1902–1926?), Václav Jan (1903–1911) a Prokop Tomáš (1904–1971?).³ Závěrečné zkoušky vykonala až roku 1911 na učitelském ústavu v Příbrami, kdy se stala učitelkou ručních prací na měšťanských školách. Vlastnila také koncesi odborné učitelky šití šatů a kreslení stříhů a tovaryšský výuční list opravňující vyučovat na živnostenských školách (Háizr Písecký, 1936–1937, s. 10). Ještě před 1. světovou válkou byla majitelkou soukromé odborné střihačské školy v Plzni (Anon, 1905). Od roku 1911 pravděpodobně vyučovala na Živnostenských školách pokračovacích v Plzni (Anon, 1911, s. 2) a po 1. světové válce na škole v Rakovníku (Archiv města Plzně, 1925) a Strakonících (Anon, 1930). Definitivní učitelkou ženských ručních prací bez určení místa byla jmenována Zemskou školní radou v Praze v lednu 1926 (Anon, 1926). Byla členkou Národní rady československé a České jednoty paní a dívek v Plzni. Spolupracovala s Osvětovým svazem v Plzni a Národní jednotou pošumavskou při pořádání přednášek a kurzů šití.

Obr. č. 1: Anon, 1915–1916

Obr. č. 2: Anon, 1905

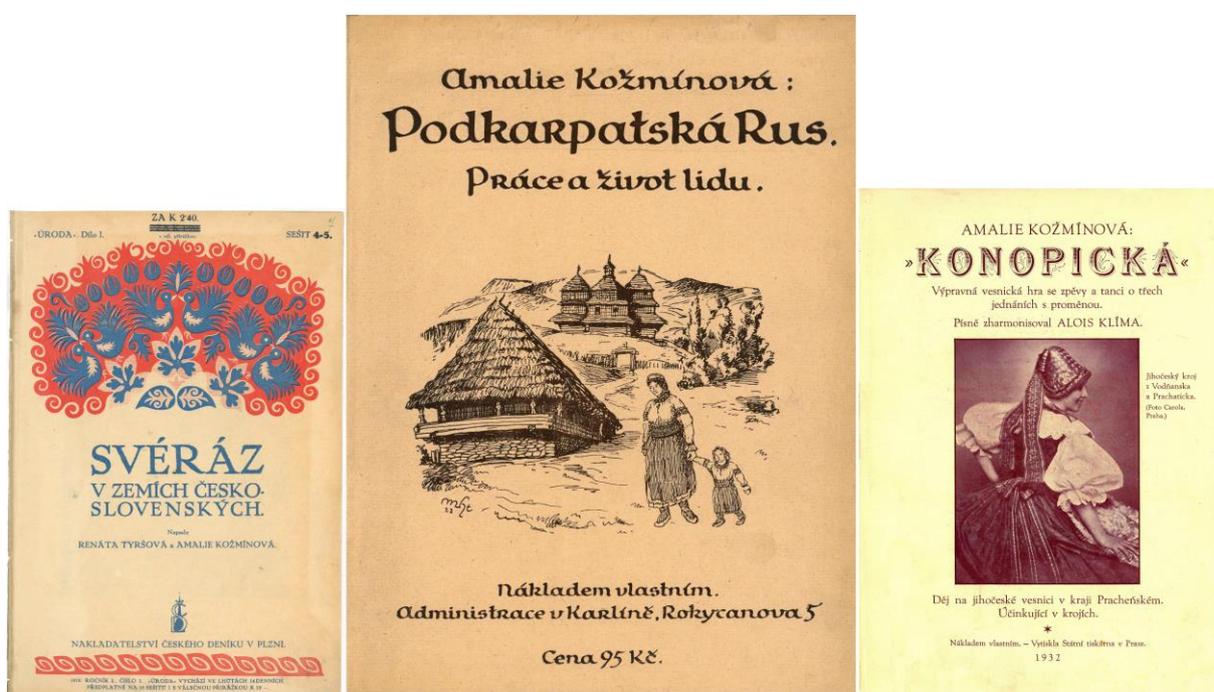
Inspirována etnografkou a historičkou umění Renatou Tyršovou (1854–1937) a výstavami lidového umění, začala Kožmínová sbírat kroje, krajky a výšivky včetně lidových zvyků a zkoumat využití lidového oděvu v soudobém městském oblečení. Ještě před rokem 1918 za tímto účelem procestovala Čechy a Moravu. Své etnografické nálezy zužitkovala ve společném díle s Renatou Tyršovou *Svéráz v zemích česko-slovenských*, vydaném v deseti sešitech od podzimu 1918. Pro *Svéráz* zpracovala kapitoly Plzeňsko (kroje, výšivky, obyčeje,

³ (Archiv hlavního města Prahy, 1901–1903a; Státní oblastní archiv v Plzni, 1912; Archiv hlavního města Prahy, 1901–1903b; Archiv hlavního města Prahy, 1903–1906; Hudecová, Reháček, 2017).

obydli), Kralovice a Plasko, Blovicko, Sulislav, kroje klatovský, prácheňský a jihočeský, Chodsko.

V období 1918–1919 působila jako vedoucí učitelka ručních prací na učitelském ústavu v Modre (okres Pezinok, Slovensko) (Hudecová, Řeháček, 2017). Čtyři týdny po připojení Podkarpatské Rusi⁴ k Československu vycestovala na příkaz Civilní správy Podkarpatské Rusi do tohoto regionu jako inspektorka ručních prací (Kožmínová, 1922, s. 116). Zde působila v letech 1919–1922 (?), během nichž díky stipendiu civilní správy sbírala informace o domácím průmyslu. Výsledky výzkumu zveřejnila roku 1922 v titulu *Podkarpatská Rus: práce a život lidu po stránce kulturní, hospodářské a národopisné*. Také zde vedla kurs pro výcvik učitelek ručních prací a organizovala státní lidové vyšívací kurzy na Verchovině (Kožmínová, 1922). Na Podkarpatskou Rus se vrátila v červenci 1932, kdy v tomto regionu vedla měsíc trvající výpravu, určenou zejména pro učitele a výtvarníky (Anon, 1932).

Po návratu do Čech získala Kožmínová mimořádné státní stipendium Ministerstva školství a národní osvěty k dalšímu studiu národopisu jižních Čech (Kožmínová, 1932, s. 1). Výsledky publikovala roku 1932 v titulu *Konopická: výpravná vesnická hra se zpěvy a tanci o třech jednáních s proměnou: děj na jihočeské vesnici v kraji Pracheňském*, pojednávajícím o lidové vesnické zábavě pořádané dívkami na oslavu konce sklizně lnu.

Obr. č. 3: Tyršová, Kožmínová, 1921; Kožmínová, 1922; Kožmínová, 1932

⁴ Podkarpatská Rus byla připojena saint-germainskou mírovou smlouvou k Československu dne 10. září 1919. Jedná se zhruba o Zakarpatskou oblast na dnešní Ukrajině.

Kožmínová prováděla hojnou přednáškovou činnost za doprovodu světelných obrazů (diapozitivů), například cyklus *Umění a život lidu na Slovensku a Podkarpatské Rusi* nebo *Umění a život lidu republiky Československé* (Anon, 1947). Sbírkou negativů a pozitivů z let 1912–1938 s tematikou převážně lidového oděvu prodala na začátku 40. let Moravskému zemskému muzeu v Brně (Kožmínová, 1922, s. 118–119; Beránková, 2007, s. 19). S krátkými národopisnými příspěvky vystupovala v rozhlase. Instalovala výstavy ručních prací a lidového umění. O Podkarpatské Rusi zpracovala, sebrala a uspořádala národopisnou expozici pro první Pražský vzorkový veletrh, konaný v září 1920 (Kožmínová, 1922, s. 118–119). Do Prahy přesídlila natrvalo roku 1929. Působila v redakci titulu *Strakonicko: vlastivědný a národopisný sborník šumavského podhůří* a etnografické články publikovala též v denním tisku a v zájmových nebo odborných časopisech.⁵

Díla podepisovala svým jménem v různých variantách: Kožmínová Amalie, Kožmínová-Cimrhanzlová Amalie, Kožmínová-Tůmová A., pravděpodobně také Tůmová A. nebo K–ová A. Zejména pro své literární prvotiny užívala pseudonym složený ze jmen svých synů: Jiří V. Prokop, J. V. Prokop a Jiřík Prokop.

Amalie Kožmínová je autorkou románů a povídek s venkovskou a městskou tematikou, určených převážně dětskému a ženskému čtenáři. Románová prvotina *Naši kluci* (1912 a 1928) líčí veselé příběhy tří chlapců Jiřího, Václava a Prokopa, odehrávající se jak v Praze, tak u strýce Štěpánka na statku v Zíchovci⁶. Vyprávění Kožmínová zasadila do rodné obce svého otce a jejího okolí a využila tak svou dobrou znalost venkovského prostředí při popisu zvyklostí běžného života. V textu se objevují hry s pasáky a pasačkami, žně, chytání raků, hody týden po křtinách, stloukání másla nebo prodej vola na jarmarku v Husinci. Ve druhém, rozšířeném vydání popisuje například posvícení u strýce v Podlesí⁷, konopickou, loutkové divadlo v Zíchovci nebo oslavy 500. výročí narození Jana Husa v Husinci roku 1869, organizované T. Cimrhanzlem, rodákem ze statku Štěpánků v Zíchovci. Ukázky z knihy byly otištěny v *Ženském světě* a *Českém denníku*. Dobové ohlasy na první i druhé, rozšířené vydání *Našich kluků* byly příznivé. Humor a vlídný přístup k vyprávění byly důvodem k doporučení knihy nejen dětem, ale i dospělým.

Také další dílo, spadající mezi tzv. ženské romány, se dočkalo dvou vydání, a to roku 1914 a 1930. *Zatoulané štěstí* je příběhem dcery kameníka Josefíny Tomské, která se vrátila do vsi

⁵ Jedná se například o tituly: *Československá republika, Česká selka, Český deník, Český denník, Český kraj, Český lid, Český venkov, Hraničář, Klatovský kraj, Loutkář, Mladá stráž, Národní listy, Nová doba, Nový den, Plzeňský kraj, Rozkvět, Směr, Svobodný směr, Strakonicko, Venkov, Zlatá Praha, Zlatá stezka, Ženský obzor, Ženský svět* aj.

⁶ Dříve Zichovec, osada obce Velká Blanice v okrese Písek, dnes Zichovec, od roku 1950 část obce Strunkovice nad Blaníci v okrese Prachatice (Anon, 2006, s. 621).

⁷ Do roku 1930 pod názvem Vogelsang, osada obce Červená v okrese Sušice, od roku 1961 část obce Kašperské Hory v okrese Klatovy (Anon, 2006, s. 407).

z vídeňské služby s nemanželským dítětem. Kožmínová ve vyprávění kombinovala život městský vídeňský (návštěva vídeňského Prátru, kritizovaný život českých služebných) s venkovskými reáliemi (například sekání do červených vajec o Velikonocích na Červené pondělí za hřbitovní zdí u kostela svatého Petra a Pavla u Prachatic, mlácení žita, jednocení řepy nebo pouť s jarmarkem a pečením koláčů). Druhé vydání již není zakotveno ve vsi Zíchovec a je rozšířeno o podrobnější popis vídeňského nalezince a konopické. Motiv návštěvy Prátru byl otištěn jako samostatná povídka pod názvem *Praterfahrt v Besedách Českého denníku* v září 1914. Recenzenti ocenili autorčinu osobitost a kritičnost, které tento román vymanily z dobového průměru.

Život střední třídy zobrazila Kožmínová v románech *Zápas* (1919?) a *Zápas s láskou* (1933 a 1934). V příběhu určeném mladým čtenářkám autorka v jednotlivých vydáních postupně rozpracovala motiv hlavní hrdinky, statkářovy dcery Marty Cholínské, váhající mezi pobytem v klášteře a životem po boku bratrance Miloše. Osudy dobrého továrníka Tomáše Karnolda a jeho jediné dcery Magdy vylíčila Kožmínová jak v *Křížovatkách srdce* (1930?), tak i v rozšířené *Komedii života*, zveřejněné na pokračování v *Českém deníku* od července do listopadu 1939. Fragment z tohoto románu byl publikován již v srpnu 1924 v *Nové době*.

Obr. č. 4: Kožmínová, 1928; Kožmínová, 1930; Jiří V. Prokop, 1919

Tvrký život z roku 1931 nese podtitul *jihocheský obrázek* a je složen ze dvou samostatných částí. Stejnomený *Tvrký život* je příběhem venkovanky Terezy Mrázové, provdané za vídeňského Čecha a majitele koloniálu Franze Pchikala. Po několika letech opustila

manžela opilce a vystudovala ve Vídni babičtví, kterým se jako bezdětná vdova po návratu do rodné vsi živila. Nakonec také dospěla ve druhém manželství ke svému osobnímu štěstí. Motiv opilství využívá Kožmínová k popisu vinobraní a *Heurigen* v okolí Vídně a do kontrastu s ním staví popis masopustu na české vsi. Druhá část *Z domova na frontu* je opět věnována vídeňským Čechům – rodině malého Josefa Fojta. Návštěva babičky, rázné Jihočešky, ve Vídni (popis Schönbrunnu, ZOO, Prátru) a pobyt Josefa na jihočeském venkově jsou líčeny idylicky. Život rodičů ve Vídni a zkušenosti Josefova otce na frontě v Karpatech, kde umírá, nikoli. Kožmínová v románu poprvé využila svou znalost poválečné Podkarpatské Rusi. Již roku 1925 byla v Československé republice otištěna povídka na pokračování *Lihnou se housata*, která se později stala součástí tohoto titulu. Dobová kritika vyzdvihla v tomto díle vzdělávací a výchovné motivy použité bez limonádových kliše.

Titul *Domů, na vánoce: trilogie ze života jihočeského dítěte* z roku 1933 získal cenu spolku Svatobor ve výši 500 Kč.⁸ Ve třech částech *Domů, na vánoce, Na handl* a *Na studie* Kožmínová rozvíjí příběh rodiny Šváchových, zejména malého Tomáše Šváchy, jehož otec je starostou ve vsi Pod Chlumy⁹, a Honzy, syna obecního posluhy. První část líčí venkovské zvyky od konce roku až do masopustu. *Na handl* popisuje osudy Tomáše a Honzy v německé části Šumavy a Pošumaví a chlapce Sepla na statku u Šváchů. Autorka vysvětluje rozdíl mezi pojmy na handl a do služby a opět využívá příběh k popisu každodenního života jak na české, tak na německé straně, například přípravu šňupacího tabáku, sázení hlavatice, chytání pstruhů, slavení Velikonoc a posvícení. V části *Na studiích* se octl Tomáš na gymnáziu, kde se jako venkovan obtížně začleňoval do městského života a za dramatických okolností nakonec doputoval domů na Vánoce z vlakové zastávky Čičenice¹⁰. Motivy z první části Kožmínová publikovala již ve *Vesně* v prosinci 1908 a úryvek v *Besedách Českého denníku* na konci roku 1912. Ukázku z části *Na handl* otiskla v šesti číslech *Zlaté stezky* roku 1932. Recenzent v *Úhoru* předpokládal, že kniha zaujme mladé čtenáře zejména živým vypravováním.

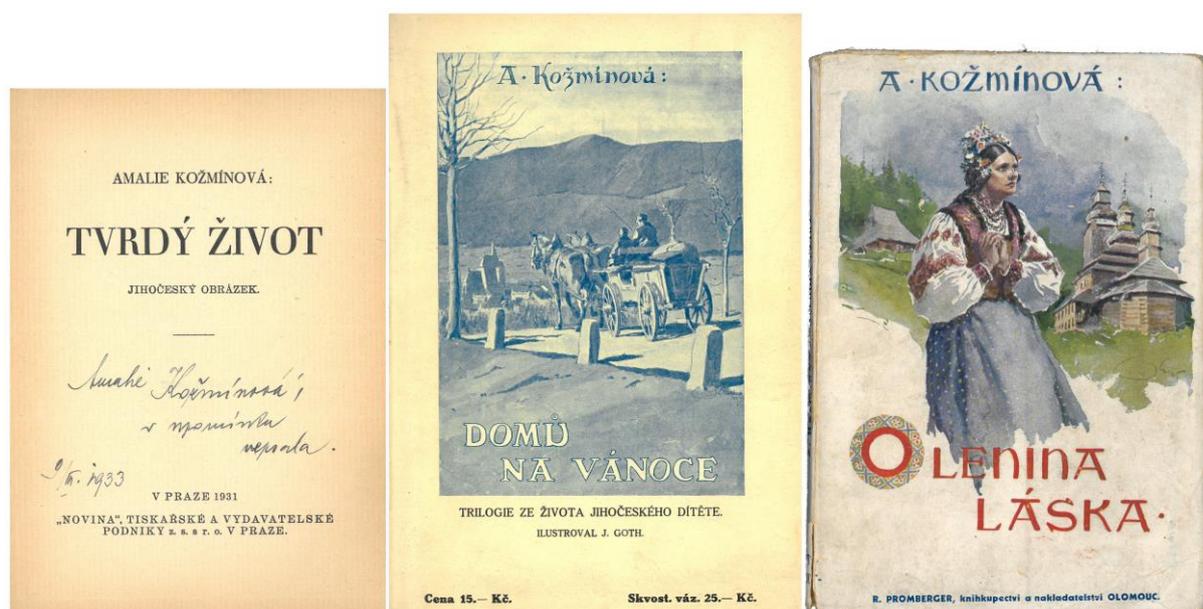
Zkušenost z Podkarpatské Rusi Kožmínová plně zúročila v titulu *Olenina láska: román karpatských hor* z roku 1935, který získal cenu třetího ročníku literárních cen Literárně uměleckého klubu v Plzni ve výši 500 Kč (Rs., 1934). Jak titul napovídá, děj je věnován schovance manželky místního popa Oleně, která porodila nemanželské dítě, jehož otcem byl ruský zajatec Fedor, padlý na frontě 1. světové války. Během pěšího návratu z města, kde vyzvedla Fedorovu pozůstalost, umrzla Olena ve sněhové bouři i s dítětem. Jednoduchý

⁸ Částka byla vyplacena z Fondu sester Elišky a Anny Řehákových za nejlepší původní povídku pro českou mládež vydanou v letech 1932–1933 (Anon, 1934).

⁹ Zřejmě Chlumany v okrese Prachatice, 2 km od Vlachova Březí (Anon, 2006, s. 187).

¹⁰ Vesnice, která dnes spolu s vesnicemi Strpí a Újezdec tvoří obec Čičenice v okrese Strakonice (Anon, 2006, s. 86).

příběh negramotné hrdinky je zarámován do kulís podkarpatské vesnice. Autorka popisuje běžný i sváteční život venkovanů, například smuteční veselou hru mladých *figle* s maškarami *Dido s babou*, návštěvu vědmy, zvyky při narození *detváka* (dítěte) – mytí, zařikávání a křest, pravoslavné Velikonoce s *paschou*, mariánskou slavnost *odpust* a další tradiční zvyky. Tři roky před vydáním knihy byl román v kratší verzi (například bez motivu plánované svatby s kočím Ivanem) publikován jako *národopisný obraz karpatských hor* na pokračování v *Československé republice*. Ohlasy upozornily na napínavost děje, také na autorčinu podrobnou znalost prostředí a pozorovatelskou schopnost.

Obr. č. 5: Kožmínová, 1931; Kožmínová, 1933; Kožmínová, 1935

Část své rozsáhlé osvětové činnosti věnovala Amálie Kožmínová životu a potřebám žen. Komerčně neúspěšnější byla její *Zlatá kniha českých hospodyňek*. Poprvé byla vydána roku 1915 a dosáhla rozšířeného desátého vydání roku 1923. Sestavila s R. Kobosilem *Lidové vyšívání křížkové pro školu a dům* roku 1922. Přispěla do dvousvazkové *Praktické hospodyňky* sedmi statěmi o výživě, kuchyni, vaření, předivu a tkaninách, svérázu a výchově dětí. *Rady a pokyny pro úsporné vedení domácnosti* se dočkaly dvou vydání v letech 1947 a 1948. V dobových člancích radila s domácností, vyjadřovala se k ženské otázce, podporovala vzdělávání žen a jejich ekonomickou samostatnost. V letech 1909–1910 působila v redakci *Nové pařížské mody*.

Obr. č. 6: Kožmínová, 1915; Kožmínová, 1947

Amalie Kožmínová zemřela 24. dubna 1951 v Horních Beřkovicích. Je pohřbena do rodinné hrobky v Plzni na hřbitově u kostela Všech svatých.

Výběrová bibliografie Amalie Kožmínové

Do přehledu nejsou zařazeny články věnované národopisu a Podkarpatské Rusi z důvodu jejich velkého počtu a tematického zaměření V. bloku XXIII. kolokvia.

a) Monografie

- řazeno chronologicky

JIRÍ V. PROKOP. *Naši kluci*. Praha: Nakladatel F. Šimáček, 1912. 116 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie (Jiří V. Prokop). *Naši kluci*. II. vydání. Ilustrace Karel Rélink. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, společnost s r. o., 1928. 261 s.

Recenze

DUBSKÝ, Ota. Jiří V. Prokop: »Naši kluci« [recenze]. *Český denník*. 1912, roč. 1, č. 103 (14.04.1912), I. příloha Českého denníku, s. 2–3. ISSN 1801-2620.

Naši kluci [recenze]. *Plzeňský kraj*. 1912, roč. 6, č. 33 (23.04.1912), s. 5. ISSN 1805-1782.

K. P. Jiří V. Prokop jest [recenze]. *Směr*. 1912, roč. 3, č. 17 (27.04.1912), s. 6. ISSN 1805-1820.

Český humor [recenze]. *Čas.* 1912, roč. 26, č. 117 (28.04.1912), s. 3–4.

N. Jiří V. Prokop: Naši kluci. Nákladem F. Šimáčka [recenze]. *Ženské listy.* 1912, roč. 40, č. 5 (01.05.1912), s. 19. ISSN 1802-7237.

P. M. [= MATERNOVÁ, Pavla ?]. Jiří V. Prokop (Anna Kožmínová): Naši kluci [recenze]. *Ženský svět.* 1912, roč. 16, č. 9 (05.05.1912), s. 123–124.

–der. [= DRESLER, Václav]. Z nové belletrie pro mládež [recenze]. *Venkov.* 1912, roč. 7, č. 112 (15.05.1912), s. 9. ISSN 1805-0905.

TRISTAN [= FRIEDL, Vratislav]. Jiří V. Prokop: Naši kluci [...] [recenze]. *Zvon.* 1911–1912, roč. 12, č. 35 (17.05.1912), s. 559. ISSN 1211-894X.

A. V. Amalie Kožmínová (Jiří V. Prokop) „Naši kluci“, (II. vydání, [...]: co dáti dětem pod stromeček [recenze]. *Československá republika.* 1928, roč. 249, č. 300 (18.12.1928), s. 5. ISSN 1803-4853.

V.F.S. [= SUK, Václav]. A. Kožmínová, Naši kluci. 2. vyd., Praha, Šolc a Šimáček, 1928 [recenze]. *Úhor.* 1930, roč. 18, č. 9–10 (01.12.1930), s. 216. ISSN 2464-5133.

Části otištěny samostatně

JIŘÍ V. PROKOP. Něco o dětech. *Plzeňské listy.* 1911, roč. 47, č. 52 (04.03.1911), s. 1; č. 64 (18.03.1911), s. 1; č. 69 (24.03.1911), s. 1–2. ISSN 1804-0187.

KOŽMÍNOVÁ, A. (J. V. Prokop). Na prázdniny: ukázka z knihy »Prázdniny mých kluků«. *Ženský svět.* 1912, roč. 16, č. 1 (05.01.1912), s. 11.

JIŘÍ V. PROKOP. Prázdniny: (z knihy »Naši kluci«, jež vyjde v těchto dnech u Šimáčka). *Český denník.* 1912, roč. 1, č. 84 (24.03.1912), Besedy Českého denníku, č. 13, s. 1. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. *Zatoulané štěstí: jihočeský obrázek.* Praha: F. Šimáček, 1914. 221 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Zatoulané štěstí: jihočeský román.* Druhé vydání. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1930. 239 s.

Recenze

–vk. Jiří V. Prokop: Zatoulané štěstí [recenze]. *Český denník.* 1915, roč. 4, č. 114 (25.05.1915), s. 9. ISSN 1801-2620.

T. T. Jiří V. Prokop: Zatoulané štěstí [recenze]. *Ženský svět.* 1915, roč. 19, č. 12-14 (25.07.1915), s. 217–218.

vp. [= PROKÚPEK, Václav]. Jihočeský román: Amálie Kožmínová: Zatoulané štěstí [recenze]. *Venkov*. 1930, roč. 25, č. 261 (07.11.1930), s. 7. ISSN 1805-0905.

DLOUHÁN, F. [= BULÁNEK, František]. Dva lidové romány [recenze]. *Československá republika*. 1930, roč. 251, č. 266 (13.11.1930), s. 5. ISSN 1803-4853.

Petrus [= PETRUS, Jan ?]. Kožmínová Amálie: Zatoulané štěstí [recenze]. *Česká osvěta*. 1930–1931, roč. 27, č. 8 (duben 1931), s. 369. ISSN 1803-0831.

Část otištěna samostatně

JIRÍ V. PROKOP. Praterfahrt: z knihy »Zatoulané štěstí« – jež vyjde v nejbližším čísle »Libuše« u Šimáčka v Praze. *Český denník*. 1914, roč. 3, č. 234 (06.09.1914), Besedy Českého denníku, s. 1–2; č. 241 (13.09.1914), Besedy Českého denníku, s. 1–2; č. 248 (20.09.1914), Besedy Českého denníku, s. 1–2. ISSN 1801-2620.

KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Zlatá kniha českých hospodyněk: návod k správnému hospodaření a levnému i dobrému kuchaření: příručka všech českých žen, zejména těch, jež zakládají si svou vlastní domácnost*. Plzeň: Český denník, [1915]. 184 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Zlatá kniha českých hospodyněk: návod k správnému hospodaření a levnému i dobrému kuchaření: příručka všech českých žen, zejména těch, jež zakládají si svou vlastní domácnost*. Desáté vydání. Plzeň: Nakladatelství Grafických závodů Neuber, Pour a spol., 1923. 236 s.

TYRŠOVÁ, Renata a KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Svéráz v zemích českých*. Plzeň: Nakladatelství Theodor Mareš, [1918]. 272 s.

TYRŠOVÁ, Renata a KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Svéráz v zemích česko-slovenských: Čechy*. Plzeň: Nakladatelství Českého deníku, 1921. 272 s.

Recenze

DŘÍZA, A. [= DŘÍZA, Antonín]. Prácheňsko a jeho lidové kroje: poznámky ke spisům »Svéráz«, »Lidové kroje československé« a »Národní kroje« [recenze]. *Otavan*. 1921–1922, roč. 6, č. 9–10 (17.06.1922), s. 129–132.

JIRÍ V. PROKOP. *Zápas: román dívčího srdce*. Praha-Karlín: Nakladatelství Emila Šolce, spol. s r. o., [1919]. 111 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Zápas s láskou: román mladého srdce*. Druhé vydání. Praha: »Novina«, tiskařské a vydavatelské podniky, 1933. 165 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Zápas s láskou: román mladého srdce*. Druhé vydání. Praha: „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky, 1934. 212 s.

Recenze

Btk. [= BRTNÍK, Václav]. Amalie Kožmínová: Zápas s láskou [recenze]. *Venkov*. 1934, roč. 29, č. 61 (14.03.1934), s. 6. ISSN 1805-0905.

-jen-. Kožmínová Amalie, Zápas s láskou. Román mladého srdce. 2. vyd. [...] [recenze]. *Česká osvěta*. 1934–1935, roč. 31, č. 1 (září 1934), s. 35. ISSN 1803-0831.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Lidové vyšívání křížkové pro školu a dům: barevné předlohy a užité vzory krojové*. Sestavila Amalie Kožmínová za součinnosti R. Kobosila. Praha: R. Kobosil, 1922. 20 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Podkarpatská Rus: práce a život lidu po stránce kulturní, hospodářské a národopisné: s 90 původními ilustracemi a kresbami, s xx tabulkami předloh a mapkou*. Praha-Karlín: Nákladem vlastním, 1922. 121 s.; XX s. příloh.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Podkarpatská Rus: práce a život lidu po stránce kulturní, hospodářské a národopisné: s 90 původními ilustracemi a kresbami, s xx tabulkami předloh a mapkou*. Užhorod: Užhorodská společnost české kultury J. Á. Komenského; Klub T.G. Masaryka v Užhorodě; Užhorodský spolek Slováků; Zakarpatský spolek pro ochranu památek, ©2007. 131 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Podkarpatská Rus: práce a život lidu po stránce kulturní, hospodářské a národopisné: s 90 původními ilustracemi a kresbami: s xx tabulkami předloh a mapkou*. Užhorod: Klub T.G. Masaryka; Zakarpatský spolek pro ochranu památek, 2010. 121 s.

Recenze

KRÁL [=KRÁL, Jiří, 1893–1975 ?]. Amálie Kožmínová: Podkarpatská Rus [recenze]. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*. 1923, roč. 29, č. 1 a 2, s. 57–58. ISSN 0036-5254.

MOUDRÁ, Pavla. Amálie Kožmínové „Podkarpatská Rus“: práce a život lidu [recenze]. *Ženské listy*. 1923, roč. 51, č. 4 (30.04.1923), s. 53. ISSN 1802-7237.

HÚSEK, Jan. Dvě monografie o Podkarpatské Rusi [recenze]. *Národopisný věstník československý*. 1924, roč. 17, č. 1–4, s. 156–162. ISSN 1801-9269.

ZAPLETAL, Flor. [=ZAPLETAL, Florian]. Výstava Podkarpatské Rusi [recenze]. *Československá republika*. 1924, roč. 245 (03.05.1924), s. 6–7. ISSN 1803-4853.

***Praktická hospodyňka: souhrn nauk, pokynů a předpisů ke správnému a úspornému vedení domácnosti a návod, jak si může hospodyňka svou namáhavou a zpravidla neutěšenou práci neobyčejně ulehčit*. Řídí Olga Stránská. Praha: F. Strnadel a spol., [1927]. 2 sv.**

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Křižovatky srdce*. Praha: Melantrich, [1930]. 158 s.

Část otištěna samostatně

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Tragika srdce: fragment z románu. *Nová doba*. 1924, roč. 30, č. 234 (24.08.1924), s. 5–6; č. 241 (31.08.1924), s. 5–6. ISSN 1804-3852.

Delší verze

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Komédie života: 1–88. *Český deník*. 1939, roč. 27 [28], č. 200 (23.07.1939), s. 5 – č. 321 (21.11.1939), s. 4. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Tvrdý život: jihočeský obrázek*. Praha: „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky z. s. s r. o., 1931. 217 s.

Recenze

Dr. V. Brtník [= BRTNÍK, Václav]. Amalie Kožmínová: Tvrdý život [recenze]. *Venkov*. 1931, roč. 26, č. 148 (25.06.1931), s. 6. ISSN 1805-0905.

DLOUHÁN, F. [= BULÁNEK, František]. Prostá povídkářka [recenze]. *Československá republika*. 1931, roč. 252, č. 165 (17.07.1931), s. 5. ISSN 1803-4853.

Část otištěna samostatně

KOŽMÍNOVÁ-CIMRHANZLOVÁ, Amalie. Líhnou se housata: střípek ze života vídeňských Čechů: I–IV. *Československá republika*. 1925, roč. 246, č. 162 (14.06.1925), Nedělní čtení, s. 1–2 – č. 176 (28.06.1925), Nedělní čtení, s. 2–3. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Konopická: výpravná vesnická hra se zpěvy a tanci o třech jednáních s proměnou: děj na jihočeské vesnici v kraji Pracheňském: účinkující v krojích*. Písňe zharmonisoval Alois Klíma. Praha: Nákladem vlastním, 1932. 82 s.

Recenze

-fk-. Kožmínová, Amalie: Konopická [recenze]. *Česká osvěta*. 1932–1933, roč. 29, č. 3–4 (listopad– prosinec 1932), s. 153. ISSN 1803-0831.

-fc-. Kožmínová, Amalie: Konopická [recenze]. *Česká osvěta*. 1932–1933, roč. 29, č. 6 (únor 1933), s. 236. ISSN 1803-0831.

–da. Jak se hřeší na národopisu a ochotnicích [recenze]. *Venkov*. 1944, roč. 39, č. 143** (20.06.1944), s. 3. ISSN 1805-0905.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. *Domů, na vánoce: trilogie ze života jihočeského dítěte*. Ilustroval Jan Goth. Písek: Nakladatelství Františka Podhajského, 1933. 193 s.

Recenze

–n–. Amálie Kožmínová: Domů, na vánoce [recenze]. *Úhor*. 1934, roč. 22, č. 2–3 (20.03.1934), s. 35–36. ISSN 2464-5133.

Části otištěny samostatně

Motiv s odlišnými jmény postav: KOŽMÍNOVÁ, Amálie. Domů – na vánoce. *Vesna*. 1908-1909, roč. 5, č. 5 (01.12.1908), s. 65–67; č. 6, s. 86–88.

JIŘÍ V. PROKOP. Veselé vánoce. *Český denník*. 1912, roč. 1, č. 354 (22.12.1912), Besedy Českého denníku, č. 52, s. 1–2; č. 360 (29.12.1912), Besedy Českého denníku, č. 54, s. 1–2. ISSN 1801-2620.

KOŽMÍNOVÁ-CIMRHANZLOVÁ, Amálie. Na handl: obrázek z „Trilogie dětského života“. *Zlatá stezka*. 1931–1932, roč. 5, č. 8 (duben 1932), s. 149–152 – 1932–1933, roč. 6, č. 4 (prosinec 1932), s. 79–81.

KOŽMÍNOVÁ, Amálie. *Olenina láska: román karpatských hor*. Obálka Jan Goth. Olomouc: nákladem R. Prombergra, knihkupce, 1935. 286 s.

Recenze

Původní novinka v naší románové besídce [recenze]. *Československá republika*. 1932, roč. 253, č. 170 (20.06.1932), s. 4. ISSN 1803-4853.

Amálie Kožmínová: „Olenina láska“ [recenze]. *Zájmy Českomoravské vysočiny*. 1935, roč. 5, č. 50 (12.12.1935), s. 7. ISSN 1804-5022.

Knihy dětem pod stromeček. *Salon*. 1935, roč. 14, č. 12 (15.12.1935), příloha, s. [1].

Knížní noviny [recenze]. *Moravský deník*. 1935, roč. 30, č. 297 (21.12.1935), s. 3. ISSN 2571-2187.

drb. Amálie Kožmínová Olenina láska [recenze]. *Zvon*. 1935–1936, roč. 36, č. 16 (31.12.1935), s. 223. ISSN 1211-894X.

M. M. [=MAJEROVÁ, Marie ?]. Amálie Kožmínová: Olenina láska [recenze]. *Čin*. 1936, roč. 8, č. 4 (13.02.1936), s. 62. ISSN 1803-649X.

Kratší verze

KOŽMÍNOVÁ, Amálie. Olenina láska: národopisný obraz karpatských hor: 1–43. *Československá republika*. 1932, roč. 253, č. 171 (21.07.1932), s. 7 – č. 222 (20.09.1932), s. 7. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ, Amálie s redakčním kruhem. *Rady a pokyny pro úsporné vedení domácnosti: co ještě hospodyně potřebuje k doplnění vědomostí, aby předešla škodám*

a ztrátám v domácnosti, rodině a hospodářství. Praha: Nakladatelství F. Strnadel a spol., 1947. 177 s.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie s redakčním kruhem. *Rady a pokyny pro úsporné vedení domácnosti: co ještě hospodyně potřebuje k doplnění vědomostí, aby předešla škodám a ztrátám v domácnosti, rodině a hospodářství. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství F. Strnadel a spol., 1948. 181.*

b) Povídky s městskou a venkovskou tematikou

- řazeno chronologicky

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Divadlo malých: vzpomínka z dětství. *Venkov*. 1908, roč. 3, č. 61 (12.03.1908), s. 1–3. ISSN 1805-0905.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Z historie naší ulice. *Plzeňské besedy*. 1908–1909, roč. 1, č. 13, s. 1–3; č. 14, s. 2–3. ISSN 2336-8047.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Z historie naší ulice: divadlo pimprlové. *Plzeňské besedy*. 1908–1909, roč. 1, č. 26, s. 1–7. ISSN 2336-8047.

KOŽMÍNOVÁ, A. Sny našich kluků. *Plzeňské listy*. 1909, roč. 45, č. 92 (23.04.1909), s. 1. ISSN 1804-0187.

JIŘÍ V. PROKOP. Na prelátství: (z historie naší ulice). *Český denník*. 1912, roč. 1, č. 7 (07.01.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 2, s. 9–10; č. 14 (14.01.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 3, s. 3–4; č. 21 (21.01.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 4, s. 3; č. 28 (28.01.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 5, s. 2–3. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Hovory našich kluků. *Český denník*. 1912, roč. 1, č. 42 (11.02.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 7, s. 1–2. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Událost. *Český denník*. 1912, roč. 1, č. 63 (03.03.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 10, s. 1. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Událost. *Hlas lidu*. 1911–1912, roč. 26, č. 167 (19.04.1912), s. 2. ISSN 2573-8992.

JIŘÍ V. PROKOP. Z historie naší ulice. *Český denník*. 1912, roč. 1, č. 207 (28.07.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 31, s. 1; č. 214 (04.08.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 32, s. 1–2; č. 221 (11.08.1912), *Besedy Českého denníku*, č. 33, s. 1. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Našli se. *Plzeňský kraj*. 1912, roč. 6, č. 102–104 (21.12.1912), příloha Vánoční besedy, s. 21–22. ISSN 1805-1782.

JIŘÍ V. PROKOP. Kvartánovo jitro. *Český denník*. 1913, roč. 2, č. 121 (04.05.1913), Besedy Českého denníku, č. 18, s. 1–2. ISSN 1801-2620.

JIŘÍK PROKOP. Unikum. *Český denník*. 1913, roč. 2, č. 130 (14.05.1913), s. 1. ISSN 1801-2620.

J. V. PROKOP. Unikum. *Niva*. 1913, roč. 4, č. 6 (10.06.1913), s. 117.

JIŘÍ V. PROKOP. Z historie naší ulice: Sokolové a Sokolky. *Český denník*. 1913, roč. 2, č. 162 (15.06.1913), Besedy Českého denníku, č. 24, s. 1–2. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Z moudrosti maličkových. *Plzeňský kraj*. 1913, roč. 7, č. 76 (19.09.1913), příloha s. 5. ISSN 1805-1782.

JIŘÍ V. PROKOP. Z historie naší ulice. *Český denník*. 1913, roč. 2, č. 308 (09.11.1913), Besedy Českého denníku, č. 45, s. 1–2; č. 315 (16.11.1913), Besedy Českého denníku, č. 46, s. 1–3. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Do Plzně na bál: obrázek ze starých časů. *Český deník*. 1916, roč. 5, č. 119 (30.04.1916), Besedy Českého deníku, s. 1 – č. 147 (28.05.1916), Besedy Českého deníku, s. 1. ISSN 1801-2620.

JIŘÍ V. PROKOP. Na jarmark do Plzně: obrázek ze starých časů. *Český deník*. 1917, roč. 6, č. 26 (28.01.1917), Besedy Českého deníku, s. 1–2 – č. 82 (25.03.1917), Besedy Českého deníku, s. 1–2. ISSN 1801-2639.

JIŘÍ V. PROKOP. Z historie naší ulice. *Český deník*. 1917, roč. 6, č. 240 (02.09.1917), Besedy Českého deníku, s. 1–2; č. 246 (08.09.1917), Besedy Českého deníku, s. 1–2; č. 253 (16.09.1917), Besedy Českého deníku, s. 1–2; č. 260 (23.09.1917), Besedy Českého deníku, s. 1; č. 267 (30.09.1917), Besedy Českého deníku, s. 1. ISSN 1801-2639.

JIŘÍ V. PROKOP. Z historie naší ulice: „Peklo“. *Český deník*. 1918, roč. 7, č. 1 (01.01.1918), Besedy Českého deníku, s. 12–13. ISSN 1801-2639.

JIŘÍ V. PROKOP. Přenešťastný kocour Míca: veselá pohádka. *Český deník*. 1918, roč. 7, č. 34 (10.02.1918), Besedy Českého deníku, s. 1–2 – č. 70 (24.03.1918), Besedy Českého deníku, s. 1–2. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ-CIMRHANZLOVÁ, Amálie. Na letním bytě. *Nová doba*. 1925, roč. 31, č. 189 (12.07.1925), s. 5–6. ISSN 1804-3852.

JIŘÍ V. PROKOP. K zbláznění. *Československá republika*. 1928, roč. 249, č. 257 (27.10.1928), s. 1–3. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Medvídě karpatského pralesa. *Československá republika*. 1929, roč. 250, č. 113 (12.05.1929), příloha Nedělní čtení, s. 1–3. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ-CIMRHANZLOVÁ, Amalie. Schůzka v biografu. *Nová doba*. 1940, roč. 46, č. 182 (02.07.1940), s. 4 – č. 186 (06.07.1940), s. 4. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Na skalisku: fragment románu. *Český deník*. 1940, roč. 28, č. 345 (15.12.1940), Nedělní příloha Českého deníku Besedy, s. 12. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Vánoce v »Babském špitále«. *Nová doba*. 1940, roč. 46, č. 358 (25.12.1940), s. 9–10. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Žebračka Nandl: vzpomínka na lidského vyhoštěnce. *Nová doba*. 1943, roč. 49, č. 320 (21.11.1943), s. 6. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. O kralovických perníkářích a kožlanských hrnčířích. *Nová doba*. 1943, roč. 49, č. 341 (12.12.1943), s. 4. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Kvartánovo jitro. *Nová doba*. 1944, roč. 50, č. 78 (19.03.1944), s. 6. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Pepčín protest. *Nová doba*. 1944, roč. 50, č. 339 (24.12.1944), s. 5. ISSN 1804-3852.

c) Články určené ženám

- řazeno chronologicky

JIŘÍ V. PROKOP. Neviditelní otroci. *Směr*. 1911, roč. 2, č. 1 (07.01.1911), s. 2–3. ISSN 1805-1820.

JIŘÍ V. PROKOP. Boykot českých služek. *Český denník*. 1913, roč. 2, č. 153 (06.06.1913), s. 1–3. ISSN 1801-2620.

K–ová, A. Na cestě k vítězství v ženském boji. *Český deník*. 1917, roč. 6, č. 140 (24.05.1917), s. 3. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Kapitola o manželství: I–II. *Český deník*. 1917, roč. 6, č. 308 (15.11.1917), s. 3; č. 320 (29.11.1917), s. 3. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ-TŮMOVÁ, A. Volba ženina povolání. *Český deník*. 1917, roč. 6, č. 326 (06.12.1917), s. 3; č. 331 (13.12.1917), s. 3. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Domácnost včera a dnes. *Československá republika*. 1928, roč. 249, č. 138 (09.06.1928), s. 1–2. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Pravda o mrtvém. *Československá republika*. 1930, roč. 251, č. 38 (12.02.1930), s. 1–2. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Pravda o mrtvém: (k filmu o Němcové). *Český deník*. 1941, roč. 29, č. 90 (01.04.1941), s. 2–3. ISSN 1801-2639.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. »Dvě hvězdy«. *Český deník*. 1941, roč. 29, č. 99 (10.04.1941), s. 3. ISSN 1801-2639.

d) Články s tematikou Slovenska

- řazeno chronologicky

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Čataj a Čičmany: I–III. *Národní listy*. 1922, roč. 62, č. 22 (22.01.1922), Vzdělávací příloha Národních listů, č. 22, s. 9; č. 29 (29.01.1922), Vzdělávací příloha Národních listů, č. 29, s. 9; č. 43 (12.02.1922), Vzdělávací příloha Národních listů, č. 43, s. 9. ISSN 1214-1240.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Janošíkův opasek. *Československá republika*. 1927, roč. 248, č. 94 (21.04.1927), s. 1–2. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. »Dohvězdný den« na Slovensku. *Nová doba*. 1938, roč. 44, č. 357 (25.12.1938), s. 7–8. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Kupte si ramínka [dráteníci ze Slovenska, Čadca, Veľká Bytča]. *Venkov*. 1934, roč. 29, č. 66 (20.03.1934), s. 1–2. ISSN 1805-0905.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Novoroční Boží hod na Slovensku. *Plzeňský kraj*. 1938, roč. 32, č. 52 (30.12.1938), s. 2. ISSN 1805-1626.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Slováci na Tatrách. *Český lid*. 1924–1925, roč. 25, č. 5–6, s. 195–201. ISSN 0009-0794.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Slovenskem: I–II. *Nová doba*. 1923, roč. 29, č. 241 (02.09.1923), s. 1–2; č. 242 (03.09.1923), s. 1–2. ISSN 1804-3852.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Strigy na horách. *Venkov*. 1937, roč. 32, č. 295 (16.12.1937), s. 3. ISSN 1805-0905.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie. Ženské postavy Slovenska: pamětní deska Eleny Šoltézové-Maróthy. *Československá republika*. 1929, roč. 250, č. 118 (18.05.1929), s. 1–3. ISSN 1803-4853.

KOŽMÍNOVÁ-CIMRHANZLOVÁ, Amalie. Vzpomínky na Elenu Šoltézovou. *Ženský obzor*. 1925, roč. 20, č. 6–7, s. 102–105.

KOŽMÍNOVÁ-CIMRHANZLOVÁ, Amalie. „Zvony republiky“ na Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Československá republika*. 1928, roč. 249, č. 258 (28.10.1928), s. 26. ISSN 1803-4853.

Seznam bibliografických odkazů

ANON, 1869. *Druhá zpráva obecní vyšší realní školy v Plzni za škol. léta 1865/6–1868/9*. Plzeň: Nákladem vlastním, s. 48, 52.

ANON, 1891. *Zpráva c. k. české státní střední školy a c. k. české státní školy realné v Plzni za školní rok 1890–1891*. Plzeň: Nákladem ústavu, s. 21, 64.

ANON, 1892a. *Devátá zpráva městské české vyšší dívčí pokračovací školy v Plzni za rok 1892*. Plzeň: nákladem ústavu, s. 46.

ANON, 1892b. *Výroční zpráva c. k. českého státního vyššího gymnasia v Plzni za školní rok 1891–92*. Plzeň: Nákladem ústavu, s. 26, 46.

ANON, 1905. Paní A. Kožmínové koncessovaná odborná škola střihačská v Plzni. *Plzeňský obzor*. Roč. 14, č. 113 (27. 9. 1905), s. 5. ISSN 1805-1340.

ANON, 1911. Živnostenské školy pokračovací v Plzni. *Plzeňské listy*. Roč. 47, č. 2547 (9. 11. 1911), s. 1–2. ISSN 1804-0187.

ANON, 1915–1916. Amálie Kožmínová. Fotografie Drtikol, Praha. *Český svět*. Roč. 14, č. 40 (9. 6. 1916), s. [268].

ANON, 1926. Ze zemské školní rady v Praze: zpráva ze schůze českého odboru. *Úřední list republiky Československé = (Amtsblatt der Čechoslovakischen republik)*. Č. 12 (16. 1. 1926), s. 202–203.

ANON, 1930. Školství. *Horažďovický obzor*. Roč. 10, č. 2 (1. 2. 1930), s. 15. ISSN 1802-7741.

ANON, 1932. Prázdninový zájezd do Podkarpatské Rusi [...]. *Československá republika*. Roč. 253, č. 139 (12. 6. 1932), s. 5. ISSN 1803-4853.

ANON, 1934. Ze Svatobora. *Právo lidu*. Roč. 43, č. 77 (1. 4. 1934), s. 10. ISSN 0862-5913.

ANON, 1946. Životní jubileum plzeňské národopisné pracovnice. *Nový den*. Roč. 2, č. 156 (11. 7. 1946), s. 4. ISSN 1805-1685.

ANON, 1947. Spisovatelka Amalie Kožmínová nám píše [...]. *Nový den*. Roč. 3, č. 81 (5. 4. 1947), s. 5. ISSN 1805-1685.

ANON, 2006. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. II. díl: abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1869–2005. Praha: Český statistický úřad. ISBN 80-250-1311-1 (2. díl). ISBN 80-250-1277-8 (soubor).

ANON, 2021. Amalie Kožmínová. In: *Wikipedie* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, naposledy editováno 30. 5. 2021 v 19:47 [cit. 28. 7. 2021]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Amalie_Kožmínová.

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, 1899–1903, č. NAD 156, Sběrka matrik. Signatura SM O16. *Matrika oddaných: Smíchov. Praha: Římskokatolická církev*, kostel sv. Filipa a Jakuba, od 1891 sv. Václava, list 192. Dostupné také z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E7DBD556D03748E597303EEF20CD9982&scan=196#scan196>.

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, 1901–1903a, č. NAD 156, Sběrka matrik. Signatura SM N31. *Matrika narozených: Smíchov. Praha: Římskokatolická církev*, kostel sv. Filipa a Jakuba, od 1891 sv. Václava, list 254. Dostupné také z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AA0D55BAF8324A38810A8641A6852AA3&scan=266#scan266>.

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, 1901–1903b, č. NAD 156, Sběrka matrik. Signatura SM N31. *Matrika narozených: Smíchov. Praha: Římskokatolická církev*, kostel sv. Filipa a Jakuba, od 1891 sv. Václava, list 428. Dostupné také z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AA0D55BAF8324A38810A8641A6852AA3&scan=443#scan443>.

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, 1903–1906, č. NAD 156, Sběrka matrik. Signatura SM N32. *Matrika narozených: Smíchov. Praha: Římskokatolická církev*, kostel sv. Filipa a Jakuba, od 1891 sv. Václava, list 160. Dostupné také z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=724F9627B0A748819E8AA95A84689C3&scan=164#scan164>.

ARCHIV MĚSTA PLZNĚ, 1870–1898, č. NAD 1669, Archiv města Plzně – Popisný úřad. *Domovské listy* [Přihlášky k pobytu – starší řada [1870]–[1898]]. Karton 4, C–Č. Plzeň: Popisný úřad královského města Plzně, list 6, s. 3 [70] [Cimrhanzl, profesor]. Dostupné také z: <https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=aede0823ff244f47b7f6672a2dc94dde&scan=71#scan71>.

ARCHIV MĚSTA PLZNĚ, 1925, č. NAD 1258, Archiv města Plzeň – Registratura D a městské úřady. Inventární číslo 5509, spisová signatura 46/I 1922, evidenční číslo 711.

Amálie Kožmínová, spisovatelka žádá o udělení místa ve službách obecních. Beroun, Plzeň. BERÁNKOVÁ, Helena, 2003. „Smuteční hry veselého rázu...“. *Národopisná revue*. Roč. 13, č. 2, s. 92. ISSN 0862-8351.

BERÁNKOVÁ, Helena, 2007. „Vznikla ve mně ta myšlénka...“ – Amálie Kožmínová (11. 7. 1876 –24. 4. 1951). *Folia ethnographica*. Č. 41, s. 13–24. ISSN 0862-1209.

BERÁNKOVÁ, Helena, 2011–2021. Amálie Kožmínová – industriální učitelka na cestách Podkarpatskou Rusí. In: *Moravské zemské muzeum Brno – oficiální stránky* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum [cit. 28.07.2021]. Dostupné z: <http://www.mzm.cz/amalie-kozminova-industrialni-ucitelka-na-cestach-podkarpatskou-rusi>.

BUCHA, 1969a. (fxb) [=BUCHA, František X.]. Plzeňská Rettigová. *Večerní Plzeň*. Roč. 2, č. 115 (16. 6. 1969), s. 2. ISSN 1805-1855.

BUCHA, 1969b. (fxb) [=BUCHA, František X.]. Nevděk?. *Večerní Plzeň*. Roč. 2, č. 136 (15. 7. 1969), s. 3. ISSN 1805-1855.

BUCHA, František X., 1992. O Amálii Kožmínové. *Plzeňsko*. Roč. 19, č. 3, s. 47; č. 4–5, s. 90.

CINKOVÁ, 1993. jc [=CINKOVÁ, Jarmila]. Amálie Kožmínová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce: 2 H–L: dodatky k LČL 1, A–G*. Svazek II K–L, dodatky A–G. Praha: Academia, s. 909–910. ISBN 80-200-0469-6. ISBN 80-200-0345-2.

Digitální knihovna Kramerius: Digitální studovna Ministerstva obrany ČR [online]. Praha: Ministerstvo obrany České republiky [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo>.

Digitální knihovna Kramerius: Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích [online]. České Budějovice: Jihočeská vědecká knihovna [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/cbvk>.

Digitální knihovna Kramerius: Městská knihovna v Praze [online]. Praha: Městská knihovna [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mlp>.

Digitální knihovna Kramerius: Moravská zemská knihovna v Brně [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <https://dnnt.mzk.cz/>.

Digitální knihovna Kramerius: Národní archiv [online]. Praha: Národní [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nacr>.

Digitální knihovna Kramerius: Národní digitální knihovna: Národní knihovna České republiky [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <https://ndk.cz>.

Digitální knihovna Kramerius: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje [online]. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2014– [cit. 1. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/svkpk>.

DOBŘÁ, Hana, 1996. Spisovatelka Amálie Kožmínová. *Plzeňský kulturní přehled*. Duben 1996, s. 17. ISSN 1210-5163.

HÁZR PÍSECKÝ, Josef, 1936–1937. Amalie Kožmínová-Cimrhanzlová. *Zlatá stezka*. Roč. 10, č. 1 (září 1936), s. 9–11.

HUDECOVÁ, ŘEHÁČEK, 2017. Kožmínová Amálie. In: HUDECOVÁ, Dagmar a ŘEHÁČEK, Karel. *Plzeňské ženy: významné, zasloužilé i zajímavé: 1840–1939*. Plzeň: Dimenze AZ, s. r. o. ISBN 978-80-270-0948-0.

JIŘÍ V. PROKOP, 1919. *Zápas: román dívčího srdce*. Praha-Karlín: Nakladatelství Emila Šolce, spol. s r. o.

JOHNOVÁ, 2007. [hj] [=JOHNOVÁ, Helena]. Kožmínová Amalie, roz. Cimrhanzlová, [...]. In: BROUČEK, Stanislav a JEŘÁBEK, Richard (ed.). *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. svazek: biografická část. Sestavil Richard Jeřábek. Praha: Mladá fronta, s. 119. ISBN 978-80-204-1711-4. ISBN 978-80-204-1450-2.

K. K., 1926. Jubileum vynikající spisovatelky plzeňské a propagátorky selského svérázu, paní Amalie Kožmínové. *Plzeňský kraj*. Roč. 20, č. 53 (17. 7. 1926), s. 1. ISSN 1805-1626.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie (Jiří V. Prokop), 1928. *Naši kluci*. II. vydání. Ilustrace Karel Rélink. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, společnost s r. o.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie s redakčním kruhem, 1947. *Rady a pokyny pro úsporné vedení domácnosti: co ještě hospodyně potřebuje k doplnění vědomostí, aby předešla škodám a ztrátám v domácnosti, rodině a hospodářství*. Praha: Nakladatelství F. Strnadel a spol.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1915. *Zlatá kniha českých hospodyněk: návod k správnému hospodaření a levnému i dobrému kuchaření: příručka všech českých žen, zejména těch, jež zakládají si svou vlastní domácnost*. Plzeň: Český denník.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1922. *Podkarpatská Rus: práce a život lidu po stránce kulturní, hospodářské a národopisné: s 90 původními ilustracemi a kresbami, s xx tabulkami předloh a mapkou*. Praha-Karlín: Nákladem vlastním, [kap.] Doslov, s. 116–122.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1930. *Zatoulané štěstí: jihočeský román*. Druhé vydání. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1931. *Tvrký život: jihočeský obrázek*. Praha: „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky, z. s. s r. o.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1932. *Konopická: výpravná vesnická hra se zpěvy a tanci o třech jednáních s proměnou: děj na jihočeské vesnici v kraji Pracheňském: účinkující v krojích*. Písň zharmonisoval Alois Klíma. Praha: Nákladem vlastním.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1933. *Domů, na vánoce: trilogie ze života jihočeského dítěte*. Ilustroval Jan Goth. Písek: Nakladatelství Františka Podhajského.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1935. *Olenina láska: román karpatských hor*. Obálka Jan Goth. Olomouc: Nákladem R. Prombergra, knihkupce.

KROFTA, Karel, 1936. Vzpomínky k 60letí dvou plzeňských rodáků. *Plzeňský kraj*. Roč. 30, č. 49 (25. 7. 1936), s. 7. ISSN 1805-1626.

LÁBEK, Ladislav, 1951. Amalie Kožmínová, národopisná pracovnice [...]. *Národopisný věstník československý*. Roč. 32, č. 2, č. 440. ISSN 1801-9269.

M., 1936. Spisovatelka Amalie Kožmínová. *Český deník*. Roč. 25, č. 184 (5. 7. 1936), Besedy Českého deníku, s. 8. ISSN 1801-2639.

Pí., 1933–1934. Amalie Kožmínová, spisovatelka. *Písecký obzor*. Roč. 4, č. 15 (12. 8. 1933), s. 5–6.

PÍŠA, 1936. p. [=PÍŠA, Antonín Matěj]. Životní jubilea. *Právo lidu*. Roč. 45, č. 160 (11. 7. 1936), s. 6. ISSN 0862-5913.

PTÁČNÍK, František, 2002. *Staré příběhy z plzeňského Petrohradu*. Plzeň: Perseus, [kap.] 22. Plzeňští rodáci, Amálie Kožmínová, s. 76–77. ISBN 80-86481-19-0.

r., 1941. 65 let A. Kožmínové. *Venkov*. Roč. 36, č. 161** (11. 7. 1941), s. 4. ISSN 1805-0905.

ra., 1946–1947. Spisovatelka Amalie Kožmínová dožila se [...]. *Zlatá stezka*. Roč. 15, č. 2 (říjen 1946), s. 31.

Rs., 1934. Třetí ročník literárních cen Literárně uměleckého klubu v Plzni. *Český deník*. Roč. 23, č. 354 (25. 12. 1934), s. 4. ISSN 1801-2639.

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V PLZNI, 1875–1877, č. NAD 1014, Sbírka matrik západních Čech. Signatura Plzeň 060. *Knih narozených*. Obvod Plzeň I – vnitřní město: Římskokatolická církev, list 146. Dostupné také z:
https://www.portafontium.eu/iipimage/30067244/plzen-060_1490-n.

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V PLZNI, 1912, PP Amalie Kožmínová. *JIŘÍ V. PROKOP. Naši kluci. Praha: Nakladatel F. Šimáček, 1912.*

SVATKOVÁ, Dagmar, 2020. První plzeňský městský knihovník Tomáš Cimrhanzl: (6. 3. 1840 – 1. 7. 1899). *Čtenář*. Roč. 71, č. 7/8, s. 280–282. ISSN 0011-2321.

TYRŠOVÁ, Renata a KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1921. *Svéráz v zemích česko-slovenských: Čechy*. Plzeň: Nakladatelství Českého deníku.

XXIII. kolokvium slovenských, moravských a českých bibliografiů

Sestavila: Mgr. Zdeňka Mikulecká

Jazyková korektura českých textů: PhDr. Božena Klabalová, Mgr. Zdeňka Mikulecká

Jazyková korektura slovenských textů: Klára Doležalová

Jazyková korektura anglických abstraktů: Marek Špáta

Edice: E-knihy SVK HK

Vydala Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Hradecká 1250,

500 03 Hradec Králové

V SVK HK 1. vydání

Verze 1. z 2022-08-10

ISBN 978-80-7052-157-1 (pdf)